

R EVISTA

INSTITUTULUI NAȚIONAL AL JUSTIȚIEI

Publicație științifico-practică, informativă și de drept

Nr. 4 (7), 2008

Stimați cititori!

*Desprindem ultimele file din calendarul 2008,
an care s-a dovedit a fi rodnic pentru noi, cei de la INJ.
A fost primul an în care ne-am afirmat din plin existența,
dând dovadă că putem face față problemelor în a căror soluționare ne-am angajat.*

*Am vrea ca palmaresul realizărilor în 2009 să fie pentru toți unul îmbelșugat,
să ne aducă aceeași bucurie a împlinirilor.
Vă dorim și Dumneavoastră să aveți parte din ea.*

*Noul an să Vă aducă mai multe zîmbete decît momente de tristețe,
mai multe reușite decît înfrîngeri, mai multe împliniri decît dezamăgiri.*

*Fie ca toate visele și speranțele să se adune și să Vă lumineze calea!
Să Vă însoțească credința în bine!*

Sărbători fericite!

La mulți ani!

Echipa Institutului Național al Justiției

Fondator:

Institutul Național al Justiției

Certificatul de înregistrare nr.5505 din 08.11.2006

Redactor-șef:

Liubovi BRÎNZĂ, șef Direcție instruire și cercetare, INJ,
judecător detașat, Judecătoria Centru, Chișinău

Responsabil de ediție:

Eugenia FISTICAN, Director executiv al INJ

Colegiul de redacție:

Elena ARAMĂ, doctor habilitat în drept, profesor universitar,
șef Catedră Teoria și Istoria Dreptului, USM

Gheorghe AVORNIC, doctor habilitat în drept,
profesor universitar, decan al Facultății de Drept a USM,
membru al Consiliului INJ

Sergiu BRÎNZĂ, doctor habilitat în drept, profesor universitar,
șef Catedră Drept Penal și Criminologie, USM, formator INJ

Valeria ȘTERBEȚ, doctor în drept,
judecător la Curtea Constituțională, formator INJ

Vasile CREȚU, doctor în drept, conferențiar universitar, USM,
membru al Consiliului Superior al Magistraturii

Elena BELEI, doctor în drept,
membru al Consiliului INJ, formator INJ

Iulia SÎRCU, judecător la Curtea Supremă de Justiție,
membru al Consiliului INJ

Eduard HARUNJEN, șef secție la Procuratura Generală,
membru al Consiliului INJ

Nina VASCAN, judecător la Curtea de Apel Chișinău,
membru al Consiliului INJ

Maria GHERVAS, judecător la Judecătoria Botanica, Chișinău,
membru al Consiliului INJ

Lidia MARIN, șef Secție abilități non-juridice,
relații cu publicul și editări, INJ

Olga PISARENCO, magistru în drept,
consilier al Directorului executiv al INJ

Redactare:

Ariadna STRUNGARU

Foto:

Ruslan VRABIE, Ștefan ISTRATI

Editură și tipar:

Casa Editorial-Poligrafică „Bons Offices”

Datele Institutului:

MD 2004, Moldova, Chișinău

str. S. Lazo, 1

tel: 23-27-00; fax: 23-27-55

e-mail: inj-rm@mail.md

Tiraj:

500 exemplare

*Redacția nu-și asumă responsabilitatea pentru opiniile
exprimate de autorii materialelor cuprinse în Doctrină*

Distribuire gratuită

© Revista Institutului Național al Justiției

FORMAREA INIȚIALĂ 3

FORMAREA CONTINUĂ 7

COOPERAREA INTERNAȚIONALĂ A INJ 24

AGENDĂ NORMATIVĂ 29

Recomandarea nr.(94) 12 a Comitetului de Miniștri
către statele membre privind independența, eficiența
și rolul judecătorilor 29

DOCTRINĂ 32

Sergiu Brînză, Vitalie Stati

Delimitarea traficului de ființe umane și a traficului
de copii de infracțiunile conexe 32

Dumitru Pulbere

Accesul cetățenilor la Curtea Constituțională prin
ridicarea excepțiilor de neconstituționalitate 41

Василий Крецу

Судебное разбирательство гражданских дел
о признании лица ограничено дееспособным
или недееспособным 51

Liubovi Brînză

Reabilitarea persoanei în procesul penal. Statul ca subiect
al obligației de reabilitare 63

Vladislav Manea

Cadrul juridic penal și extrapenal legat
de aplicarea răspunderii pentru infracțiunea prevăzută
la art.286 CP RM 69

Alexandru Spoială

Implementarea instituției probațiunii în legislația
Republicii Moldova: propuneri de lege ferenda 77

Cărți noi de specialitate 83

Recenzii la cărți de specialitate 84

Maxime și expresii juridice latine 87

EUGENIA FISTICAN, OMUL DEVOTAT CAUZEI

În ziua publicării Decretului prezidențial privind conferirea medaliei „Meritul Civic” a fost sunată de foarte multă lume care vroia s-o felicite și să-i spună că se bucură pentru ea. Toate discuțiile se încheiau cu una și aceeași frază: „Pentru că ați meritat”.

A fost nevoie de mult timp pentru a o convinge să accepte publicarea acestor rânduri în Revista INJ. Am insistat, pentru că, la fel ca toți cei care o cunosc, considerăm și noi, colegii ei de Institut: „Doamnă Eugenia Fistican, meritați!”.

MONITORUL OFICIAL
AL REPUBLICII MOLDOVA

Nr. 190-192 (3283-3285)

24 octombrie 2008

690 DECRET
privind conferirea medaliei „Meritul Civic”
doamnei Eugenia FISTICAN

În temeiul art. 88 lit. a) din Constituția Republicii Moldova și al Legii cu privire la distincțiile de stat ale Republicii Moldova, Președintele Republicii Moldova **d e c r e t e a z ă :**

Articol unic. – Pentru merite în promovarea reformei

judiciare și de drept, contribuție la înfăptuirea justiției și activitate organizatorică intensă, doamnei Eugenia FISTICAN, director al Institutului Național al Justiției, i se conferă medalia „Meritul Civic”.

PREȘEDINTELE REPUBLICII MOLDOVA

Vladimir VORONIN

Nr. 1894-IV. Chișinău, 19 octombrie 2008.

Mama Ecaterina și tata Ștefan nu vroiau să accepte nici în ruptul capului ca fiica lor să devină jurist: e prea grea această profesie pentru o femeie. Totuși, a încercat. Nu a intrat din prima la facultatea de drept, de aceea un an a trebuit să-l umple cu ceva. Acest „ceva” a fost lucrul la ziarul raional, iar vara următoare a spus că se duce să susțină admiterea la jurnalistică. Când peste câteva săptămîni a revenit acasă, la Vălcineț, Călărași, părinții au fost puși în fața unui fapt împlinit: fata lor a devenit studentă la Facultatea de Drept a Universității de Stat din Moldova.

După absolvirea în 1984 a facultății, șase ani a lucrat în calitate de avocat la Biroul de Avocați Botanica, mun. Chișinău, alți patru – judecător la Judecătoria Rîșcani, mun. Chișinău. Au urmat Judecătoria Supremă (1994-1996), Tribunalul Chișinău (1996-1998), Curtea de Apel a Republicii Moldova (1998-2000), Curtea Supremă de Justiție (prim-judecător asistent și judecător, 2000-2006). Prin hotărîrea Consiliului INJ din 17 octombrie 2006 a fost numită, în bază de concurs, pentru o perioadă de 5 ani, Director executiv al Institutului Național al Justiției.

În primele câteva luni în această funcție a avut de trecut prin mari încercări. Se uita atunci la clădirea dărăpănată care trebuia să devină într-un foarte scurt timp incinta unui centru modern de instruire și o treceau florii: va reuși? Da, a existat susținere. Da, pentru reparație au fost alocați suficienți bani. Și totuși...

A pornit de la a-și face o echipă – oameni împreună cu care și alături de care avea să lucreze de acum înainte. Erau aliații ei atunci, i-au rămas aliați și acum.

În perioada cît a durat reconstrucția venea în fiecare zi să vadă cum merg lucrurile. A găsit în arhive planul clădirii și și-a pus ca scop s-o restabilească. Vroia să redevină așa cum a conceput-o arhitectul acum aproape o sută de ani: cu o scară de toată frumusețea, cu niște coloane suplă la primul etaj, cu o fațadă elegantă. Se implica în lucrările de construcție de parcă ar fi absolvit o facultate de profil. În fiecare seară verifica ce s-a făcut peste zi și insistă să fie refăcut ceea ce îi părea că nu iese bine... Viața ei s-a schimbat radical. A devenit mai zburcumată, mai plină, cu zile care parcă nu se mai terminau și cu nopți de nesomn.

INJ s-a deschis într-un timp-record – un an. Ziua inaugurării lui oficiale, 9 noiembrie 2007, a devenit pentru ea cea mai fericită, deoarece a izbutit. Nu a mai contat cîți nervi și emoții au costat-o. Aspirațiile ei foarte concrete au devenit realitate.

Familia a fost sprijinul ei dintotdeauna. Nu s-a opus cînd ambele fiice, Elena și Ecaterina, i-au declarat că vor să facă și ele aceeași facultate. Mai mult, și ginerele Ștefan s-a dovedit a fi jurist. Ne-juriști în familia Fistican sînt nepoțica Liubița și soțul Ion, care seara deseori întreabă: „Pe unde mai este încă un om al legii?”

Am avut ocazia s-o văd în mai multe ipostaze. Emoționată pînă la lacrimi, cînd în ziua ei de naștere, dimineața, a deschis biroul și ne-a găsit în el pe noi, colegii ei, urîndu-i la mulți ani. Alarmată, telefonînd în toate părțile cînd au apărut niște probleme cu electricitatea, iar în sala de conferințe avea loc un seminar internațional. La petreceri, cîntînd foarte frumos niște melodii de altădată. M-a uimit și continuă să mă frapeze capacitatea ei de a se deconecta de la o problemă și de a se concentra, practic momentan, asupra alteia. Acum o vezi epuizată, iar în câteva clipe, plină de energie, coboară scările spre sala de protocol unde urmează să se întilnească cu cîțiva experți de peste hotare...

E perfecționistă, vrea ca orice lucru, oricît de mărunț, să fie făcut impecabil. Cu toate că unii îi spun că are caracter de bărbat, e extrem de feminină. Îi plac eșarfele, parfumurile bune, pantofii cu toc înalt. Este îndrăgostită de poezie.

Preferă ca ușa biroului să fie permanent deschisă. A stabilit cu colegii de Institut relații de parteneriat, nu de subordonare, de aceea la ea poți intra oricînd și cu orice problemă. Știe să-i respecte pe cei alături de care lucrează și nu evită să le vorbească despre aceasta, să-i laude, să le menționeze reușitele. Devine însă severă cînd este cazul. Toate împreună i-au adus Eugeniei Fistican stima și simpatia colaboratorilor INJ pe care, negreșit, le merită.

Lidia MARIN,
șef Secție abilitați non-juridice, relații cu publicul și editărie

FORMAREA INIȚIALĂ

La **1 octombrie** la INJ a fost dat startul noului an 2008 – 2009 de formare inițială a candidaților la funcțiile de judecător și de procuror.

Prima zi de Brumărel a devenit una de sărbătoare pentru 30 de audienți ai INJ din cel de-al doilea torent, dar, mai ales, pentru cei 40 de tineri proaspăt înmatriculați. În Sala de conferință, unde s-a desfășurat ședința festivă organizată cu prilejul începutului noului an de studii, au fost prezenți reprezentanți ai administrației instituției, Consiliului INJ, Procuraturii Generale, Consiliului Superior al Magistraturii.

Eugenia FISTICAN, Director executiv al INJ, a ținut să sublinieze importanța unei atitudini extrem de serioase față de studii din partea celor care urmează să devină judecători și procurori. Aceeași idee a exprimat-o și Natalia MOLDOVANU, președintele Consiliului INJ, care a apreciat eforturile susținute ale personalului Institutului, ale formatorilor și partenerilor întru buna desfășurare a activității INJ, în general, și a organizării instruirii inițiale, în particular.

Evenimentul este o sărbătoare și pentru reprezentanții corpului procurorilor, a menționat Valeriu GURBULEA, Procuror General. În perioada de după obținerea independenței Republicii Moldova efectuarea actului de justiție

cunoaște noi conotații. Respectiv, cunoștințele celor implicați în realizarea lui necesită a fi amplificate, aprofundate.

Astăzi studierea unor discipline, cum ar fi deontologia, psihologia, se impune ca absolut necesară activității pe care o desfășoară judecătorii și procurorii. Iată de ce pregătirea unor lucrători ai justiției la un nivel superior devine imperativ al timpului. Audienților INJ le sînt create toate condițiile pentru studii, de aceea ei urmează să folosească orice clipă pentru a acumula noi cunoștințe, pentru a se pătrunde de responsabilitate în fața legii și a societății.

Nicolae CLIMA, președintele Consiliului Superior al Magistraturii, a dat o notă maximă activității INJ, a cărei inaugurare a fost un eveniment remarcabil pentru întreaga republică, și a îndemnat audienții să pună accent pe aspectul aplicativ al cunoștințelor teoretice, deoarece de specialiști bine pregătiți e nevoie în toate timpurile.

Festivitatea s-a încheiat cu un moment simbolic: cei din torentul doi le-au înmînat proaspeților audienți ai INJ Curriculumul de formare inițială – o ștafetă în lumea cunoștințelor juridice.

INSTRUIREA INIȚIALĂ A MEDIATORILOR

În conformitate cu prevederile art.2 alin.(1) și art.4 alin.(2) lit.a) din Legea privind Institutul Național al Justiției și art.14 din Legea cu privire la mediere, potrivit căreia pregătirea inițială a mediatorilor se asigură de către Institutul Național al Justiției, precum și în scopul executării prevederilor pct.1.1.2. „Consolidarea instituțiilor și mecanismelor non-judiciare de protecție și promovare a drepturilor omului” al Legii pentru aprobarea Strategiei naționale de dezvoltare pe anii 2008-2011 și ale pct.2.1. „Dialogul politic și reformele” al Planului de Acțiuni Republica Moldova – Uniunea Europeană privind promovarea drepturilor omului, asigurarea accesului efectiv la justiție, dezvoltarea alternativelor la soluționarea litigiilor judiciare, INJ și Consiliul de mediere au inițiat un șir de măsuri în vederea organizării și desfășurării cursurilor de instruire inițială a candidaților la funcția de mediator. În acest scop, asistența financiară a fost acordată de **Proiectul PNUD Moldova** „Consolidarea capacității instituționale a Institutului Național al Justiției” și **Programul Comun al Comisiei Europene și Consiliului Europei** privind sporirea independenței, transparenței și eficienței justiției în Republica Moldova.

În vederea lansării cursurilor de instruire, pe pagina Web a Ministerului Justiției a fost plasat un anunț privind organizarea concursului pentru selectarea persoanelor care doresc să obțină calitatea de mediator. Anunțul a fost publicat și în ziarul „Dreptul” nr.36(246) din 26 septembrie 2008.

De asemenea, Consiliul de mediere de comun acord cu Secția formare inițială au elaborat curriculumul pentru disciplina „Mediere”, aprobat de Consulul Institutului Național al Justiției prin hotărârea nr.1 din 3 octombrie 2008, care include și Programul de formare în mediere.

În conformitate cu Programul de formare în mediere a fost elaborat orarul disciplinelor de studii, la a cărui întocmire au participat conducerea INJ și șefii unor subdiviziuni, managerii Proiectului PNUD Moldova „Consolidarea capacității instituționale a Institutului Național al Justiției” și ai Programului Comun al Consiliului Europei privind sporirea independenței, transparenței și eficienței justiției în Republica Moldova, formatorii INJ.

Astfel, instruirea inițială a candidaților la funcția de mediator propuși de Consiliul de mediere, în total 64 persoane, a fost organizată în perioada 6-17 octombrie și 20-31 octombrie.

Pe parcursul desfășurării cursurilor de instruire au fost studiate 10 teme, respectiv:

- Cadrul juridic al Medierii (formator Viorica Dănilescu);
- Etapele procesului de mediere (formator Vasile Rotaru);
- Metode, abilități și tehnici de mediere (formator Diana Postu);

- Medierea în cauzele penale (formatori Alexandru Cocîrță, Viorica Dănilescu);
- Medierea în cauzele civile (formatori Diana Bocăneală, Alexandru Cocîrță);
- Medierea în domeniul familial (formatori Diana Bocăneală, Alexandru Cocîrță, Diana Postu);
- Conflictul: dinamica conflictului, identificarea cauzelor conflictului și metodele de soluționare a conflictului (formatori Alexandru Cocîrță, Diana Postu);
- Comunicarea persuasivă în activitatea mediatorului (formator Claudia Crăciun);
- Autocunoașterea și perfecționarea continuă a mediatorului (formator Diana Bocăneală);
- Monitorizarea (supervizarea) procesului de mediere (formator Diana Bocăneală).

Alături de formatorii naționali la aceste cursuri au participat și experții internaționali Maria da Conceição OLIVEIRA, Rimantas SIMAITIS și Roman KOVAL, care au susținut discursuri cu următoarele tematici: „Medierea: dimensiuni, obiective și coordonate definitorii”, „Poziționarea medierii în spectrul metodelor de soluționare a disputelor” și „Deontologia profesională a mediatorului și construcția paradigmei profesionale”.

După absolvirea cursurilor de instruire inițială, candidații la funcția de mediator au urmat să susțină un examen de capacitate în fața Comisiei, a cărei componență a fost aprobată de Consutul Institutului Național al Justiției prin Hotărârea nr.1 din 21 octombrie 2008.

Desfășurat la 28 noiembrie, examenul a cuprins o probă scrisă ce prevedea rezolvarea unui test teoretic multidisciplinar și răspuns la întrebări vizînd materia disciplinelor studiate pe parcurs. Examenul de capacitate pentru candidații la funcția de mediator s-a considerat susținut în cazul acumulării a cel puțin 70 de puncte din cele 100 incluse în test.

Pe parcursul examenului absolvenții cursurilor de instruire inițială au demonstrat cunoștințe temeinice, ceea ce le-a permis să promoveze cu succes, la 19 decembrie curent, examenul în fața Consiliului de mediere pentru obținerea licenței de mediator.

STAGIUL DE PRACTICĂ – O PROBĂ DE VERIFICARE A CUNOȘTIȚELOR

Conform ordinului Directorului executiv al INJ nr.177/A din 26 iunie 2008 „Privind vacanța și stagiul de practică al candidaților la funcția de judecător și de procuror”, practica urmează să fie efectuată în perioada 15 iulie – 31 decembrie 2008, ultimele 2 săptămâni fiind rezervate evaluării.

În vederea organizării și desfășurării evaluării stagiului de practică, la 9 decembrie curent a fost emis ordinul nr.256/A, potrivit căruia a fost aprobată componența Comisiei pentru evaluarea stagiului de practică al audienților INJ care candidează la funcția de judecător și de procuror, în următoarea componență: Liubovi BRÎNZĂ, șef Direcție instruire și cercetare, judecător detașat – președintele Comisiei; Maria GHERVAS, judecător la Judecătoria sectorului Botanica, mun. Chișinău, Valentin COVAL, șef Secție formare inițială, procuror detașat – membrii Comisiei. Prin același ordin a fost aprobat și graficul de evaluare a stagiului de practică care s-a desfășurat între 16 și 26 decembrie curent.

Apreciind rezultatele stagiului de practică, Comisia a ținut cont de: organizarea și realizarea eficientă a activităților programate; nivelul și calitatea executării sau coordonării operațiunilor consemnate în curriculumul stagiului de practică; logica întocmirii raportului cu privire la efectuarea stagiului de practică; calitatea produselor stagierii în funcție de domeniul de formare profesională; comportamentul profesional al audientului în cadrul instituției-bază în perioada desfășurării stagiului de practică.

S-a luat în calcul, de asemenea, modul de susținere a raportului de practică de către audient în fața Comisiei de evaluare, precum și referința prezentată de instituția desemnată ca bază a stagierii.

Comisia pentru evaluarea stagiului de practică, de comun acord cu tutorii stagiului de practică care au prezentat referințe cu privire la activitatea stagiilor, a analizat activitatea exercitată de fiecare audient avînd ca reper următoarele criterii: eficiență, comportament, abilități de organizare, comunicare, inițiativă, flexibilitate.

Audienții au prezentat Comisiei de evaluare următoarele documente:

- raportul cu privire la efectuarea stagiului de practică cu informații despre activitatea concretă pe care a desfășurat-o audientul, descrierea succintă a specificului activității instituției-bază, finalizînd cu concluzii și sugestii de realizare a stagiului de practică, propuneri pentru optimizarea stagierii;
- agenda stagiului de practică, în care audientul a făcut observații asupra activității instituției-bază;
- referințe cu privire la activitatea audientului, consemnate de conducător sau tutore de la instituția-bază;
- alte documente consemnate în curriculumul stagiului de practică, în funcție de domeniul de formare inițială.

Raportul cu privire la stagiul a constituit o descriere, în ordine calendaristică, a activităților desfășurate, înregistrînd obiectivele proprii în ceea ce privește eficientizarea stagiului de practică și o apreciere argumentată asupra efectelor pozitive ale acesteia.

Rezultatele evaluării stagiului de practică denotă că audienții INJ au manifestat o pregătire teoretică bună care le va permite pe viitor să exercite cu succes funcțiile de judecător și de procuror, fapt confirmat de toți tutorii de practică.

Merită să fie apreciată la nivel înalt activitatea desfășurată pe parcursul stagiului de practică de către audienții Snejana Cazacu, Victoria Sîrbu, Natalia Clevadi, Alexandru Spoială ș.a.

După finisarea activităților de evaluare a fost organizată o conferință de totalizare, în cadrul căreia au fost propuse soluții cu privire la ameliorarea stagiilor de practică.

FORMAREA CONTINUĂ

INSTITUTUL NAȚIONAL AL JUSTIȚIEI
DIN REPUBLICA MOLDOVA

НАЦИОНАЛЬНЫЙ ИНСТИТУТ ЮСТИЦИИ
РЕСПУБЛИКИ МОЛДОВА

*Coordonat
cu CSM, PG și MJ*

*Aprobat
prin Hotărârea Consiliului INJ nr.3 din 11 noiembrie 2008*

PLAN de formare continuă pentru semestrul II al anului 2008

Nr. crt.	Perioada	Denumirea activității	Categoria de participanți	Numărul de participanți	Responsabil de detașare	Responsabil de organizare
1.	1-5 septembrie 8-12 septembrie 15-19 septembrie 22-26 septembrie (Chișinău, Bălți, Comrat)	<i>Curs de instruire „Tehnologii informaționale”</i>	Judecători Personalul judecătoriilor	14/14/10 per seminar	CSM	INJ,CSM, MGTCP
2.	2-5 septembrie 9-12 septembrie 23-26 septembrie 30 septembrie – 3 octombrie 7-10 octombrie 21-24 octombrie 28-31 octombrie 4-7 noiembrie 11-14 noiembrie 18-21 noiembrie 25-28 noiembrie 2-5 decembrie	<i>Curs de instruire „Convenția Europeană pentru Drepturile Omului și jurisprudența CtEDO”</i>	Judecători Procurori	288	CSM, PG	INJ,CSM,PG, Programul Comun
3.	25-26 septembrie 16-17 octombrie 10-11 noiembrie	<i>Seminar „Eficiența procesului de judecată”</i>	Judecători Procurori Avocați	21 21 21	CSM, PG	INJ,CSM,PG, NORLAM
4.	18-19 septembrie	<i>Conferință internațională științifico-practică „Codul civil al Republicii Moldova – 5 ani de aplicare”</i>	Judecători Procurori Profesori	60	CSM, PG	INJ, USM
5.	29 septembrie- 3 octombrie (Chișinău, Bălți, Comrat) 6-10 octombrie (Chișinău, Bălți, Comrat) 13-17 octombrie 20-24 octombrie 27-31 octombrie (Chișinău, Bălți)	<i>Curs de instruire „Tehnologii informaționale”</i>	Judecători Personalul judecătoriilor	14/14/10 per seminar	CSM INJ	INJ,CSM, MGTCP

Nr. crt.	Perioada	Denumirea activității	Categoria de participanți	Numărul de participanți	Responsabil de detașare	Responsabil de organizare
6.	13-15 octombrie 20-22 octombrie 27-29 octombrie (Comrat)	<i>Curs de instruire „Tehnologii informaționale”</i>	Judecători Personalul judecătorilor	10	CSM	INJ, CSM, MGTCP
7.	30 septembrie	<i>Seminar „Experiența Republicii Letone cu privire la administrarea judecătorească, sistemul informațional, constituirea birourilor notariale și asistența juridică garantată de stat”</i>	Judecători Reprezentanți ai MJ Notari Avocați	27	CSM	INJ, CSM, MJ
8.	13, 14, 15, 16, 20, 21, 22, 23 octombrie	<i>Seminar „Deontologia judiciară. Noul Cod de etică al judecătorului: interpretare și aplicare”</i>	Judecători	240	CSM	INJ, CSM, MGTCP
9.	17-18 octombrie	<i>Conferință internațională științifico-practică „Rolul juristului în apărarea dreptului omului”</i>	Juriști	116	-	USM, INJ, PNUD Moldova, UJM UIJ,
10.	3-7 noiembrie 10-14 noiembrie 17-21 noiembrie 24-28 noiembrie (Chișinău, Bălți)	<i>Curs de instruire „Tehnologii informaționale”</i>	Judecători Personalul judecătorilor	14/14 per seminar	CSM	INJ, CSM, MGTCP
11.	3-5 noiembrie 10-12 noiembrie 17-19 noiembrie 24-26 noiembrie (Comrat)	<i>Curs de instruire „Tehnologii informaționale”</i>	Judecători Personalul judecătorilor	10	CSM INJ	INJ, CSM, MGTCP
12.	11-12 noiembrie	<i>Masă rotundă „Prezentarea și discutarea raportului de expertiză privind evaluarea necesităților de instruire a grefierilor în Republica Moldova; Grup de lucru Curricula și metodologia de instruire a grefierilor în Republica Moldova”</i>	Formatori	20	CSM	INJ, CSM, Programul Comun
13.	24, 25 noiembrie	<i>Seminar „Litigiile electorale”</i>	Judecători	51/ 42	CSM	INJ, CSM, CSJ, CEC, Consiliul Europei
14.	24 noiembrie	<i>Masă rotundă „Modulul stagiului profesional pentru judecători și procurori. Strategia de instruire a mentorilor pentru stagiul profesional al audiențelor”</i>	Judecători Procurori	20	CSM PG	INJ, Programul Comun
15.	25 noiembrie	<i>Curs de formare a mentorilor stagierii profesionale a audiențelor INJ</i>	Judecători Procurori	20	CSM PG	INJ, CSM, PG, Programul Comun
16.	26 noiembrie 3, 10 decembrie	<i>Masă rotundă „Tranziția practicilor judiciare din Moldova spre standardele europene” Etapa I – Partea pregătitoare a ședinței de judecată Etapa II – Ședința de judecată Etapa III – Deliberarea și adoptarea sentinței</i>	Judecătorii numiți în funcție în 2008	24	CSM	INJ, CSM, NORLAM

Nr. crt.	Perioada	Denumirea activității	Categoria de participanți	Numărul de participanți	Responsabil de detașare	Responsabil de organizare
17.	27-28 noiembrie	Seminar „Practica judiciară europeană în domeniul legislației concurențiale”	Judecători	45	CSM	INJ, CSM, ANPC
18.	1-2 decembrie	Curs de instruire „Managementul financiar public”	Șefi ai oficiilor de executare	42	DE	INJ, MJ, DE
19.	1-5 decembrie 8-12 decembrie 15-19 decembrie (Chișinău, Bălți)	Curs de instruire „Tehnologii informaționale”	Judecători Personalul judecătoriilor	14/14 per seminar	CSM	INJ, CSM, MGTCP
20.	1-3 decembrie (Comrat)	Curs de instruire „Tehnologii informaționale”	Judecători Personalul judecătoriilor	10	CSM	INJ, CSM, MGTCP
21.	8, 9 decembrie	Seminar „Utilizarea instrumentelor internaționale de asistență juridică reciprocă de către juriștii din Republica Moldova”	Judecători Procurori	30/30	CSM PG	INJ, CSM, PG, ERA, Luxemburg
22.	10 decembrie	Conferință „Declarația Universală a Drepturilor Omului – edificiu juridic al protecției umane”	Reprezentanți ai APC, APL, ONG	60		INJ CpDOM
23.	10-11 decembrie	Seminar „Instruirea reprezentanților organelor de drept privind acordarea asistenței legale reciproce internaționale la investigarea și pedepsirea cazurilor de trafic de ființe umane”	Procurori Judecători Ofițeri de urmărire penală	30	PG	INJ, ABA/ROLI
24.	15 -16 decembrie	Curs de instruire „Managementul financiar public”	Contabili	21	DE	INJ, MJ, DE
În total		87 activități		1843		

Lista de abrevieri:**INJ** – Institutul Național al Justiției**CSM** – Consiliul Superior al Magistraturii**CSJ** – Curtea Supremă de Justiție**PG** – Procuratura Generală**MJ** – Ministerul Justiției**DE** – Departamentul de executare**USM** – Universitatea de Stat din Moldova**UJM** – Uniunea Juriștilor din Moldova**UIJ** – Uniunea Internațională a Juriștilor**CEC** – Comisia Electorală Centrală**CpDOM** – Centrul pentru Drepturile Omului din Republica Moldova**PNUD Moldova** – Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare**MGTCP** – Programul Preliminar de Țară al „Fondului Provocările Mileniului” pentru Buna Guvernare**Programul Comun** – Programul Comun al Comisiei Europene și Consiliului Europei privind sporirea independenței, transparenței și eficienței justiției în Republica Moldova**NORLAM** – Misiunea Norvegiană de Experți pentru Promovarea Supremației Legii în Moldova**ABA/ROLI** – Asociația Avocaților Americani Inițiativa pentru Supremația Legii**ANPC** – Agenția Națională pentru Protecția Concurenței**ERA** – Academia de Drept European

În perioada **octombrie – decembrie 2008** au fost desfășurate următoarele activități:

- ❑ **Curs de instruire *Convenția Europeană pentru Drepturile Omului și jurisprudența CtEDO* (2-5, 9-12, 23-26, 30 septembrie-3 octombrie, 7-10, 21-24, 28-31 octombrie, 4-7, 11-14, 18-21, 25-28 noiembrie, 2-5 decembrie).** Organizatori: Programul Comun al Comisiei Europene și Consiliului Europei privind sporirea independenței, transparenței și eficienței justiției în Republica Moldova, în cooperare cu INJ, cu suportul financiar al Comisiei Europene și Consiliului Europei.

Introducere generală în CEDO (partea teoretică); Conceptele-cheie ale Convenției Europene pentru Drepturile Omului; Prezentarea jurisprudenței relevante CtEDO pe cazurile examinate în baza articolelor 3, 5, 6, 8, 9, 10, 13 CEDO; Elemente de procedură la CtEDO – sînt doar cîteva din subiectele incluse în agenda de lucru. În calitate de experți, la cursul de instruire au participat: Valeria ȘTERBEȚ, judecător la Curtea Constituțională, formator CEDO; Lidia ARSENI, procuror, șef secție la Procuratura Generală; Tatiana RĂDUCANU, Anastasia PASCARI, judecătorești la Curtea Supremă de Justiție; Raisa BOTEZATU, vicepreședinte al CSJ, președinte al Colegiului penal al CSJ, judecător la Curtea Supremă de Justiție; Eugen RUSU, procuror, șef secție la Procuratura Generală; Veaceslav DIDĂC, director executiv adjunct al INJ; Viorel MORARI, procuror, șef secție la Procuratura Anticorupție; Luciana IABANGI, formator CEDO; Lilian APOSTOL, procuror la Procuratura mun. Chișinău.

Reiterăm că, începînd cu luna septembrie, au avut loc 12 sesiuni cu genericul *Respectarea legalității în cadrul întrunirilor. Art.11 CEDO*. Moderatori: Vladimir GROȘU, agent guvernamental, reprezentant al Guvernului Republicii Moldova la CtEDO, și Mariana GORNEA, procuror la Procuratura Generală, formator INJ. Subiectul a fost inclus în tematica cursurilor de instruire în contextul realizării Priorităților Agendei de Integrare Europeană pentru anul 2008.

Toți formatorii INJ au fost specializați în domeniul CEDO pe parcursul a două seminare

de instruire care au avut loc la 8 februarie și 15-16 mai cu participarea experților: Hermine MASMEYER, manager al Programului HELP în cadrul Rețelei Europene de Instruire în Drepturile Omului; Bianca ȚĂNDĂRESCU, judecător, formator la Institutul Național al Magistraturii din România; Roxana RIZOIU, formator la același institut; Radu CHIRIȚA, lector la Universitatea „Babeș-Bolyai” Cluj-Napoca (România); Mark A. JONES, expert al Consiliului Europei (Marea Britanie).

Grație sprijinului oferit INJ de Programul Comun, în perioada aprilie-decembrie 2008 au fost desfășurate șaisprezece seminare de instruire în domeniul CEDO, de care au beneficiat 370 de judecătorești și procurori.

- **Seminar *Deontologia judiciară. Noul Cod de etică al judecătorului: interpretare și aplicare* (13, 14, 15, 16, 20, 21, 22, 23 octombrie).** La organizarea evenimentului și-au dat concursul INJ, Consiliul Superior al Magistraturii și Programul Preliminar de Țară al „Fondului Provocările Mileniului” pentru Buna Guvernare.

La seminar au participat 240 de judecători care au dezbătut mai multe probleme ce au tangență cu aspectul moral al judecătorului, accentul în discuție fiind pus pe câteva articole (4, 6, 7, 9, 11, 12, 13) din noul Cod de etică al judecătorului.

Experți naționali: Nicolae CLIMA, președintele Consiliului Superior al Magistraturii; Raisa BOTEZATU, vicepreședinte al Curții Supreme de Justiție, președintele Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție, membru al Consiliului Superior al Magistraturii; Elena GLIGOR, vicepreședinte al Curții de Apel Chișinău, membru al Consiliului Superior al Magistraturii; Tudor POPOVICI, judecător la Curtea Supremă de Justiție; Cristina MALAI, consilier juridic superior în cadrul MGTCP. Experți internaționali: Brooks SMITH, judecător (Curtea de Apel Federală a SUA pentru a treia circumscriptie), și Steven PLOTKIN, judecător (Curtea de Apel Louisiana, SUA).

- **Seminar *Eficiența procesului de judecată* (16-17 octombrie, 10-11 noiembrie).** Evenimentul face parte din Proiectul comun al INJ și Misiunii Norvegiene de Experți pentru Promovarea Supremației Legii în Moldova (NORLAM) și a fost inaugurat de Jogeir NOGVA, șeful Misiunii NORLAM. Experți: Bjorn LARSEN, procuror, Arne Gunnar AAS, avocat, Bjorn Gunnar SAELEN, judecător (Norvegia).

Agenda a cuprins mai multe tematici, printre care: • Interacțiunea procurorului, avocatului și judecătorului privind asigurarea examinării eficiente a cauzelor penale; • Conținutul principiului obligatoriu *in dubio pro reo*; • Principiul contradictorialității procesului penal: aplicarea în practică; • Obiectivitatea acuzării în ședința de judecată; • Ședința consecutivă – obligația părților de a evita orice tergiversări ale procesului de judecată etc. La seminar au participat 21 de judecători, procurori și avocați.

- **Conferință internațională științifico-practică *Rolul juristului în apărarea drepturilor omului* (17-18 octombrie).** Organizatori: Universitatea de Stat din Moldova, Institutul Național al Justiției, PNUD Moldova, Uniunea Internațională a Juriștilor, Uniunea Juriștilor din Moldova. Conferința a fost dedicată celei de-a 60-a aniversări de la adoptarea Declarației Universale a Drepturilor Omului și Zilei profesionale a juristului.

Participanții la conferință au fost salutați de Eugenia FISTICAN, Director executiv al INJ; Elena MURARU, prorector pentru activitate didactică la Universitatea de Stat din Moldova; Gheorghe AVORNIC, doctor habilitat în drept, profesor universitar, decanul Facultății de Drept a USM, Președintele Uniunii Juriștilor din Moldova, membru al Consiliului INJ; Edwin BERRY, consultant în domeniul drepturilor omului (PNUD Moldova); Andrei TREBCOV, Președintele Uniunii Internaționale a Juriștilor; Gavril-Iosif CHIUZBAIAN, Președintele Uniunii Juriștilor din România, Secretarul General al Asociației Internaționale a Juriștilor Democrați.

tă de stat (*Asistența juridică garantată de stat în contextul asigurării accesului la justiție*); Tatiana MELNIC, șef al Direcției justiție și practică judiciară, șef-adjunct al Direcției juridice principale a Judecătoriei Supreme Economice din Republica Belarus (*Rolul juristului în apărarea drepturilor omului în Republica Belarus*); Lilia SNEGUREAC, Directorul Biroului de Informare al Consiliului European în Moldova (*Respectarea drepturilor omului – un principiu fundamental de drept*); Anatol CAPUSTIN, doctor în drept, profesor universitar, decanul Facultății de Drept a Universității „Дружба Народов” din Federația Rusă, Președintele Asociației drepturilor internaționale din Rusia (*Rolul juriștilor în realizarea standardelor internaționale în domeniul drepturilor omului*); Andrei SMOCHINĂ, doctor habilitat în drept, profesor universitar, ULIM (*Rolul juristului în societate: aspecte teoretico-științifice*); Teodor CĂRNAȚ, doctor în drept, conferențiar universitar, USM (*Forme de eliminare a discriminării în procesul realizării drepturilor omului*); Angela DUMITRAȘCO, Manager Portofoliu Justiție și Drepturile Omului, PNUD Moldova (*Promovarea drepturilor omului în contextul Programelor și asistenței ONU în Moldova*); Efim OBREJA, colaborator al Transparency International (*Implementarea normelor internaționale anticorupție în legislația națională*); Constantin LAZĂR, doctor în drept, conferențiar universitar, colaborator al Transparency International (*Rolul juristului în combaterea corupției*); Raisa GRECU, doctor în drept, conferențiar universitar, USM (*Constantin Stere – un mare doctrinar al drepturilor omului*);

Vladimir PALAMARCIUC, student la Facultatea de Drept a USM, membru al Uniunii Juriștilor din Moldova (*Cultura juridică a tînărului jurist*); Eugenia FISTICAN, Director executiv al INJ (*Rolul Institutului Național al Justiției în asigurarea protecției drepturilor omului*) ș.a.

Participanții la conferință au avut ocazia să facă schimb de opinii în contextul tematicii puse în discuție, concluzionînd că magica sintagmă „jur să nu dăunez” trebuie să rămînă pe prim plan în activitatea celor care contribuie la înfăptuirea justiției.

□ **Masă rotundă *Prezentarea și discutarea raportului de expertiză privind evaluarea necesităților de instruire a grefierilor în Republica Moldova; Grup de lucru *Curricula și metodologia de instruire a grefierilor în Republica Moldova* (11-12 noiembrie).***

La organizarea ambelor evenimente și-a dat concursul Directoratul General pentru Drepturile Omului și Afaceri Juridice al Consiliului Europei, în colaborare cu Institutul Național al Justiției, cu suportul financiar al Programului Comun al Comisiei Europene și Consiliului Europei privind sporirea independenței, transparenței și eficienței justiției în Republica Moldova. La ele au participat Carsten MAHNKE, expert rezident al Consiliului Europei, Ruslan GREBENCEA, asistent juridic în cadrul Programului Comun al Comisiei Europene și Consiliului Europei privind sporirea independenței, transparenței și eficienței justiției în Republica Moldova. INJ a fost reprezentat de Liubovi BRÎNZĂ, șef Direcție instruire și cercetare.

Cei 20 de formatori au avut la dispoziție un set de documente de lucru: Raportul de expertiză privind evaluarea necesităților de instruire a grefierilor în Republica Moldova elaborat de Jean-Jacques HEINTZ, expert al Consiliului Europei; legislația Republicii Moldova în domeniu; Recomandarea nr.(86) 12 a Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei către statele membre privind măsurile de prevenire și reducere a volumului excesiv de lucru în instanțele judecătorești, adoptată de Comitetul de Miniștri la 16.09.1986 la a 399-a reuniune a delegaților miniștrilor; Statutul-model pentru grefierul european.

Ei au analizat mai multe probleme ce țin de competența grefierilor, rolul lor în sistemul judiciar al Republicii Moldova, privind necesitățile de instruire etc. Semnificativ este faptul că la acest eveniment a participat grupul de lucru care va elabora, cu suportul financiar al PNUD Moldova în cadrul Proiectului „Consolidarea capacității instituționale a INJ”, *Ghidul grefierului.*

□ **Masă rotundă *Modulul stagiului profesional pentru judecători și procurori. Strategia de instruire a mentorilor pentru stagiul profesional al audienților* (24 noiembrie).**

Organizată de către Directoratul General pentru Drepturile Omului și Afaceri Juridice al Consiliului Europei în colaborare cu Institutul Național al Justiției. Suportul financiar a fost acordat de Comisia Europeană și Consiliul Europei. Scopul instruirii a constat în: familiarizarea reprezentanților partenerilor naționali cu cele mai bune practici de elaborare a modulelor integrate pentru judecători și procurori; analiza comparativă a stagiului profesional în cadrul sistemului național de instruire a judecătorilor și procurorilor, fiind scoase în relief posibilele căi de perfecționare; a oferi îndrumări metodologice concrete pentru dezvoltarea strategiei de elaborare a unui modul de stagiul profesional pentru judecători și procurori, precum și pentru selectarea și pregătirea mentorilor de stagiul.

Participanții au fost salutați de Carsten MAHNKE, expert rezident al Consiliului Europei. Ședințele au fost moderate de Victoria HADÎRCA, șef Secție didactico-metodică, cercetări științifice și legislație, INJ. Dariusz LUBOWSKI, expert IRZ, judecător (Polonia) și Daimar LIIV, expert al Consiliului Europei, judecător (Estonia), au relatat despre organizarea stagiului profesional în cadrul sistemului de instruire a judecătorilor și procurorilor din țările lor de reședință. Experții naționali au fost reprezentați de Iurie GHERVAS, procuror al sectorului Buiucani; Ion DRUȚĂ, președinte al Judecătoriei sectorului Botanica; Isai SÎRCU, șef Secție personal a Procuraturii Generale a Republicii Moldova; Viorica PUICA, judecător la Judecătoria sectorului Botanica.

- ❑ **Seminar *Litigiile electorale* (24, 25 noiembrie).** Organizat de Consiliul European, Comisia Electorală Centrală, Comisia Europeană pentru democrație prin lege (Comisia de la Veneția) și Institutul Național al Justiției.

Deschizând lucrările seminarului Veaceslav DIDĂC, director executiv adjunct al INJ, a menționat că litigiile electorale constituie o problemă extrem de importantă, iar orice instruire în acest domeniu este o posibilitate de a pătrunde cât mai adânc în cadrul legal ce ține de subiectele incluse în agenda seminarului. Participanții au fost salutați de Vladimir RISTOVSKI, reprezentantul special al Secretarului Consiliului European,

care a subliniat că rezolvarea litigiilor electorale conform standardelor europene este foarte esențială pentru desfășurarea unor alegeri democratice. Nicolae CLIMA, președintele Consiliului Superior al Magistraturii, a remarcat importanța tematicii seminarului și că anume instituțiile judecătorești sînt principalii actori în rezolvarea litigiilor electorale. Același lucru a ținut să-l sublinieze și Eugen ȘTIRBU, președintele Comisiei Electorale Centrale: „În validarea alegerilor, de la judecători se cere, în primul rînd, corectitudine. În capul listei trebuie să fie legea”.

Agenda a cuprins mai multe subiecte: • Standardele europene și cadrul legal moldovenesc referitor la litigiile electorale; • Experiența țărilor europene în examinarea litigiilor electorale; Procedura examinării contestațiilor electorale în Republica Moldova; • Experiența Comisiei Electorale Centrale în examinarea litigiilor electorale; • Jurisprudența Curții Constituționale din Republica Moldova în materie electorală și a. La lucrările lui au participat atît specialiști autohtoni în domeniu (Pavel MIDRIGAN, membru al Comisiei Electorale Centrale, Tamara CHIȘCA-DONEVA, judecător la Curtea Supremă de Justiție, reprezentant al Colegiului civil și de contencios administrativ, Valeria ȘTERBEȚ, judecător la Curtea Constituțională, agent de legătură a Curții Constituționale cu Comisia de la Veneția), cît și oaspeți de peste hotare (Evgheni TANCHEV, judecător la Curtea Constituțională din Republica Bulgaria, și Suad ARNAUTOVIC, președintele Comisiei Electorale Centrale din Bosnia și Herțegovina).

- ❑ **Masă rotundă *Tranziția practicilor judiciare din Moldova spre standardele europene* (26 noiembrie, 3, 10 decembrie).** Evenimentul face parte din Proiectul comun al Institutului Național al Justiției și Misiunii Norvegiene de Experți pentru Promovarea Supremăției Legii în Moldova. Pregătirea judecătorului la etapa pregătitoare a ședinței de judecată; Pregătirea avocatului apărării pentru ședința de judecată; Principiul contradictorialității – acestea au fost doar cîteva din temele propuse spre discuție pentru judecătorii numiți în funcție în 2008. La lucrările mesei rotunde au luat parte Jogeir NOGVA, șeful Misiunii, Bjorn LARSEN, Arne Gunnar AAS, Bjorn Gunnar SAELEN, experți NORLAM, Veaceslav DIDĂC, director executiv adjunct al INJ.

Semnificația evenimentului: au fost antrenați judecătorii recent numiți în funcție, care au dat o înaltă apreciere modului în care au derulat dezbaterile, precum și pregătirii excepționale a experților norvegieni.

- **Seminar *Practica judiciară europeană în domeniul legislației concurențiale* (27-28 noiembrie).** A fost organizat de Agenția Națională pentru Protecția Concurenței (ANPC) și INJ în scopul familiarizării, în special a specialiștilor în domeniul juridic, cu legislația Uniunii Europene privind concurența. Finanțare: Instrumentul de Asistență Tehnică și Schimb de Informație (TAIEX) al Comisiei Europene.

Au fost abordate următoarele aspecte: • Legislația europeană privind concurența; • Modalități de soluționare a litigiilor judiciare în sfera concurenței în Uniunea Europeană; • Acțiuni menite a preveni litigiile judiciare; • Tranzacții de reconciliere; • Practica judiciară europeană privind publicitatea etc.

Participanții la seminar au fost salutați de Viorica CARARE, Director general al Agenției Naționale pentru Protecția Concurenței, după care Fiodor GLADII, director adjunct al ANPC, a venit cu detalii despre situația actuală în domeniul concurenței din Republica Moldova. Cu deosebit interes au fost ascultate rapoartele prezentate de oaspeții de peste hotare: Jūratė ŠOVIENĖ, Consiliul Concurenței al Republicii Lituania; Cristina BUTAKU, expert (România); prof. Quirino LORELLI, judecător la Curtea de Conturi a Italiei; Melanie FIEDLER, avocat (Germania).

- **Curs de instruire *Managementul financiar public* (1-2, 15-16 decembrie).** Organizat de Programul Preliminar de Țară al „Fondului Provocările Mileniului” pentru Buna Guvernare în colaborare cu Departamentul de executare al Ministerului Justiției al Republicii Moldova și INJ, în legătură cu descentralizarea contabilității și în scopul eficientizării activității în domeniul utilizării mijloacelor bugetare în cadrul subdiviziunilor teritoriale ale Departamentului de executare.

Participanții la eveniment au fost salutați de Eugenia FISTICAN, Director executiv al INJ, și Valeriu DEVDEREA, director al Departamentului de executare. În calitate de formatori au participat: Roman TALMACI, vicedirector al Departamentului de executare; Varvara ALEXANDRIANU, șef Direcție economico-financiară și administrativă, Ministerul Justiției; Silvia BICENCO,

director pentru instruire, MGTCP; Ludmila CHILIAN, șef Direcție economico-financiară, și Tatiana DZÎC, șef-adjunct al Direcției economico-financiare, Departamentul de executare. Extrem de benefică a fost participarea reprezentantului Ministerului Finanțelor. Ludmila DIMITRIȘIN, șef Direcție Finanțele justiției, ordinii publice, apărării și securității statului, a confirmat disponibilitatea acestui minister de a acorda suportul necesar șefilor oficiilor de executare în primii lor pași de gestionare a finanțelor publice.

La primul curs de instruire au participat 40 de șefi ai oficiilor de executare, la cel de-al doilea – 20 de contabili. În discuție au fost puse mai multe teme, inclusiv: • Probleme în activitatea de organizare a contabilității în instituțiile publice; • Modul de organizare a evidenței mijloacelor bănești depuse la contul oficiului de executare pentru avansarea cheltuielilor de executare; • Modul de încasare și utilizare a taxei de executare; • Planificarea și bugetarea; • Contabilitatea și raportarea etc.

Persoanele care au beneficiat de instruire vor avea posibilitatea să gestioneze efectiv și operativ mijloacele financiare bugetare, mijloacele avansate de către creditorii urmăritori, în conformitate cu prevederile legislației în vigoare, precum și mijloacele temporar intrate în gestiunea oficiilor de executare prin intermediul contului special-depozitar.

- **Seminar *Utilizarea instrumentelor internaționale de asistență juridică reciprocă de către juriștii din Republica Moldova* (8, 9 decembrie).** Organizat în colaborare cu Academia de Drept European (ERA) reprezentată de Malte BEYER, manager de proiect*.

• Solicitarea probelor din străinătate: cum să formulezi o cerere de asistență și instrumente prevăzute de Rețeaua Judiciară Europeană (RJE); • Solicitarea probelor din străinătate: Reguli aplicabile în caz de introducere a probelor din străinătate în procedurile examinate în Republica Moldova; • Urmărirea, sechestrarea și confiscarea de active; • Extradarea, transferul de persoane condamnate și transferul temporar al persoanelor deținute în scopul de a apărea ca martori într-o țară străină – aceste și alte teme au fost puse în discuție la seminar.

În prima zi la seminar au participat judecătorii, avându-i în calitate de formatori pe Raisa BOTEZATU, vicepreședinte al Curții Supreme de Justiție, președintele Colegiului penal al CSJ; Ghenadie NICOLAEV, judecător la Curtea Supremă de Justiție; Xenofon ULIANOVSKI, vicepreședinte al Curții de Apel Chișinău, președintele Colegiului penal; Constantin GURSCHI, judecător la Curtea Supremă de Justiție; Sergiu FURDUI, vicepreședinte al Colegiului penal al CSJ. În a doua zi seminarul a fost destinat procurorilor. Moderatori ai acestuia au fost: Eduard BULAT, procuror la Procuratura Generală, Șef secție prevenire și combatere a traficului de ființe umane; Carolina VIDRAȘCU, procuror la Procuratura Generală, Secția control ierarhic superior și asistență metodică; Mihail PASCAL, procuror la Procuratura Generală, Secția cauze excepționale; Sergiu VASILIU, procuror la Procuratura Generală, Secția judiciar-penală din cadrul Direcției judiciare. La seminar au participat 60 de judecători și procurori. Formatorii naționali au beneficiat de o instruire cu durata de o săptămână la Academia de Drept European.

- **Conferință *Declarația Universală a Drepturilor Omului – edificiu juridic al protecției umane* (10 decembrie).**

Organizatori: Centrul pentru Drepturile Omului din Moldova și INJ.

Evenimentul s-a desfășurat în cadrul a trei sesiuni: *Declarația Universală a Drepturilor Omului – edificiu juridic al protecției umane* (moderator Anatolie MUNTEANU, avocat parlamentar, director CpDOM); *Contribuția autorităților publice în vederea protecției, respectării și promovării drepturilor și libertăților fundamentale ale omului* (moderatori: Aurelia GRIGORIU, Tamara PLĂMĂDEALĂ, avocați parlamentari); *Protecția drepturilor omului, monitorizarea și mediatizarea procesului de respectare și realizare a drepturilor omului* – prioritate de bază a organizațiilor neguvernamentale și mass-media (moderator Oleg EFRIM, avocat parlamentar).

Au prezentat rapoarte Iurie PEREVOZNIC, șef adjunct al Secției investigații financiar-economice și respectarea drepturilor omului (Procuratura Generală); Tudor POPOVICI, judecător la Curtea Supremă de Justiție; Nina CESNOCOVA (Biroul Național de Statistică); Nicolae DORU (Casa Națională de Asigurări Sociale); Mircea BUGA, viceministru al sănătății; Elena PETROV (Ministerul Educației și Tineretului); Igor DOLEA, directorul Institutului de Reforme Penale; Daniela TERZI-BARBĂROȘIE (Centrul Parteneriat pentru dezvoltare); Liliana VIȚU, expert media (Centrul Independent de Jurnalism, Asociația Presei Independente), care au menționat importanța acestui act în contextul respectării drepturilor omului.

* Textul integral al discursului a se vedea la p. 18 din Revistă.

Participanții la conferință au fost salutați de Eugenia FISTICAN, director executiv al INJ; Anatolie MUNTEANU, avocat parlamentar, director CpDOM; Ștefan SECĂREANU, președintele Comisiei parlamentare pentru drepturile omului; Dumitru PULBERE, Președintele Curții Constituționale; Nicolae EȘANU, viceministru al justiției; Edwin BERRY, consilier pentru Drepturile Omului în cadrul Oficiului Coordonatorului Rezident al Națiunilor Unite în Republica Moldova; Sorin HANGANU, manager de proiect, PNUD Moldova.

- **Seminar *Instruirea reprezentanților organelor de drept privind acordarea asistenței legale reciproce internaționale la investigarea și pedepsirea cazurilor de trafic de ființe umane (10-11 decembrie)***. Organizatori: Asociația Avocaților Americani Inițiativa Juridică pentru Europa Centrală și Eurasia (ABA/ROLI), INJ. Experți: Liliana NANI, procuror la Procuratura Generală a Republicii Moldova; Ion OBOROCEANU, președintele Centrului de Drept Căușeni; Iurie SLIVCIUC, șef Secție protecția victimelor/martorilor a Centrului pentru combaterea traficului de persoane, Ministerul Afacerilor Interne al Republicii Moldova; Irina ZAREȚKAIA*, expert la Asociația Avocaților Americani); Sergiu CRAVCIUC, șef-adjunct al Secției juridice internaționale din cadrul Procuraturii Generale a Ucrainei; Zinovii CAVEȚKII, procuror superior la Procuratura Generală a Ucrainei; Elena BARDAȚKAIA, Olga OHRIMENCO, ofițeri superiori de urmărire penală pe cauze speciale în Direcția principală urmărire penală, Ministerul Afacerilor Interne al Ucrainei. Cei prezenți au fost salutați de Stephen LARRABEE, directorul ABA/ROLI.

Agenda evenimentului a cuprins următoarele subiecte: • Cadrul normativ internațional de reglementare a mecanismului de acordare a asistenței legale în cauzele penale; • Cadrul legal al Republicii Moldova și al Ucrainei cu privire la combaterea traficului de persoane; • Cadrul legislativ al Republicii Moldova și al Ucrainei cu privire la primirea și oferirea asistenței legale la investigarea cauzelor penale în cazurile de trafic de ființe umane ș.a. Participanții la seminar – procurori, judecători, ofițeri de urmărire penală – au avut ocazia să-și verifice nivelul cunoștințelor teoretice în baza unor exerciții practice.

* Textul integral al discursului *a se vedea* la p. 19 din Revistă.

ВЗАИМНАЯ ЮРИДИЧЕСКАЯ ПОМОЩЬ ПО УГОЛОВНЫМ ДЕЛАМ – ОДНА ИЗ ПРЕДПОСЫЛОК РАЗВИТИЯ ДЕМОКРАТИЧЕСКИХ ИНСТИТУТОВ

Малте БЕЙЕР, руководитель проекта, Академия Европейского Права (ERA)

У Республики Молдова есть ясная европейская перспектива. В течение 13-ти лет она является членом Совета Европы, паневропейской организации, которой нет равных в усилиях по развитию демократических институтов, защите прав человека и консолидации правового государства на всем европейском пространстве. В качестве участника Совета Европы, Республика Молдова присоединилась ко многим соглашениям, среди которых и соглашения по оказанию взаимной юридической помощи по уголовным делам.

Признание перспективы европейского интегрирования для Республики Молдова означает также признание ее роли и ответственности в обеспечении безопасности и процветания Европы. Проведение в жизнь положений международных конвенций Совета Европы по правовому сотрудничеству по уголовным делам является одним из приоритетов Плана действий РМ-ЕС. Не секрет, что сегодня преступники пересекают границы с большей легкостью; соответственно, правоохранительная система и судебная власть должны скоординировать и направить все свои усилия на пресечение таких противоправных деяний.

Именно в таких целях правительством Великого герцогства Люксембурга был разработан учебный проект, ответственность за реализацию которого была возложена на Академию Европейского Права (ERA). Углубление и расширение знаний в области европейского права и их применение на практике являются одной из целей нашей Академии. Ее реализация осуществляется посредством проведения конференций во всех государствах-членах ЕС и государствах, которые желают присоединиться к европейской семье народов.

Наша Академия с большим интересом отнеслась к возможности сотрудничества в этой сфере с Республикой Молдова, с ее такими учреждениями как Высший Совет Магистратуры, Генеральная прокуратура, Министерство Юстиции, Центр по борьбе с трафиком живыми людьми и, в особенности, с Национальным Институтом Юстиции. Очевидно, что создание Национального Института Юстиции в вашей стране является важным шагом на пути к европейской интеграции. Это и не удивительно, ведь в правовом государстве для эффективного отправления правосудия необходимо глубокое знание и понимание закона, применяемого лицами юридических профессий.

Мы имели удовольствие принимать в стенах нашей Академии, в Триере (Германия), во время проведения подготовительного семинара в сентябре этого года ряд выдающихся юристов Молдовы. Обсуждение проблем, касающихся правильного применения конвенций Совета Европы в сфере взаимной правовой помощи по уголовным делам, с экспертами из других европейских стран расширило знания ваших юристов и позволило им выступать в дальнейшем в качестве лекторов перед своими коллегами, судьями и прокурорами. Идея проведения подготовительного семинара в Германии для будущих лекторов принесла свои положительные результаты. Два последующих однодневных семинара для судей и работников прокуратуры дали им возможность передать приобретенные знания в данной области права. Явное преимущество по сравнению с подготовительным семинаром состояло в том, что лекторы имели возможность общения со своими коллегами на родном языке, ориентируясь на национальное законодательство.

Академия Европейского Права высоко оценило профессионализм лекторов и помощь, оказанную Национальным Институтом Юстиции Молдовы в подготовке и проведении семинаров. Проявленный со стороны участников интерес к рассмотренной тематике и огромное желание принять участие в дискуссиях в очередной раз подтвердили актуальность проведенных семинаров, в рамках которых осуществляется плодотворный обмен опытом и знаниями, а также подчеркнули необходимость продолжения этого метода обучения.

МЕЖДУНАРОДНАЯ ПРАВОВАЯ ПОМОЩЬ ПО УГОЛОВНЫМ ДЕЛАМ

Ирина ЗАРЕЦКАЯ,
эксперт Американской
Ассоциации Юристов
в Украине

Торговля людьми – одна из самых сложных проблем, которая давно вышла за пределы отдельных государств и занимает ведущее место в сфере международной преступности. Вопрос борьбы с преступлениями, связанными с торговлей людьми, их органами или с иной незаконной сделкой относительно передачи человека, в последнее время приобретает все большую актуальность для Украины.

Принимая во внимание, что в подавляющем большинстве случаев Украина выступает страной происхождения «живого товара», налажено международное сотрудничество с основными странами его назначения.

В ходе взаимодействия, с целью полного и качественного документирования преступлений этой категории и перекрытия каналов вербовки и перемещения украинских граждан за границу для эксплуатации, происходит постоянный обмен оперативной информацией с правоохранительными органами зарубежных государств, в том числе и с Молдовой, проводятся общие оперативно-розыскные мероприятия и следственные действия.

Так, в марте 2008 года раскрыта противоправная деятельность организованной преступной группы с международными связями в составе трех граждан Украины, которые в период с 2003 по 2008 годы осуществляли торговлю украинскими женщинами в страны Европы. Группой была разработана схема предоставления сексуальных услуг за границей с использованием возможностей компьютерной системы общего доступа Интернет. Оперативная разработка и расследования уголовного дела по данному факту осуществлялись при тесном взаимодействии с правоохранительными органами Франции и США. В частности, полицией Франции, с помощью оперативных работников МВД Молдовы, были установлены лица, которые переправлялись по подделанным документам за границу для предоставления сексуальных услуг, а Федеральным Бюро Расследований США были предоставлены сведения относительно регистрации и администрирования соответствующего веб-сайта эскорт-услуг.

Необходимо отметить, что со времени введения в законодательство Украины уголовной ответственности за торговлю людьми (март 1998 года), правоохранительными органами государства выявлено почти 2,5 тыс. таких преступлений, в том числе: в 1998 году – 2, в 1999 – 11, в 2000 – 42, в 2001 – 91, в 2002 – 169, в 2003 – 289, в 2004 – 269, в 2005 – 415, в 2006 – 376, в 2007 – 359 и за 9 месяцев 2008 года – 304 преступления.

Как свидетельствует анализ состояния противодействия торговле людьми следственными подразделениями органов внутренних дел Украины на протяжении 9 месяцев 2008 года, по результатам работы следственных подразделений органов внутренних дел Украины было:

- зарегистрировано 304 преступления;
- переданы следствию 192 материала;
- возбуждены уголовные дела по 165 материалам;
- расследовано 476 преступлений;
- привлечено в качестве обвиняемых 121 лицо;
- направлено в суд 67 дел;
- рассмотрено в суде 268 преступлений;
- выявлено 635 потерпевших.

Большинство действий, которые составляют элементы состава преступления, предусмотренного ст. 149 Уголовного кодекса Украины «Торговля людьми или иная незаконная сделка относительно передачи человека», в большинстве случаев преступные соглашения о продаже людей совершаются на территории Украины, тогда как принуждения к той или другой деятельности происходят на территории другой страны (страны назначения). Они значительно растянуты во времени и пространстве: иногда от момента вербовки до продажи проходит несколько месяцев. Расследование этой категории преступлений усложняется нежеланием потерпевших обращаться в правоохранительные органы и свидетельствовать в суде. Для доказывания прямого преступного умысла подозреваемого требуется немало усилий со стороны сотрудников правоохранительных органов Украины. Кроме того, соучастниками преступлений этой категории выступают граждане разных государств. Для этих преступлений является характерным высокий уровень латентности. Несмотря на мероприятия, проводимые различными государствами с целью борьбы с этим явлением, как на государственном, так и на международном уровне, существует ряд причин, которые приводят к негативным последствиям в результате проведения таких мероприятий. При таких обстоятельствах получение из-за рубежа

доказательств незаконной деятельности торговцев людьми с использованием механизмов межведомственного сотрудничества и механизмов международной правовой помощи, а также координация деятельности правоохранительных органов в этой сфере приобретают особое значение.

При расследовании дел данной категории следователи правоохранительных органов Украины руководствуются международно-правовыми актами, постоянно обращаются к иностранным коллегам за правовой помощью. Координирует эту работу международно-правовое управление Генеральной прокуратуры Украины.

Согласно информации Генеральной прокуратуры Украины, как центрального органа по предоставлению правовой помощи в уголовных делах, находящихся на стадии досудебного следствия, за 11 месяцев 2008 года международно-правовым управлением Генеральной прокуратуры Украины организовано выполнение 2080 запросов о правовой помощи по уголовным делам, из которых 1104 обращений украинских органов следствия, а 976 – ходатайства иностранных компетентных органов. Из общего количества 1509 запросов о выполнении процессуальных действий по уголовным делам (739 запросов Украины, 770 – иностранных государств), 132 обращения о передаче уголовного преследования (57 и 75), 444 ходатайства о выдаче правонарушителей (308 и 136), а также 45 запросов иностранных государств о транзитной перевозке.

Большинство запросов об оказании различных видов правовой помощи органы досудебного следствия Украины направляют в Российскую Федерацию примерно 50-60% от общего количества таких обращений.

Каждый год Генеральная прокуратура Украины направляет запросы о выполнении процессуальных действий, о передаче уголовного преследования и об экстрадиции компетентным учреждениям 65-75 иностранных государств.

Больше всего за правовой помощью в Генеральную прокуратуру Украины обращаются компетентные учреждения таких государств как Россия, Германия, Венгрия, Чехия и Польша.

По количеству обращений за правовой помощью Республика Молдова стабильно занимает 2 место среди государств, которые обращаются в украинские органы за такой помощью. Так, за 11 месяцев 2008 года в Генеральную прокуратуру Украины поступил 141 запрос от компетентных органов Молдовы о правовой помощи, из которых 75 – о выполнении процессуальных действий, 42 – по делам, касающимся транзитной перевозки, 21 – по фактам экстрадиции, 3 – о передаче уголовного преследования.

В свою очередь, Генеральная прокуратура Украины направила в Генеральную прокуратуру Республики Молдова 98 обращений, из которых 93 – о выполнении процессуальных действий, 5 – о передаче уголовного преследования.

Следственными органами как Украины, так и Республики Молдова запрашивается преимущественно международная правовая помощь по уголовным делам, которые расследуются по фактам убийств, незаконных операций с наркотиками, хищения имущества, служебных преступлений, а также торговли людьми.

За указанный период Генеральной прокуратурой Украины направлено в иностранные компетентные учреждения 11 государств 17 запросов украинских органов расследования по уголовным делам о торговле людьми: в Грецию – 3 запроса, в Республику Молдова, Польшу, Сербию, Болгарию – по 2 запроса, в США, Испанию, Чехию, Словению, Россию, Турцию – по 1 запросу. В то же время, в Генеральную прокуратуру Украины поступило 10 таких обращений иностранных компетентных учреждений 8 государств, а именно: Государства Израиль, Нидерландов – по 2 запроса, Республики Молдова, Швеции, Чехии, Беларуси, Польши и России – по 1 запросу.

В большинстве ходатайств по данной категории уголовных дел запрашивались допросы лиц, как потерпевших, так и причастных к торговле людьми, а также проведение их опознания по фотографиям.

Обобщение состояния соблюдения и практики применения законодательства относительно предоставления правовой помощи в уголовных делах в 2007 году, подготовленное Генеральной прокуратурой Украины, подтверждает, что при подготовке запросов о правовой помощи украинские следственные органы неоднократно нарушали действующее международное законодательство.

Вследствие нарушений законодательства и ненадлежащего оформления ходатайств инициатором в 2007 году Генеральная прокуратура Украины вынуждена была вернуть на доработку 113 запросов, среди которых следственным органам СБУ – 51, прокуратуры – 29, МВД – 26, Государственной налоговой администрации (следователям налоговой милиции) – 8.

Учитывая вышеизложенное и тот факт, что в последние годы наблюдается значительная текучесть кадров оперативных и следственных работников правоохранительных органов Украины, считается неотложным проведение ряда мероприятий, направленных на повышение профессионального уровня сотрудников органов внутренних дел и прокуратуры, деятельность которых связана с расследованием преступлений, связанных с торговлей людьми.

Одним из средств решения этой проблемы усматривается проведение по регионам Украины тренингов по вопросам международной правовой помощи. В этой связи считается целесообразным максимально приблизить тренинги к условиям профессиональной деятельности следователей и прокуроров, связанной с подготовкой запросов к иностранным компетентным органам относительно выполнения ими запрашиваемых процессуальных действий. Моделирование процедуры подготовки (написания) запросов будет оказывать содействие формированию практических навыков, которые участники смогут применять во время выполнения должностных обязанностей.

Проведение тренинга имеет своей целью повышение квалификации сотрудников следственных органов и органов прокуратуры Украины по использованию механизма взаимной правовой помощи при расследовании дел о торговле людьми.

Задачами тренинга являются:

- Информирование участников относительно нормативной базы, которая регулирует вопросы международно-правовой деятельности;
- Ознакомление с нормативно-договорной базой по вопросам взаимной международно-правовой помощи в уголовных делах;
- Обеспечение участников печатными и электронными носителями с текстами двух- и многосторонних соглашений в сфере международной правовой помощи в уголовных делах;
- Толкование участникам некоторых положений соглашений по вопросам международной правовой помощи в уголовных делах;
- Моделирование типичных проблемных ситуаций;
- Подготовка участниками модели (образца) запроса о правовой помощи;
- Отработка тактики проведения процессуального действия – допрос свидетеля по делу, связанному с торговлей людьми.

Рабочие материалы тренинга включают:

- Тексты многосторонних и двусторонних международных договоров в сфере международно-правового сотрудничества;
- Таблицы действия для стран-участниц конвенций и протоколов;
- Заявления и оговорки государств-участниц к конвенциям и протоколам;
- Законы о ратификации договоров;
- Нормативные акты, которые регламентируют порядок выполнения международных договоров в области правовой помощи в уголовных делах;
- Приложение №1 – Пример ходатайства о проведении отдельных процессуальных действий на территории другого государства;
- Приложение №2 – Пример Перечня вопросов свидетелю в деле, связанном с торговлей людьми и другие справочные материалы.

10-11 декабря текущего года офисами Американской Ассоциацией Юристов в Украине и Молдове совместно с Национальным Институтом Юстиции Республики Молдова и на его базе **был проведен первый тренинг *Повышение квалификации сотрудников правоохранительных органов с использованием механизмов взаимной правовой помощи при расследовании дел о торговле людьми.*** Целевой группой тренинга были сотрудники органов внутренних дел и прокуратуры, стаж работы которых не больше 3-х лет. В качестве тренеров были приглашены представители Генеральной прокуратуры Украины и Молдовы, Министерства внутренних дел Украины и Молдовы и других учреждений этих стран.

Участниками тренинга были заполнены анкеты относительно организации, формы проведения, содержания тренинга и предложений по его усовершенствованию. Все участники тренинга отметили, что работа тренеров им понравилась, а именно: методы ведения данного тренинга и подачи материала; составление запроса о взаимной правовой помощи; требования, которые должны быть соблюдены при составлении запроса; сравнение квалификационных признаков этой категории уголовных дел в Молдове и на Украине; тематика тренинга; обмен информацией; качество работы тренеров, их хорошая подготовка, актуальность проблемы. Все участники констатировали, что излагаемый на тренинге материал соответствовал заявленной теме, которую считают актуальной, а работу в группах полезной. Было выражено пожелание проводить такого рода тренинги чаще и для всех категорий работников правоохранительных органов с привлечением судей.

Большое спасибо за поддержку в организации и проведении тренинга всем экспертам как с украинской, так и с молдавской стороны, представителям международных организаций, которые выступили инициаторами подготовки учебного модуля.

Ecaterina POPA, șef Secție formare continuă:

O JUSTIȚIE DE CALITATE NECESITĂ O INSTRUIRE DE CALITATE

În contextul implementării strategiei de consolidare a sistemului judiciar, Institutul Național al Justiției are datoria să realizeze transformările preconizate. Rolul INJ, ca instituție publică, în îmbunătățirea actului de justiție prin pregătirea profesională a judecătorilor, procurorilor, executorilor judecătorești, grefierilor, precum și a altor persoane care contribuie la înfăptuirea justiției, este extrem de important. De aceea, o formare adaptată contextului social care utilizează în mod optim toate resursele ce-i stau la dispoziție este necesară și constituie un indiciu de schimbare pozitivă a imaginii sistemului judiciar și reprezintă un sprijin valoros pentru întreaga societate.

Formarea continuă în cadrul INJ se desfășoară în baza Planului de formare continuă care este coordonat cu Consiliul Superior al Magistraturii, Procuratura Generală, Ministerul Justiției și aprobat la Consiliul INJ. Potrivit prevederilor Legii privind Institutul Național al Justiției, judecătorii și procurorii trebuie să acumuleze un număr de cel puțin 40 de ore anual.

Pe parcursul anului 2008 la INJ s-au desfășurat 134 activități de instruire, inclusiv: 64 cursuri de instruire, 51 seminare, 10 mese rotunde, 6 traininguri, 3 conferințe. Au beneficiat de instruire 3302 participanți: 1714 judecători și colaboratori ai instanțelor judecătorești; 470 procurori; 120 executori judecătorești; 120 șefi ai cancelariilor din instanțele judecătorești; 75 arhivari; 72 contabili ai instanțelor judecătorești și ai oficiilor de executare; 731 alte categorii (notari, avocați, ofițeri de urmărire penală, reprezentanți ai APC, APL, ONG).

Asigurarea unei formări în domeniul drepturilor omului, al tehnologiilor informaționale, eticii și deontologiei profesionale a judecătorilor și procurorilor a constituit o prioritate pentru anul 2008 și va fi în top și pentru anul viitor. Considerent din care aceste activități au fost întrunite în următoarele module obligatorii: cursurile de instruire „Convenția Europeană pentru drepturile omului și jurisprudența CtEDO”, „Tehnologii informaționale” și seminarul „Deontologia judiciară. Noul Cod de etică al judecătorului: interpretare și aplicare”.

Cursul de instruire „Convenția Europeană pentru drepturile omului și jurisprudența CtEDO”, destinat judecătorilor și procurorilor, a fost organizat în cooperare cu Programul Comun al Comisiei Europene și Consiliului Europei privind sporirea independenței, transparenței și eficienței justiției în Republica Moldova. La cele 16 seminare ce constituie acest modul au fost instruite 370 persoane (185 judecători și 185 procurori). Formarea în cauză a fost realizată de formatorii INJ în domeniul CEDO, personalități notorii, practicieni cu experiență în domeniul asigurării drepturilor omului. Participanții au beneficiat de un set de materiale utile în activitatea ulterioară, au soluționat spețe în cadrul orelor practice, împărtășind din propria experiență și argumentându-și punctele de vedere.

Cursul de instruire „Tehnologii informaționale”, organizat în colaborare cu Programul Preliminar de Țară al „Fondului Provocările Mileniului” pentru Buna Guvernare, este destinat judecătorilor și angajaților instanțelor judecătorești. El reprezintă un modul obligatoriu, care a fost lansat în septembrie 2008 și care se va desfășura pînă în iulie 2009 în cele trei centre de tehnologii informaționale din Chișinău, Bălți și Comrat. Durata cursului este de 3 sau, după caz, 5 zile, în funcție de nivelul de cunoștințe ale beneficiarului. Se preconizează a fi instruiți circa 1200 judecători și colaboratori ai instanțelor judecătorești. Pînă în decembrie 2008, în cadrul celor 50 de cursuri au fost instruite circa 600 persoane, dintre care: 195 – la Centrul IT din Chișinău, 199 – la Centrul IT din Bălți, 157 – la Centrul IT din Comrat. Pînă la finele semestrului II al anului 2009 vor urma cursurile încă 600 persoane.

Seminarul „Deontologia judiciară. Noul Cod de etică al judecătorului: interpretare și aplicare” a avut drept scop dezvoltarea abilităților non-juridice specifice profesiei de judecător, contribuind la crearea unei punți de comunicare eficiente între magistrați și societate. La cele 12 seminare ale modulului au fost instruiți 360 judecători. Avînd o rezonanță pozitivă, seminarul în cauză va fi continuat și în 2009 pentru judecătorii care încă nu au beneficiat de el.

În agenda activităților de instruire au fost incluse un șir de subiecte ce derivă din documentele strategice ale Republicii Moldova pe plan internațional, cum ar fi: „Respectarea legalității în cadrul întrunirilor”, „Traficul de ființe umane”, „Convenția Europeană pentru drepturile omului și jurisprudența CtEDO” etc.

Sîntem profund recunoscători tuturor participanților la instruire pentru receptivitate, pozitivism, loialitate, responsabilitate și sugestii binevenite. Mulțumim formatorilor noștri pentru prestața ireproșabilă, tuturor conducătorilor instituțiilor-partenere care au contribuit în mod deosebit la desfășurarea activităților de instruire. De asemenea, ne exprimăm gratitudinea față de toți partenerii noștri naționali și internaționali cu care am stabilit relații de colaborare fructuoasă pe tot parcursul anului. Sperăm să devină de durată.

În ajunul sărbătorilor de iarnă, mesajul nostru este: sănătate, prosperitate, bunăvoință și un salt calitativ pe culmile perfecționării în domeniul justiției direcționate spre înalte exigențe și standarde europene. La mulți ani tuturor!

TEHNOLOGIILE INFORMAȚIONALE ÎN SERVICIUL SISTEMULUI JUDECĂTORESC

La **4 noiembrie** Institutul Național al Justiției a fost gazda inaugurării Centrului de instruire în domeniul tehnologiilor informaționale pentru sistemul judecătoresc (Centrul IT Chișinău). Noul program computerizat în vederea automatizării procedurilor administrative din instanțele judecătorești a fost elaborat de Programul Preliminar de Țară al „Fondului Provocările Mileniului” pentru Buna Guvernare.

Prezent la ceremonie, Laurence T. VETTER, Directorul Programului pentru Buna Guvernare, a apreciat drept foarte eficientă colaborarea cu Ministerul Justiției, Consiliul Superior al Magistraturii și Institutul Național al Justiției. Obiectivul acestei conlucrări este modernizarea sistemului judecătoresc prin eficientizarea administrării instanțelor judecătorești, sporirea transparenței sistemului și combaterea corupției. Efectul benefic al implementării în sistemul judecătoresc a tehnologiilor avansate se va face simțit doar în cazul în care toți judecătorii și angajații instanțelor judecătorești vor fi instruiți în ce privește utilizarea noilor sisteme.

La Centrul de instruire pentru sistemul judecătoresc din Chișinău și la celelalte două centre inaugurate la Comrat și Bălți vor fi școlarizați toți judecătorii și angajații instanțelor judecătorești din Moldova. Pe parcursul următoarelor douăsprezece luni, la aceste trei centre vor fi instruiți peste 1200 de membri ai sistemului judecătoresc. Centrele vor fi susținute și administrate de Institutul Național al Justiției. Aceasta va asigura, a menționat Laurence T. VETTER, un nivel mult mai înalt al activității membrilor sistemului judecătoresc din Moldova, care, cu siguranță, va ține pasul cu noile tehnologii.

Nicolae CLIMA, președintele Consiliului Superior al Magistraturii, a subliniat că cele peste 1200 de persoane care vor fi instruite în cadrul rețelei de centre IT din întreaga republică vor contribui din plin la realizarea strategiei reformei judiciare. Relațiile de parteneriat care s-au stabilit între Programul Preliminar de Țară al „Fondului Provocările Mileniului” pentru Buna Guvernare și Institutul Național al Justiției denotă existența unui interes comun față de consolidarea sistemului judiciar din Republica Moldova, a remarcat Eugenia FISTICAN, Director executiv al INJ.

Participanții la eveniment au fost conduși în noul Centru IT de către Silvia BICENCO, Director pentru instruire în cadrul Programului Preliminar de Țară al „Fondului Provocările Mileniului” pentru Buna Guvernare, care l-a prezentat pe inginerul Denis IRIMIA responsabil de desfășurarea orelor de instruire. În dependență de nivelul de pregătire al judecătorilor și angajaților instanțelor judecătorești, instruirea acestora este prevăzută pe o durată de trei sau cinci zile. Traineri centre IT: Petru IANULOV (Comrat), Alexandru ISTRATI (Bălți).

Lansare centre IT

Chișinău (4 noiembrie)

Comrat (12 noiembrie)

Bălți (18 noiembrie)

COOPERAREA INTERNAȚIONALĂ A INJ

Pe parcursul perioadei **octombrie-decembrie 2008**, au avut loc 4 vizite de documentare reciprocă și un seminar de formare a formatorilor:

- **Vizită de studiu (Slovacia, 5-10 octombrie).** A fost organizată cu suportul Programului Comun al Consiliului Europei și Comisiei Europene privind sporirea independenței, transparenței și eficienței justiției în Republica Moldova și al Academiei de Justiție din Slovacia.

Din delegație au făcut parte: Natalia MOLDOVANU, vicepreședinte al Curții Supreme de Justiție, președinte al Colegiului economic, președintele al Consiliului INJ; Veaceslav DÎDĂC, director executiv adjunct al INJ; Liubovi BRÎNZĂ, șef Direcție instruire și cercetare; Anastasia PASCARI, judecător la Curtea Supremă de Justiție, formator INJ; Valeria ȘTERBEȚ, doctor în drept, judecător la Curtea Constituțională, formator INJ; Dumitru VISTERNICEAN, judecător la Curtea Supremă de Justiție, președinte al Colegiului de calificare de pe lângă Consiliul Superior al Magistraturii, formator INJ; Sergiu BRÎNZĂ, doctor habilitat în drept, profesor universitar, șef Catedră Drept Penal și Criminologie, USM, formator INJ; Dumitru ROMAN, doctor în drept, conferențiar universitar, formator INJ; Vladimir HOLBAN, șef Secție judiciar-penală a Procuraturii Generale, formator INJ; Mihail CĂPĂȚICI, procuror criminalist în Secția exercitarea urmăririi penale pe cauze excepționale a Procuraturii Generale, formator INJ; Eduard NARUNJEN, șef secție la Procuratura Generală, membru al Consiliului INJ. Grupul a fost însoțit de Ruslan GREBENCEA, asistent juridic în cadrul Programului Comun al Consiliului Europei și Comisiei Europene privind sporirea independenței, transparenței și eficienței justiției în Republica Moldova.

Scopul vizitei a fost schimbul de experiență în ce privește metodologia de instruire, planificarea activităților de formare continuă a judecătorilor, procurorilor, precum și a altor categorii de personal din sistemul justiției, elaborarea și utilizarea materialelor privind formarea continuă, aplicarea metodei interactive în procesul de instruire.

În cadrul întrevederilor au fost organizate întâlniri cu dr. **Peter HULLA**, directorul Academiei de Justiție din Slovacia, **Daniel HUDAK**, Secretarul de stat al Ministerului Justiției al Republicii Slovace, cu oficiali ai Procuraturii Generale în frunte cu **Ladislav TICHY**, prim-adjunct al Procurorului General. Membrii delegației din Moldova le-a fost prezentat programul de instruire continuă, li s-a relatat despre relațiile internaționale ale Academiei de Justiție, fiind accentuată importanța studierii dreptului european și internațional, necesitatea includerii acestor discipline în curricula de formare continuă. **Peter SEPESI**, director adjunct al Academiei de Justiție, le-a demonstrat pagina Web a instituției.

Membrii delegației au luat cunoștință de baza tehnico-materială a Academiei de Justiție din Slovacia situată în orașelul Pezinoc, unde se află și sediul Tribunalului specializat pe anumite cauze penale, au vizitat Centrul de instruire din localitatea Omsenie.

Specific pentru Academia de Justiție din Slovacia este organizarea instruirii continue a judecătorilor și procurorilor, verificarea cunoștințelor în cadrul examenului de specialitate, în vederea îndeplinirii funcției de judecător sau de procuror, precum și pregătirea și verificarea cunoștințelor stagiatorilor din judecătoria, procuratură și a funcționarilor superiori de justiție. Instituția asigură crearea, administrarea și protecția bazei de date unice a testelor psihologice pentru procedura de selecționare în vederea ocupării funcțiilor vacante de judecători. Academia de Justiție din Slovacia are statut de persoană juridică. Ministerul Justiției al Republicii Slovace gestionează mijloace din bugetul statului în exclusivitate în scopul pregătirii judecătorilor și procurorilor.

Gazdele s-au arătat interesate de practica Institutului Național al Justiției. Membrii delegației au informat despre specificul formării inițiale și continue a judecătorilor și procurorilor din Republica Moldova, rezultatele obținute la acest capitol. Vizita s-a dovedit productivă și eficientă, ambele părți demonstrând dorința de a pune bazele unei colaborări reciproc avantajoase.

INJ exprimă sincere mulțumiri Programului Comun al Consiliului Europei și Comisiei Europene privind sporirea independenței, transparenței și eficienței justiției în Republica Moldova și Academiei de Justiție din Slovacia pentru organizarea acestei vizite.

- **Vizită de lucru a experților Consiliului Europei (30 octombrie).** A avut loc în legătură cu numirea unui nou manager de proiect pentru Programul Comun, Clementina BARBARO, șef Secție informare, Directoratul General pentru drepturile omului și afaceri juridice al Consiliului Europei. Aceasta a fost prezentată de către Margaret KILLERBY, Director pentru Cooperare în Directoratul General, care a apreciat înalt aportul INJ la instruirea personalului din justiție.

Clementina Barbaro a menționat că termenul-limită al Programului Comun expiră la 31 martie 2009. Deoarece mai sînt activități ce urmează să fie implementate, se studiază posibilitatea de a-l extinde pînă la sfîrșitul anului viitor. Colaborarea, care s-a dovedit eficientă, merită a fi continuată. Același lucru l-au menționat Carsten MAHNKE, expert rezident al Consiliului Europei, și Leonid ANTOHI, consilier juridic național în cadrul Programului Comun al Comisiei Europene și Consiliului Europei privind sporirea independenței, transparenței și eficienței justiției în Republica Moldova.

Veaceslav DIDĂC, director executiv adjunct al INJ, a mulțumit pentru contribuția Programului Comun la echiparea instituției cu tehnică de calcul performantă și mobilier, precum și pentru suportul în elaborarea și expertizarea curiculelor de formare inițială și continuă. Liubovi BRÎNZĂ, șef Direcție instruire și cercetare, a specificat că conlucrarea cu Programul Comun a fost benefică și eficientă, menționînd inclusiv sprijinul acordat la editarea Revistei INJ.

La întîlnire au fost prezente Vera Zolotariov, șef Direcție economico-administrativă, Ecaterina Popa, șef Secție instruire continuă, Lidia Marin, șef Secție abilitați non-juridice, relații cu publicul și editări.

- **Atelier de lucru *Instruirea reprezentanților organelor de drept privind acordarea asistenței legale reciproce internaționale la investigarea și pedepsirea cazurilor de trafic de ființe umane* (Kiev, 24-25 noiembrie).** Organizat de Asociația Avocaților Americani Inițiativa pentru Supremația Legii, birourile din Moldova și Ucraina.

La lucrările acestei întruniri internaționale au participat managerii birourilor ABA/ROLI, angajații organelor Procuraturii, instanțelor judecătorești, instituțiilor de învățământ superior, instituțiilor care realizează instruirea candidaților la funcțiile de judecător și de procuror, perfecționarea profesională a judecătorilor și procurorilor, precum și reprezentanți ai ONG-urilor din Moldova și Ucraina.

Din partea Institutului Național al Justiției la atelierul de lucru au participat: Liubovi BRÎNZĂ, șef Direcție instruire și cercetare, Maria GHERVAS, judecător la Judecătoria sectorului Botanica, membru al Consiliului INJ, Valentin COVAL, șef Secție formare inițială, și Ecaterina POPA, șef Secție formare continuă. Din delegație au mai făcut parte Silvia CAPCELEA, consultant în Direcția cooperare juridică internațională din cadrul Direcției Generale relații internaționale și integrare europeană a Ministerului Justiției; Liliana NANI, procuror în Secția cooperare internațională și integrare europeană a Procuraturii Generale; Alic CLEFOS, lector superior la Catedra Investigații Operative, Academia de Poliție „Ștefan cel Mare”; Ion OBOROCEANU, președintele Centrului de Drept Căușeni; Artur LUPAȘCU, procuror la Procuratura Generală.

Acest eveniment a fost organizat în scopul stabilirii unui mecanism comun de realizare a actelor legislative ale Moldovei și Ucrainei, care reglementează asistența juridică internațională în materie penală, precum și a tratatelor internaționale în domeniu. S-a urmărit, de asemenea, ridicarea nivelului profesional al angajaților organelor de drept încadrați în întocmirea, remiterea și executarea adresărilor privind acordarea asistenței juridice internaționale, evidențierea lacunelor întâlnite la acest compartiment de activitate și căutarea căilor de lichidare a lor, precum și impulsionearea conlucrării cu societatea civilă în scopul prevenirii și combaterii traficului de ființe umane, stopării migrației ilegale.

Discuțiile la întrunire s-au axat pe principalele forme de cooperare juridică internațională în materie penală, cum ar fi: transmiterea înscrisurilor, datelor și informațiilor; comunicarea actelor de procedură; citarea martorilor, experților și persoanelor urmărite; comisiile rogatorii; transferul, la solicitare, de proceduri penale; extrădarea; transferul persoanelor condamnate; recunoașterea hotărârilor penale ale instanțelor judecătorești etc.

S-a menționat că stabilirea și dezvoltarea relațiilor internaționale în domeniul asistenței juridice internaționale în materie penală este unul dintre elementele de bază ale procesului de consolidare a capacităților funcționale ale organelor de drept din Moldova și Ucraina.

În concluzie s-a specificat că procesul de stabilire și dezvoltare a relațiilor internaționale în acest domeniu este destul de complexe, ceea ce presupune abordări adecvate, un dialog eficient cu partenerii internaționali, precum și conjugarea eforturilor structurilor statale și guvernamentale implicate în activitatea de acordare a asistenței legale la investigarea cazurilor de trafic de ființe umane.

- **Vizită de documentare (25 noiembrie).** Organizată de Alianța Franceză din Chișinău. INJ a fost vizitat de Silvain ITTÉ, Director General al Agenției guvernamentale *France Coopération Internationale* din cadrul Ministerului de Afaceri Externe și Europene din Franța, și Emmanuel SKOULIOS, Consilier de cooperare și acțiune culturală a Ambasadei Franței în Republica Moldova, director al Alianței Franceze din Chișinău.

Scopul întrevederii a fost stabilirea domeniilor prioritare pentru Institutul Național al Justiției în vederea desfășurării unor acțiuni de parteneriat. Accentul s-a pus pe posibila colaborare în cadrul așa-numitelor „proiecte de înfrățire” ale Comisiei Europene. Ele țin de procesul de instruire și presupun organizarea unor vizite de documentare, studierea aprofundată a limbii franceze, inclusiv pentru angajații INJ etc. Silvain Itté și Emmanuel Skoulios au menționat că Institutul Național al Justiției este o bază ideală pentru astfel de proiecte și că Franța este disponibilă să acorde un sprijin logistic pentru elaborarea și implementarea lor.

Veaceslav DIDĂC, director executiv adjunct, a informat despre colaborarea INJ cu un șir de parteneri străini, printre care se numără și Școala Națională de Magistratură din Franța (Antenele Bordeaux și Paris). În septembrie curent șefii majorității subdiviziunilor structurale ale INJ au întreprins o vizită de studiu la ȘNM din Franța. Scopul vizitei a fost preluarea experienței în organizarea procesului de formare inițială și continuă, de formare a formatorilor, precum și a bunelor practici de administrare și gestionare a unei instituții de acest gen. V.Didăc a specificat că INJ e deschis oricărui gen de conlucrare în vederea îmbunătățirii activității pe care o desfășoară. La întrevedere au mai participat Lidia Marin, șef Secție abilitați non-juridice, relații cu publicul și editări, Victoria Hadircă, șef Secție didactico-metodică, cercetări științifice și legislație, Olga Pisarenco, consilier al Directorului executiv.

- **Seminar în vederea implementării metodologiei de evaluare a riscurilor de corupție în INJ (31 octombrie).** Organizat în cadrul Proiectului Comisiei Europene și Consiliului Europei contra corupției, spălării banilor și finanțării terorismului în Republica Moldova (MOLICO 2006-2009). Sesiunea de instruire a fost moderată de Sandra BLAGOJEVICI și Roman PRAH, experți ai CoE, și Cornel-Virgiliu CĂLINESCU, expert anticorupție în cadrul Proiectului MOLICO. În cadrul INJ urmează a fi implementat planul de integritate, care constituie o modalitate de analizare a vulnerabilității unei instituții publice față de corupție. Participanții la seminar – șefii de direcții și secții din cadrul INJ – au avut ocazia să evidențieze măsurile preventive de reducere a fenomenului corupției, ținând cont de sugestiile și recomandările experților CoE.

INSTITUTUL NAȚIONAL AL JUSTIȚIEI ÎȘI FORMULEAZĂ STRATEGIA DE COMUNICARE

În cadrul Proiectului desfășurat în parteneriat cu Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare (PNUD Moldova) „Consolidarea capacității instituționale a Institutului Național al Justiției” o atenție deosebită este acordată consolidării capacității de comunicare a INJ, în șirul activităților desfășurate în acest domeniu înscriindu-se și elaborarea strategiei de comunicare a INJ.

Pentru realizarea acestui obiectiv, în perioada 17-28 noiembrie 2008 la INJ s-a aflat în misiune Ehtel HALLISTE, consultant internațional al PNUD pe probleme de comunicare.

Într-o primă etapă, Ehtel Halliste, asistată de Sorin HANGANU, manager de proiect PNUD Moldova, a realizat o serie de întâlniri cu reprezentanții principalilor parteneri ai INJ – instituții de stat, donatori, societate civilă – în vederea identificării punctelor forte, dar și a priorităților de ameliorare a mecanismului actual de comunicare al INJ. Astfel, au fost organizate întâlniri cu Nicolae Clima, președintele Consiliului Superior al Magistraturii; Natalia Moldovanu, președintele Consiliului INJ și vicepreședinte al Curții Supreme de Justiție, precum și cu alți membri ai Consiliului INJ; cu Carsten Mahnke, coordonator rezident al Programului Comun al Consiliului Europei și Comisiei Europene pentru sporirea independenței, transparenței și eficienței justiției în Republica Moldova; Cristina Beldiga și Tatiana Solonari din partea Institutului de Reforme Penale etc.

În paralel cu evaluarea necesităților Institutului Național al Justiției E.Halliste a oferit un curs de instruire de două zile privind principalele metode și tehnici de comunicare pentru angajații INJ și reprezentanții instituțiilor partenere, cum ar fi Ministerul Justiției, Procuratura Generală, Curtea Supremă de Justiție și Consiliul Superior al Magistraturii. În cadrul atelierului au fost analizate și puse în discuție aspecte fundamentale ale comunicării interne – în cadrul instituției, dar și externe – cu beneficiarii direcți, indirecti și publicul larg; instrumentele de comunicare tradiționale (comunicate de presă, conferințe de presă, buletine informaționale) și de ultimă oră (noile tehnologii informaționale: utilizarea paginii Internet – YouTube, blogurile, forumurile grupărilor de practicieni on-line etc.).

În urma misiunii s-a convenit ca pînă la sfîrșitul anului 2008 să fie formulat și discutat un concept al strategiei de comunicare a INJ, însoțit de un plan de acțiune pe termen scurt, care să fie utilizat de Institut în activitatea sa ulterioară.

Moldova

Notă: Proiectul „Consolidarea capacității instituționale a Institutului Național al Justiției” a fost lansat în ianuarie 2008 și are o durată de implementare de 3 ani, cu un buget planificat de 571 224 USD oferiți de PNUD. El are drept scop acordarea sprijinului INJ în consolidarea capacității sale instituționale pentru a asigura îndeplinirea funcțiilor stabilite prin lege într-o manieră mai transparentă și eficientă. Realizarea Proiectului presupune sporirea pe această cale a nivelului de pregătire și competență a judecătorilor, procurorilor și a altor reprezentanți ai justiției, avînd ca rezultat consolidarea capacității acestora de a emite decizii echitabile și de a asigura cetățenilor accesul la justiție.

Domeniile prioritare de activitate ale Proiectului:

- Consolidarea managementului administrativ și financiar al Institutului Național al Justiției;
- Dezvoltarea unei elaborări sistematice a curiculei, a unor module de instruire eficiente și a publicațiilor;
- Dezvoltarea capacităților de comunicare pentru a asigura eficiența comunicării interne și externe în cadrul Institutului Național al Justiției.

AGENDĂ NORMATIVĂ

*Adoptată de Comitetul de Miniștri
la 13 octombrie 1994,
la cea de-a 518-a reuniune a Delegaților Miniștrilor)*

RECOMANDAREA NR.(94) 12 a Comitetului de Miniștri către Statele Membre privind independența, eficiența și rolul judecătorilor

Comitetul de Miniștri, în virtutea art.15.b din *Statutul Consiliului Europei*,

Luînd în considerație art.6 din *Convenția pentru protecția drepturilor și libertăților fundamentale ale omului* (denumită în continuare „Convenția”), potrivit căreia „orice persoană are dreptul la judecarea în mod echitabil, în mod public și într-un termen rezonabil a cauzei sale, de către o instanță independentă și imparțială, instituită prin lege”;

Luînd în considerație *Principiile fundamentale ale Națiunilor Unite privind independența judecătorilor*, adoptate prin Adunarea Generală a Națiunilor Unite în noiembrie 1985;

Avînd în vedere rolul esențial al judecătorilor, precum și al altor persoane care exercită funcții judiciare în protecția drepturilor omului și a libertăților fundamentale;

Dorind promovarea independenței judecătorilor în scopul consolidării supremației legii în statele democratice;

Conștient de necesitatea consolidării poziției și puterilor judecătorilor în scopul creării unui sistem juridic eficient și echitabil;

Cunoscînd necesitatea de a asigura exercitarea corespunzătoare a responsabilităților judiciare, care sînt un ansamblu de obligații și puteri judiciare ce vizează protejarea intereselor oricărei persoane;

Recomandă statelor membre să adopte sau să consolideze toate măsurile necesare pentru a promova rolul judecătorilor priviți individual și al magistraturii în ansamblu și de a consolida independența și eficiența lor, în special prin aplicarea următoarelor principii:

Domeniul de aplicare a Recomandării

1. Prezenta Recomandare este aplicabilă tuturor persoanelor care exercită funcții judiciare, adică celor care sînt însărcinați cu probleme de drept constituțional, penal, civil, comercial și administrativ.
2. Principiile enunțate în prezenta Recomandare se aplică și judecătorilor neprofesioniști și altor persoane care exercită funcții judiciare, atît timp cît nu rezultă în mod clar din context că ele sînt aplicabile numai judecătorilor profesioniști, cum este, de exemplu, cazul principiului privind remunerarea și cariera judecătorilor.

Principiul I – Principii generale privind independența judecătorilor

1. Trebuie luate toate măsurile necesare în scopul de a respecta, proteja și promova independența judecătorilor.
2. În special, trebuie luate următoarele măsuri:
  - a) Independența judecătorilor trebuie să fie garantată, conform dispozițiilor Convenției și principiilor constituționale, de exemplu, prin adoptarea de dispoziții exprese în acest sens în Constituție sau în alte texte legislative, fie prin încorporarea dispozițiilor prezentei Recomandări în dreptul intern. Luînd în considerație tradiția juridică a fiecărui stat, aceste dispoziții pot prevedea că:
    - i. Hotărîrile judecătorilor nu pot fi susceptibile de a fi reanalizate în afara procedurilor privind căile de atac prevăzute de lege;
    - ii. Mandatul judecătorilor și remunerarea lor trebuie să fie garantate prin lege;
    - iii. Nici un organ în afara instanțelor înseși nu trebuie să se pronunțe asupra competenței lor, așa cum ea este stabilită prin lege;
    - iv. Cu excepția deciziilor privind amnistia, grațierea sau alte măsuri similare, guvernul sau administrația nu trebuie să fie împuternicite a lua decizii care să anuleze în mod retroactiv efectele hotărîrilor judecătorești.
  - b) Puterea executivă și cea legislativă trebuie să se asigure că judecătorii sînt independenți și că nu sînt adoptate măsuri susceptibile de a pune în pericol această independență.
  - c) Toate deciziile privind cariera profesională a judecătorilor trebuie să aibă la bază criteriile obiective, iar selecția și cariera judecătorilor trebuie să se bazeze pe meritul profesional, luîndu-se în considerație calificarea,

integritatea, competența și eficiența lor. Autoritatea competentă în privința selecției și carierei judecătorilor trebuie să fie independentă față de guvern și administrație. Pentru a garanta independența sa, trebuie prevăzute dispoziții potrivit cărora, de exemplu, membrii săi sînt desemnați de puterea judiciară și ca însuși această autoritate să decidă în baza unor reguli proprii de procedură.

Totuși, cînd Constituția, legislația sau practica permite ca numirea judecătorilor să fie făcută de către guvern, trebuie să se asigure garanția că procedurile de desemnare a judecătorilor sînt transparente și independente în practică, iar deciziile de numire nu vor fi influențate de alte motive decît cele conforme criteriilor obiective menționate mai sus. Cu titlu exemplificativ, poate fi vorba de una sau mai multe din următoarele garanții:

- i. un organ special, independent și competent, abilitat să consilieze guvernul în practică; *sau*
  - ii. recunoașterea dreptului individual de a contesta decizia la o autoritate independentă; *sau*
  - iii. autoritatea abilitată să ia decizia trebuie să prezinte garanții contra oricărei influențe ilegale sau improprii.
  - d) În procesul de luare a deciziilor, judecătorii trebuie să fie independenți și să acționeze fără nici o restricție și fără a face obiectul vreunor influențe, sugestii, presiuni, amenințări sau imixtiuni, directe sau indirecte, indiferent din partea cărei persoane vin și sub ce motiv. Legea trebuie să prevadă sancțiuni contra persoanelor care încearcă să influențeze judecătorii sub orice formă. Judecătorii trebuie să fie absolut liberi să hotărască în mod imparțial asupra cauzelor cu care sînt sesizați, în baza convingerii lor intime și a propriei interpretări a faptelor, totodată în conformitate cu normele de drept în vigoare. Judecătorii nu trebuie să fie obligați să dea socoteală vreunei persoane străine de puterea judiciară asupra rezolvării date cauzelor lor.
  - e) Distribuirea cauzelor nu trebuie să fie influențată de dorința vreunei părți în proces sau a oricărei alte persoane interesate de rezultatul hotărîrii. Această distribuție poate fi făcută de exemplu prin tragere la sorți sau de către un sistem de distribuire automată pe baza ordinii alfabetică sau a altui criteriu similar.
  - f) Unui judecător nu-i poate fi „luată” o cauză fără vreun motiv întemeiat, cum ar fi o boală gravă sau existența unui conflict de interese. Motivele și procedura pentru această desesizare trebuie prevăzute de lege și nu trebuie să fie influențate de vreun interes al guvernului sau al administrației. Decizia privind retragerea unei cauze de la un judecător trebuie să fie luată de o autoritate ce se bucură de aceeași independență în plan judiciar ca și judecătorii.
3. Judecătorii, indiferent că sînt numiți sau aleși, sînt inamovibili atît timp cît nu au atins vîrsta obligatorie de pensionare sau sfîrșitul mandatului lor.

Principiul II – Autoritatea judecătorilor

1. Orice persoană implicată într-un caz, inclusiv organele de stat sau reprezentanții acestora, trebuie să se supună autorității judecătorului.
2. Judecătorii trebuie să dispună de suficientă putere și să fie în măsură a și-o exercita în vederea îndeplinirii atribuțiilor și pentru a menține autoritatea lor și prestigiul instanței.

Principiul III – Condiții de muncă adecvate

1. Pentru a crea condiții de muncă adecvate care să permită judecătorilor să își desfășoare activitatea în mod eficient, se impune în mod special:
  - a) să fie recrutat un număr suficient de judecători și să li se ofere o pregătire profesională adecvată, cum ar fi, de exemplu, practica în instanțe și, dacă este posibil, în alte autorități sau instituții, înainte de numirea în funcție și în cursul carierei. Această pregătire profesională trebuie să fie gratuită pentru judecători și să privească, mai ales, legislația recentă și jurisprudența. Ar fi de dorit ca această formare profesională să includă vizite de studiu în cadrul autorităților și al instanțelor europene și străine;
  - b) să se urmărească ca statutul și remunerația judecătorilor să fie pe măsura demnității profesiei lor și responsabilităților pe care și le asumă;
  - c) să se prevadă o structură a carierei bine definită în scopul recrutării și păstrării judecătorilor competenți;
  - d) să se pună la dispoziția judecătorilor personal auxiliar și echipamente adecvate, în special facilități de birotică și informatică, în scopul de a lucra eficient și fără întîrzieri nejustificate;
  - e) să se ia măsurile necesare pentru a încredința sarcinile nejurisdicționale altor persoane, conform Recomandării nr.(86) 12 privind măsurile de prevenire și reducere a încărcăturii instanțelor.
2. Trebuie luate toate măsurile necesare pentru a asigura securitatea judecătorilor, mai ales paza acestora în incinta instanțelor sau protecția de către poliție a judecătorilor care sînt sau ar putea să devină victime ale unor amenințări grave.

Principiul IV – Asociațiile

Judecătorii trebuie să fie liberi de a crea asociații care, fie singure, fie în colaborare cu alte organe, au sarcina de a le proteja independența și interesele.

Principiul V – Responsabilitățile judiciare

1. În cadrul procedurilor, judecătorii au obligația de a proteja drepturile și libertățile oricărei persoane.
2. Judecătorii au obligația și trebuie să dețină puterea de a exercita responsabilitățile judiciare ce le revin cu scopul de a se asigura de aplicarea corectă a legii și instrumentarea cauzelor în mod echitabil, eficient și rapid.
3. Judecătorii trebuie să-și asume în mod special următoarele responsabilități:
  - a) să acționeze în toate cauzele în deplină independență și în afara oricărei influențe externe;
  - b) să hotărască asupra cauzelor în mod imparțial, conform propriei evaluări a faptelor și propriei interpretări a legii, să se asigure că toate părțile sînt audiate în mod echitabil și că drepturile lor procedurale sînt respectate conform dispozițiilor Convenției;
  - c) să se abțină să judece o cauză sau să renunțe la aceasta atunci cînd există motive întemeiate cu privire la acel caz, și nu altfel. Aceste motive trebuie stabilite prin lege și pot fi, de exemplu, probleme grave de sănătate, existența unui conflict de interese sau interesul justiției;
  - d) dacă se impune, să explice într-o manieră imparțială părților anumite probleme de procedură;
  - e) dacă e potrivit, să încurajeze părțile să ajungă la o înțelegere amiabilă;
  - f) cu excepția cazului cînd legea sau practica stabilită dispun altfel, să motiveze complet și clar hotărîrile, utilizînd termeni ușor de înțeles;
  - g) să urmeze toate etapele de pregătire profesională necesare pentru a-și îndeplini atribuțiile într-o manieră eficientă și adecvată.

Principiul VI – Exercițarea greșită a responsabilităților și abaterile disciplinare

1. Dacă judecătorii nu-și îndeplinesc atribuțiile într-o manieră eficientă și adecvată sau în caz de abateri disciplinare, trebuie luate toate măsurile necesare, sub rezerva ca ele să nu aducă atingere independenței justiției. În funcție de principiile constituționale și de prevederile și tradițiile legale ale fiecărui stat, aceste măsuri pot fi:
  - a) desesizarea judecătorului;
  - b) transferul judecătorului în vederea exercitării altor sarcini judiciare în cadrul jurisdicției;
  - c) sancțiuni pecuniare, cum ar fi reducerea remunerației pe o perioadă determinată de timp;
  - d) suspendarea.
2. Judecătorii numiți cu titlu permanent nu pot fi revocați fără un motiv întemeiat atît timp cît nu au atins vîrsta pensionării obligatorii. Aceste motive, care trebuie să fie menționate în mod precis de lege, pot fi aplicate în țările unde judecătorii sînt aleși pentru o perioadă determinată sau pot privi cazurile cînd judecătorul este incapabil să își îndeplinească funcția, fie atunci cînd a comis infracțiuni sau grave abateri disciplinare.
3. Dacă sînt luate măsurile prevăzute la paragrafele 1 și 2 ale acestui articol, statele trebuie să studieze posibilitatea de a constitui, conform legii, un organ competent special însărcinat să aplice orice sancțiune și măsură disciplinară, atît timp cît ele nu sînt examinate de o instanță judecătorească, ale cărui decizii să fie controlate de un organ judiciar superior sau să fie el însuși un organ judiciar superior. Legea trebuie să prevadă procedurile adecvate pentru ca judecătorul în cauză să beneficieze cel puțin de toate garanțiile unei proceduri echitabile prevăzute de Convenție, cum ar fi, de exemplu, posibilitatea de a-și prezenta argumentele într-un termen rezonabil și de dreptul de a răspunde la toate acuzațiile aduse contra sa.

Traducere neoficială

DOCTRINĂ

Sugestii pe marginea hotărîrilor Plenului Curții Supreme de Justiție

Sergiu BRÎNZĂ
doctor habilitat în drept,
profesor universitar
formator INJ

Vitalie STATI
doctor în drept,
conferențiar universitar
formator INJ

DELIMITAREA TRAFICULUI DE FIINȚE UMANE ȘI A TRAFICULUI DE COPII DE INFRAȚIUNILE CONEXE

In the framework of this article, we recommend exact and precise criteria applied on the delimitation of the human trafficking offence, on the one side, and the procurement offence (art.220 PC RM), the beggary arrangement offence (art.302 PC RM), the state frontier crossing offence (art.362 PC RM), the illegal migration arrangement offence (art.362¹ PC RM) etc., on the other side. Concomitantly, there are pointed out some other delimitation criteria, this time between the infant trafficking offence, on the one side, and the parents and others abuse at the time of children adoption (art.204 PC RM), the illegal detachment of children outside the state territory offence (art.207 PC RM), the entice of the minors toward criminal acts or their persuasion toward accomplishing immoral acts (art.208 PC RM), the infant pornography offence (art.208¹ PC RM) etc., on the other side.

Potrivit statisticilor, în decursul a 9 luni ale anului 2008 în total pe țară au fost înregistrate 299 infracțiuni de trafic, inclusiv: trafic de ființe umane (art.165 CP RM) – 193; trafic de copii (art.206 CP RM) – 36. În aceeași perioadă, au fost trimise în judecată pentru examinare în fond: 72 cauze penale cu privire la infracțiunea de trafic de ființe umane; 10 cauze penale cu privire la infracțiunea de trafic de copii. Instanțele de judecată au pronunțat 33 sentințe în privința a 44 persoane pe cauze penale privind traficul de ființe umane și traficul de copii.¹

În 2006, Direcția generalizare a practicii judiciare și analiză a statisticii judiciare a Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova a constatat următoarele: „Studierea practicii judecătorești a demonstrat că instanțele de judecată întâmpină dificultăți la calificarea acțiunilor condamnaților în baza art.165 CP RM, deoarece în mai mult de 50% din dosarele studiate acțiunile lor sînt recalculate de la art.165 CP RM la art.220 CP RM, precum și la alte articole ale Codului penal”² Într-adevăr, există

asemănări între infracțiunea de trafic de ființe umane și infracțiunea de proxenetism (art.220 CP RM), infracțiunea de organizare a cerșetoriei (art.302 CP RM), infracțiunea de trecere ilegală a frontierei de stat (art.362 CP RM), infracțiunea de organizare a migrației ilegale (art.362¹ CP RM) etc. Totodată, remarcăm tangențe între infracțiunea de trafic de copii și infracțiunea de abuz al părinților și altor persoane la adopția copiilor (art.205 CP RM), infracțiunea de scoatere ilegală a copiilor din țară (art.207 CP RM), infracțiunea de atragere a minorilor la activitate criminală sau determinare a lor la săvîrșirea unor fapte imorale (art.208 CP RM), infracțiunea de pornografie infantilă (art.208¹ CP RM) etc.

Uneori, în dispozițiile normelor menționate mai sus legiuitorul folosește noțiuni asemănătoare sau chiar identice, creîndu-se astfel dificultăți de aplicare a lor în practică, cu repercusiuni negative în planul formării unei practici unitare în materie. În acest sens, trebuie să recunoaștem că nu își dovedește eficiența Hotărîrea Plenului Curții Supreme de Justiție „Cu privire la practica aplicării legislației în cauzele despre traficul de ființe umane și traficul de copii”, nr.37 din 22.11.2004 (în continuare – Hotărîrea Plenului nr.37/2004).³ Cele câteva explicații, foarte sumare și vagi, din finalul acestei hotărîri de îndrumare nu pot satisface nevoile curente ale practicii judiciare de delimitare a traficului de ființe umane și a traficului de copii de infracțiunile conexe. Sesizînd aceste neajunsuri, în cele ce urmează vom încerca să propunem criterii clare și precise care urmează să fie aplicate la o astfel de delimitare.

1. Delimitarea traficului de ființe umane (art.165 CP RM) / traficului de copii (art.206 CP RM) de proxenetism (art.220 CP RM)

Necesitatea unei asemenea delimitări apare atunci cînd traficul de ființe umane sau traficul de copii e săvîrșit în scopul exploatarei sexuale. Tocmai scopurile distincte,

urmărite la săvârșirea infracțiunilor, pe care le delimităm, constituie *prima diferență* dintre ele. Dacă, în cazul infracțiunii de proxenetism, scopul este practicarea prostituției de către victimă, atunci în cazul traficului de ființe umane / traficului de copii scopul constă în exploatarea sexuală a victimei, incluzând exploatarea ei în prostituție.

Ce înseamnă „exploatarea victimei în prostituție”? În statele în care prostituția este legalizată, aceasta înseamnă prestarea serviciilor de prostituție cu încălcarea normelor legale privind condițiile de muncă, salarizare, sănătate și securitate. În general însă, în toate statele (inclusiv în Republica Moldova) exploatarea victimei în prostituție are și o altă semnificație.

În acest sens, în literatura de specialitate se menționează: „Dacă victima nu a avut libertatea să ia hotărârea de a practica prostituția, fapta nu constituie infracțiunea de proxenetism, deoarece ea s-a realizat prin constrângere, și nu prin determinare”.⁴ De fapt, această afirmație dezvoltă ideea conținută în pct.15 al Hotărârii Plenului nr.37/2004, unde, privitor la infracțiunea de proxenetism, se consemnează: „În acest caz, între prostituată și proxenet există niște relații benevole (sublinierea ne aparține – n.a.)”.

Anume despre constrângere la prostituție, și nu despre determinare la prostituție, se menționează în definiția noțiunii „exploatare sexuală comercială” din pct.4.1 al Hotărârii Plenului nr.37/2004. În mod similar, la lit.c) pct.3) art.2 al Legii Republicii Moldova privind prevenirea și combaterea traficului de ființe umane, adoptate de Parlamentul Republicii Moldova la 20.10.2005⁵, ca exemplu de exploatare a persoanei este indicată „obligarea la practicarea prostituției”. Altfel spus, noțiunile „determinare la prostituție” (utilizată la art.220 CP RM) și „constrângere la prostituție” (care se are în vedere în art.165 și 206 CP RM) nu pot fi compatibile. Nu este posibil concursul ideal dintre determinarea la prostituție și constrângerea la prostituție: în cazul constrângerii la prostituție, victima nu poate să-și dirijeze acțiunile, fiind nevoită să urmeze voința făptuitorului; în cazul determinării la prostituție, victima are o alternativă, avînd de ales între a urma voința făptuitorului și a nu se conforma acesteia.

În mod regretabil, în practica judiciară aceste două noțiuni se confundă. Astfel, într-o speță se relatează că „C.N. și C.V. au fost impuse să practice prostituția 24 din 24 ore pe zi, iar banii primiți în rezultatul acestei activități îi însușea proxenetul. Au fost preîntîmpinate că, dacă vor refuza să acorde servicii sexuale „clienților”, vor fi pedepsite cu răfuială fizică...”⁶ Bineînțeles, nu poate fi proxenet cel care săvârșește trafic de ființe umane sau trafic de copii. Utilizarea neadecvată a termenului „proxenet”, în vederea desemnării subiectului infracțiunii prevăzute la art.165 sau 206 CP RM, deja este generatoare de erori de calificare.

În opinia lui V.Laevski, pe care o susținem, constrângerea la prostituție este posibilă în două situații: 1) făptuitorul impune să practice prostituția acea persoană, care a decis să înceteze această activitate; 2) făptuitorul impune victima să practice prostituția sub controlul lui sau al unei alte persoane, în pofida dorinței victimei de a practica de sine stătător prostituția.⁷

Prima situație o atestăm în următoarea speță, privitoare la traficul de ființe umane: „În luna august 2003, partea vătămată A.M.C. l-a cunoscut pe numitul I.V. din municipiul Piatra-Neamț, care i-a propus să meargă în Austria pentru a practica prostituția... În Viena partea vătămată a fost așteptată de R.O., care a achitat șoferului contravaloarea transportului. Aceasta a adus-o la agenție, unde au înscris-o, și partea vătămată a practicat prostituția pînă la data de 3 decembrie 2003... Întoarsă în țară, la scurt timp a fost contactată de inculpatul B.G., care a amenințat-o cu producerea unor neplăceri și violențe familiei sale în cazul în care partea vătămată nu se va reîntoarce în Austria. De teamă, a acceptat...”⁸ Din această speță rezultă că proxenetismul poate fi urmat de traficul de ființe umane / traficul de copii, formînd un concurs real de infracțiuni. Aceasta are loc atunci cînd constrângerea la prostituție ia locul determinării la prostituție, întrucît victima decide să înceteze practicarea prostituției.

Cea de-a doua situație, referitoare la constrângerea la prostituție, poate fi atestată în următorul exemplu: „N.L. a declarat și a descris modul în care a fost acostată de G.M. în gara Oradea, modalitatea violentă prin care acesta a obligat-o să urce într-un tren cu destinația București... G.M. a susținut că fata a fost adusă la București la cererea acesteia. Ea a acceptat să fie cazată de O.M.A., despre care aflase că se prostituează, și chiar a cerut să fie alături de aceasta în același apartament. În ce privește leziunile constatate medico-legal, acestea, potrivit celor relatate de G.M., i-ar fi fost provocate de proxeneți din Oradea. După cazare, fata a fost permanent supravegheată de G.M., care a obligat-o să întrețină raporturi sexuale cu diferiți clienți racolați de O.M.A. prin anunțuri matrimoniale date de ea în diferite cotidiane. Banii astfel obținuți îi lua G.M., care îi împărțea cu O.M.A.”⁹ Ca și în prima situație, voința făptuitorului este în dezacord cu voința victimei. Totuși, obiectul dezacordului diferă: disponibilitatea de a continua practicarea prostituției (în prima situație); modul de practicare a prostituției, de sine stătător sau sub supraveghere (în cea de-a doua situație).

În afară de situațiile vizînd constrângerea la prostituție, specificate de V.Laevski, nu excludem nici situația cînd victima nu a practicat anterior prostituția, iar făptuitorul o impune să practice această activitate sub controlul lui sau al unei alte persoane.

Constrângerea la prostituție urmează a fi deosebită de determinarea la prostituție, care constă în propunerea de a continua această activitate pentru o remunerare mai mare, inclusiv de a o continua în străinătate. La fel, nu poate fi considerată constrângere la prostituție promiterea de către făptuitor a unor foloase, facilități, privilegii. Astfel de oferte sînt posibile în contextul infracțiunii de proxenetism. Ele nu sînt specifice pentru traficul de ființe umane / traficul de copii, deoarece nu înrăutățesc poziția victimei, nu o pun într-o situație fără ieșire, care ar sili-o să continue practicarea prostituției.

În afară de scopul infracțiunii, o *a doua deosebire* fundamentală între proxenetism și traficul de ființe umane / traficul de copii constă în finalitatea urmărită prin săvîrșirea lor. Astfel, prin comiterea infracțiunii de proxenetism făptuitorul trage foloase de pe urma practicării prostituției de către victimă. Totuși, în acest caz victima își însușește o parte substanțială din beneficii. În contrast, în cazul traficului de ființe umane / traficului de copii, întreaga activitate are loc exclusiv în scopul exploatarei victimei. De aceea, folosul astfel obținut este însușit în întregime de către făptuitor (sau într-o proporție ce semnifică exploatare din partea lui).

De exemplu, într-un caz, C.I. timp de aproximativ 2 luni și jumătate a practicat prostituția pentru inculpata M.L. în Italia. Suma totală pe care a cîștigat-o din această „activitate” a constituit 30000 de euro, din care prostituției i-au revenit doar 100 de euro și un pachet cu cafea. Într-un alt caz, C.L.N. a practicat prostituția pentru aceeași inculpată timp de două săptămîni, obținînd suma totală de 7500 euro, bani care au fost însușiți de inculpată, victimei revenindu-i aceiași 100 de euro.¹⁰ Cu certitudine, „cota-parte” de 100 de euro din cei 30000 sau 7500 de euro „lucrați” și pachetul de cafea semnifică exploatarea victimei.

Pentru comparație, să vedem ce proporție se atestă în cazul infracțiunii de proxenetism: în luna iunie 2003, C.S. lucra în calitate de băiaș în sauna de pe strada C., mun. Chișinău. În scopul obținerii profitului de pe urma practicării prostituției de către alte persoane, el le invita prin telefon pe L.T. și B.N. pentru acordarea serviciilor sexuale. Pentru o oră, clienții plăteau 200 de lei, 80 dintre care fiecare prostituată îi dădea băiașului.¹¹

A *treia deosebire* dintre proxenetism și traficul de ființe umane / traficul de copii rezidă în alcătuirea laturii obiective a infracțiunilor comparate.

În practica judiciară această alcătuire nu întotdeauna este corect stabilită. Despre care fapt mărturisesc următoarele motivări din practica judiciară, care sună cel puțin bizar: „Instanța de judecată a achitat-o greșit pe Ț.E. pe art.165 CP RM, motivînd prin faptul că P.A. și P.C. au căzut de acord să practice prostituția, în care scop au și plecat din Moldova în Turcia. Ț.E. însă a vrut doar să

le ajute să-și îmbunătățească starea materială. Recrutarea într-o asemenea situație este o dovadă a traficului de ființe umane, ea fiind îndreptată anume la obținerea acordului, ceea ce nu influențează la aprecierea juridică a traficului de ființe umane”¹²; „Răspunderea potrivit art.220 CP RM survine doar în cazul în care nu este săvîrșită nici o activitate pe care legea (art.206 CP RM) o consideră trafic de copii. Însă, în cazul dat a fost săvîrșită nu doar recrutarea, ci și transportarea, transmiterea și primirea copilului”¹³.

În realitate, după cum reiese din art.165 CP RM, structura laturii obiective a traficului de ființe umane cuprinde nu o singură acțiune, ci două acțiuni. Prima – acțiunea principală – se exprimă prin oricare din următoarele modalități: 1) recrutarea victimei; 2) transportarea victimei; 3) transferul victimei; 4) adăpostirea victimei; 5) primirea victimei. Aceste modalități au un caracter alternativ. Iată de ce, prezența oricăreia din ele atestă prezența acțiunii principale din cadrul traficului de ființe umane. Însă, de una singură, acțiunea principală nu poate atesta prezența infracțiunii prevăzute la art.165 CP RM. Chiar dacă această acțiune are ca scop exploatarea victimei.

Astfel, acțiunea principală, în oricare din modalitățile sale, trebuie să fie însoțită de acțiunea adiacentă (ajutătoare), în oricare din modalitățile sale. Modalitățile alternative ale acțiunii adiacente din cadrul traficului de ființe umane sînt:

- 1) amenințarea cu aplicarea sau aplicarea violenței fizice sau psihice nepericuloase pentru viața și sănătatea persoanei, inclusiv prin răpire, prin confiscare a documentelor și prin servitute, în scopul întoarcerii unei datorii a cărei mărime nu este stabilită în mod rezonabil;
- 2) înșelăciunea;
- 3) abuzul de poziția de vulnerabilitate a victimei sau abuzul de putere, darea sau primirea unor plăți sau beneficii pentru a obține consimțămîntul unei persoane care deține controlul asupra unei alte persoane;
- 4) aplicarea violenței periculoase pentru viața, sănătatea fizică sau psihică a persoanei;
- 5) folosirea torturii, a tratamentelor inumane sau degradante pentru a asigura subordonarea persoanei, ori folosirea violului, dependenței fizice, a armei, a amenințării cu divulgarea informațiilor confidentiale familiei victimei sau altor persoane, precum și a altor mijloace.

De menționat că ultimele două modalități (prevăzute, respectiv, la lit.f) și g) alin.(2) art.165 CP RM) îndeplinesc și rolul de circumstanțe agravante.

Situația este calitativ diferită în cazul traficului de copii (art.206 CP RM): modalitățile de influențare asu-

pra consimțământului victimei constituie circumstanțe agravante, nu condiții pentru existența infracțiunii însăși. Aceasta diferențiază traficul de copii în raport cu proxenetismul și, în anumite privințe, în raport cu traficul de ființe umane.

Astfel, pentru întregirea laturii obiective a infracțiunii prevăzute la art.206 CP RM este suficientă atestarea acțiunii prevăzute la alin.(1) al acestui articol, în oricare din următoarele modalități: 1) recrutarea victimei; 2) transportarea victimei; 3) transferul victimei; 4) adăpostirea victimei; 5) primirea victimei; 6) darea sau primirea unor plăți ori beneficii pentru obținerea consimțământului unei persoane care deține controlul asupra victimei.

Bineînțeles, în prezența oricăreia din aceste modalități, este obligatorie urmărirea de către făptuitor a scopului, exprimat în una din formele specificate la lit.a)-h) alin.(1) art.206 CP RM. Prin aceasta, traficul de copii se deosebește de proxenetism.

În ce privește modalitățile de influențare asupra consimțământului victimei traficului de copii, acestea, sub formă de circumstanțe agravante, sînt consemnate la lit.a)-c) alin.(2) art.206 CP RM:

- a) violența fizică și psihică, aplicarea armei de foc sau amenințarea cu aplicarea acesteia;
- b) abuzul și violența sexuală;
- c) abuzul de autoritate sau profitarea de situația de vulnerabilitate a victimei, amenințarea cu divulgarea informațiilor confidențiale familiei victimei sau altor persoane.

Concluzia care se desprinde este că scopul principal urmărit de legiuitor prin stabilirea dispoziției de la art.165 CP RM este în toate cazurile apărarea dreptului la libertatea de voință și acțiune a persoanei. În cazul art.206 CP RM, acest scop poate fi identificat doar în prezența circumstanțelor agravante consemnate la lit.a)-c) alin.(2) art.206 CP RM. În ce privește art.220 CP RM, care stabilește răspunderea pentru proxenetism, scopul acestei norme este cu totul altul: apărarea bunelor moravuri în relațiile de conviețuire socială și asigurarea licită a mijloacelor de existență.

Cu alte cuvinte, victima își dă acordul la proxenetism în mod nealterat, voința sa de a se prostitua, aparținîndu-i în totalitate, este exprimată în mod liber. În cazul proxenetismului, victima își dă acceptul, consimte nestingherit și întotdeauna în înțelegere cu făptuitorul, în vederea practicării prostituției, în scopul obținerii de avantaje reciproce. În acest sens, într-o speță se motivează pe bună dreptate: „Recrutarea tinerelor s-a făcut cu acordul acestora, ele știind că vor lucra ca prostituate, iar o parte din banii cîștigați va trebui să o dea inculpatului ... Este nereală susținerea potrivit căreia modalitatea folosită în scopul exploatării tinerelor a

fost fraudă (a se citi – înșelăciunea – *n.a.*)..., cît timp tinerele racolate nu au fost induse în eroare în legătură cu o anumită situație de fapt, ele cunoscînd scopul plecării în străinătate. Faptele săvîrșite de inculpat, prin contribuții diferite, constînd în discuțiile purtate cu tinerele cu prilejul diferitelor întîlniri, demersurile făcute în vederea încheierii formalităților necesare ieșirii din țară, cazarea acestora pe diferite perioade constituie infracțiunea de proxenetism...”¹⁴

În cazul traficului de ființe umane (și în cazul traficului de copii prevăzut la lit.a)-c) alin.(2) art.206 CP RM), situația este de altă natură: se atestă o viciere a consimțământului victimei și, uneori, chiar lipsa acestuia. Deloc întîmplător, în dispoziția de la alin.(1) art.165 CP RM legiuitorul utilizează expresia „cu sau fără consimțământul acesteia (adică al victimei – *n.a.*)”. Or, chiar și atunci cînd victima traficului de ființe umane își exprimă consimțământul (de a fi recrutată, transportată, transferată, adăpostită sau primită), acest consimțământ nu poate îndeplini condițiile unui consimțământ valabil exprimat. El este întotdeauna viciat datorită influențării, îmbrăcînd oricare din modalitățile stabilite la lit.a)-c) alin.(1) și la lit.f), g) alin.(2) art.165 CP RM.

Cît privește art.206 CP RM, în dispoziția acestuia nici nu sînt necesare cuvintele „cu sau fără consimțământul victimei”: din cauza vârstei sale, copilul nu este liber să-și dea consimțământul de a fi recrutat, transportat, transferat, adăpostit sau primit. Nici persoana care deține controlul asupra copilului nu este liberă să-și dea consimțământul. Aceasta deoarece scopul exprimării consimțământului este unul contrar legii, adoptînd una din formele menționate la lit.a)-h) alin.(1) art.206 CP RM. Din aceste considerente, consimțământul acordat subiectului infracțiunii prevăzute la art.206 CP RM este nevalabil.

În ipoteza traficului de ființe umane (art.165 CP RM), consimțământul victimei este nevalabil din alte considerente: el este afectat de constrîngere sau de modalități de captare non-agresivă, îmbrăcînd una din formele prevăzute la lit.a)-c) alin.(1) și la lit.f), g) alin.(2) art.165 CP RM.

2. Delimitarea traficului de ființe umane (art.165 CP RM) / traficului de copii (art.206 CP RM) de organizarea cerșetoriei (art.302 CP RM)

La art.302 CP RM e stabilită răspunderea pentru organizarea cerșetoriei în scopul de a obține pentru sine sau pentru altul foloase materiale injuste. Apare necesitatea delimitării traficului de ființe umane (în cazul în care scopul acestei infracțiuni constă în exploatarea pentru cerșetorie) de organizarea cerșetoriei. De asemenea, apare necesitatea în delimitarea traficului de copii, în cazul în care scopul acestei infracțiuni constă în practica de către victimă a cerșetoriei.

Considerăm că, în mare parte, criteriile de delimitare sînt aceleași ca și cele aplicate în vederea delimitării traficului de ființe umane (art.165 CP RM) / traficului de copii (art.206 CP RM) de proxenetism (art.220 CP RM).

Astfel, scopurile distincte, avute în vedere la săvîrșirea infracțiunilor pe care le delimităm, constituie prima diferență între ele. În cazul infracțiunii de organizare a cerșetoriei, scopul se exprimă exclusiv în obținerea pentru făptuitor sau pentru altcineva a unor foloase materiale injuste. În contrast, în cazul traficului de ființe umane, scopul constă în exploatarea victimei pentru cerșetorie. Doar în subsidiar scopul traficului de ființe umane / traficului de copii se poate exprima în obținerea pentru făptuitor sau pentru altcineva a unor foloase materiale injuste.

În al doilea rînd, deosebirea dintre organizarea cerșetoriei și traficul de ființe umane / traficul de copii constă în finalitatea urmărită prin săvîrșirea lor. Astfel, prin comiterea infracțiunii de organizare a cerșetoriei făptuitorul trage foloase de pe urma practicării cerșetoriei de către victimă. Totuși, victima își însușește o parte substanțială din beneficii. În contrast, în cazul traficului de ființe umane / traficului de copii folosul obținut astfel este însușit în întregime (sau într-o proporție ce semnifică exploatarea) de către făptuitor.

În al treilea rînd, la organizarea cerșetoriei, victima își dă acordul în mod nealterat, voința sa de a cerși, aparținîndu-i în totalitate, este exprimată în mod liber. În cazul organizării cerșetoriei, victima își dă acceptul, consimte nestingherit și întotdeauna în înțelegeră cu făptuitorul, în vederea practicării cerșetoriei, în scopul obținerii de avantaje reciproce. În cazul traficului de ființe umane (și în cazul traficului de copii prevăzut la lit.a)-c) alin.(2) art.206 CP RM), situația este de altă natură: se atestă o viciere a consimțămîntului și, uneori, chiar lipsa consimțămîntului victimei. Aceasta pentru că consimțămîntul victimei este întotdeauna viciat datorită influențării exercitate de făptuitor, îmbrăcînd oricare din modalitățile stabilite la lit.a)-c) alin.(1) și la lit.f), g) alin.(2) art.165 CP RM.

3. Delimitarea traficului de ființe umane (art.165 CP RM) / traficului de copii (art.206 CP RM) de trecerea ilegală a frontierei de stat (art.362 CP RM)

În opinia lui V.T. Baticiko, traficul de ființe umane / traficul de copii este o infracțiune internațională.¹⁵ Nu putem fi de acord cu această opinie. Nu este obligatoriu ca traficul de ființe umane / traficul de copii să aibă un caracter transnațional, sub aspectul care rezultă din prevederile alin.(2) art.12 CP RM. În acest sens, considerăm că are dreptate L.Iu. Egorova cînd afirmă că, în cazul traficului de ființe umane / traficului de copii, transportarea victimei se poate realiza atît în limitele

teritoriului național, cît și în afara acestuia.¹⁶ Deci, transportarea unei persoane (inclusiv a unui copil), ca acțiune realizată în contextul traficului de ființe umane / traficului de copii, reprezintă deplasarea persoanei peste frontiera de stat a Republicii Moldova sau în interiorul teritoriului Republicii Moldova.

În pct.16 al Hotărîrii Plenului nr.37/2004 se arată că în cadrul traficului de ființe umane / traficului de copii deplasarea victimei peste frontieră poate avea loc pe cale legală sau ilegală.

Bineînțeles, dacă victima traficului de ființe umane / traficului de copii e trecută legal peste frontiera de stat, făptuitorului i se va aplica doar art.165 sau 206 CP RM. Alta va fi situația în cazul în care această victimă trece ilegal frontiera de stat. De aceea, în cazul în care făptuitorul organizează trecerea unei persoane (a unui copil) peste frontiera de stat, în afara punctelor de trecere, în lipsa pașaportului stabilit sau în lipsa autorizației din partea autorităților – aceasta realizîndu-se în legătură cu traficul de ființe umane / traficul de copii – i se va aplica răspunderea nu doar conform art.165 sau 206 CP RM, dar și pentru organizarea trecerii ilegale a frontierei de stat (conform alin.(3) art.42 și art.362 CP RM). Se va aplica răspundere administrativă, nu răspundere penală, pentru organizarea încălcării regulilor de trecere a frontierei de stat (art.191 al Codului cu privire la contravențiile administrative), în cazul în care se organizează trecerea frontierei de stat prin punctele de trecere fără pașaportul stabilit sau fără autorizație din partea autorităților.

Atenționăm asupra faptului că, în conformitate cu pct.4 al Hotărîrii Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova „Cu privire la practica judiciară în cauzele penale și administrative referitoare la trecerea ilegală a frontierei de stat”, nr.15 din 25.03.2002, trecerea frontierei de stat, fără pașaportul stabilit sau fără autorizație din partea autorităților, presupune trecerea săvîrșită în baza pașaportului fals sau a altui document fals, a autorizației false sau a documentelor altor persoane.¹⁷ De aici rezultă că organizarea folosirii unor documente false, necesare trecerii frontierei de stat, se absoarbe de organizarea trecerii ilegale a frontierei de stat. În aceste condiții, reieșind din prevederile art.118 CP RM, aplicarea alin.(3) art.42 și a art.362 CP RM va exclude necesitatea aplicării alin.(3) art.42 și a art.361 CP RM.

4. Delimitarea traficului de ființe umane (art.165 CP RM) / traficului de copii (art.206 CP RM) de organizarea migrației ilegale (art.362¹ CP RM)

Organizarea dezinteresată, neremunerată a migrației ilegale poate atrage răspunderea pentru organizarea infracțiunii de trecere ilegală a frontierei de stat. În contrast, organizarea remunerată a migrației ilegale intră

sub incidența art.362¹ CP RM. Or, un semn obligatoriu al laturii subiective a infracțiunii prevăzute la art.362¹ CP RM este scopul obținerii, directe sau indirecte, a unui folos financiar sau material.

Dar, infracțiunea de organizare a migrației ilegale are și un alt scop: din dispoziția art.362¹ CP RM se desprinde că acesta constă în schimbarea permanentă sau provizorie a țării de reședință a victimei. Identificarea acestui scop este deosebit de importantă în vederea delimitării infracțiunii de organizare a migrației ilegale de traficul de ființe umane / traficul de copii. Traficul de ființe umane / traficul de copii nu are scopul de schimbare permanentă sau provizorie a țării de reședință a victimei. În realitate, scopul traficului de ființe umane constă în exploatarea victimei; scopul traficului de copii constă în exploatarea victimei, în practicarea de către victimă a cerșetoriei (sau în alte scopuri josnice), în abandonarea victimei în străinătate ori în vânzarea sau cumpărarea acesteia. Nu putem fi de acord cu acei autori care consideră că organizarea migrației ilegale poate fi săvârșită în scopul exploatarei victimei.¹⁸ Dacă legiuitorul ar fi avut în vedere un astfel de scop în ipoteza organizării migrației ilegale, l-ar fi nominalizat în dispoziția art.362¹ CP RM. De aceea, conchidem că exploatarea în modalitățile descrise la art.165 și 206 CP RM este scopul traficului de ființe umane / traficului de copii. Nu și scopul infracțiunii prevăzute la art.362¹ CP RM.

Incompatibilitatea de scopuri ale infracțiunilor pe care le comparăm are ca efect imposibilitatea atestării concursului ideal dintre traficul de ființe umane / traficul de copii și organizarea migrației ilegale. Cu alte cuvinte, aceeași persoană nu poate fi, în aceeași ipoteză, atât victimă a traficului de ființe umane / traficului de copii, cât și victimă a organizării migrației ilegale.

În acest caz, care trebuie să fie calificarea dacă, în legătură cu traficul de ființe umane / traficul de copii, făptuitorul organizează folosirea documentelor oficiale false? Considerăm că, în cazul dat, folosirea documentelor oficiale false depășește limitele componentelor de infracțiuni prevăzute la art.165 sau 206 CP RM. Deci, se impune tragerea la răspundere penală nu doar pentru traficul de ființe umane / traficul de copii, dar și pentru organizarea folosirii documentelor oficiale false (adică, potrivit alin.(3) art.42 și art.361 CP RM). Atragem atenția că la lit.b) alin.(1) art.165 CP RM se utilizează termenul „înșelăciune”. Însă, înșelăciunea, exercitată în contextul traficului de ființe umane, nu poate presupune ca formă folosirea documentelor oficiale false. Or, în cazul traficului de ființe umane, înșelăciunea se exercită asupra persoanei traficate, pentru a-i influența consimțământul.¹⁹ În opoziție, folosirea documentelor oficiale false presupune prezentarea sau înfățișarea unor asemenea documente către factorul de decizie abilitat.

Deci, de această dată, destinatarul înșelăciunii este cu totul altcineva.

În art.206 CP RM nu se utilizează termenul „înșelăciune”. De aceea, s-ar părea că nu sînt temeiuri să fie pusă la îndoială necesitatea calificării suplimentare conform art.361 CP RM, atunci cînd folosirea documentelor oficiale false se realizează în legătură cu traficul de copii. Totuși, în practica judiciară în acest sens se mai atestă deficiențe. De exemplu, V.O. a fost condamnat potrivit lit.a) alin.(2) art.361 CP RM. În fapt, aceasta, intenționat, din interes material, în scopul obținerii unui profit ilegal, a recrutat prin înșelăciune persoane tinere sub pretextul angajării la serviciu în Turcia, unde ultimele urmau să fie exploatate, prin constrîngere, la practica prostiției. Astfel, V.O. i-a transmis victimei D.B. o procură falsă din numele mamei lui D.B., precum că aceasta permite plecarea fiicei sale D.B. peste hotarele țării, în care V.O. a semnat în locul notarului. De asemenea, V.O. i-a transmis unei alte victime, C.E., un pașaport pe numele lui P.E., în care lipsea poza lui C.E., precum și o adeverință de naștere pe numele lui O.O. Sentința în cauză a fost atacată de procuror, acesta solicitînd ca V.O. să fie recunoscută vinovată în baza lit. a) alin.(3) art.206 CP RM.²⁰ În această speță trezește nedumerire atît soluția pronunțată de instanța de judecată, cît și poziția procurorului: va fi parțială calificarea în care se invocă numai lit.a) alin.(2) art.361 CP RM sau numai lit.a) alin.(3) art.206 CP RM. Pentru ca calificarea să fie deplină, trebuie să se ia în considerație că V.O. a săvîrșit atît infracțiunea prevăzută la lit. a) alin.(2) art.361 CP RM, cît și infracțiunea prevăzută la lit.a) alin.(3) art.206 CP RM. În concluzie, atît soluția instanței de judecată, cît și poziția procurorului au ca efect subestimarea gradului prejudiciabil al celor săvîrșite de V.O.

Revenind la delimitarea infracțiunii de organizare a migrației ilegale de traficul de ființe umane / traficul de copii, în calitate de criterii subsidiare de delimitare consemnăm:

- 1) libertatea fizică a victimei infracțiunii prevăzute la art.362¹ CP RM nu suferă nici o influențare. În contrast, libertatea fizică a victimei traficului de ființe umane / traficului de copii este limitată întotdeauna;
- 2) în cazul infracțiunii prevăzute la art.362¹ CP RM, consimțământul victimei de a-i fi organizată migrația ilegală nu este alterat. În ce privește traficul de ființe umane / traficul de copii, consimțământul victimei este sau poate fi alterat pe una din căile specificate la lit.a)-c) alin.(1) și lit.f), g) alin.(2) art.165 sau la lit.a)-c) alin.(2) art.206 CP RM;
- 3) traficul de ființe umane / traficul de copii nu întotdeauna este o infracțiune transnațională. Organizarea migrației ilegale este, prin excelență, o infracțiune transnațională.

5. Delimitarea traficului de copii (art.206 CP RM) de abuzul părinților și altor persoane la adopția copiilor (art.205 CP RM)

Una dintre modalitățile acțiunii prejudiciabile, în cazul traficului de copii, se exprimă în darea sau primirea unor plăți ori beneficii pentru obținerea consimțământului unei persoane care deține controlul asupra victimei. În acest caz, darea sau primirea unor plăți ori beneficii trebuie să aibă ca scop oricare din scopurile menționate la lit.a)-h) alin.(1) art.206 CP RM. Dacă primirea unor plăți ori beneficii (a unei recompense sub orice formă) se face în scopuri legate de adopția victimei, fapta trebuie calificată conform alin.(1) art.205 CP RM. Darea unor plăți ori beneficii (a unei recompense sub orice formă), avînd unul din scopurile legate de adopția victimei, trebuie considerată, după caz, intermediere, facilitare sau încurajare a adopției unui copil în scop de profit, beneficiu material sau alt beneficiu. Deci, urmează a fi calificată în baza alin.(2) art.205 CP RM.

Excepție constituie cazul primirii unor plăți ori beneficii în scopul exploatării în sclavie sau în condiții similare sclaviei, în cazul adopției ilegale, care se califică potrivit lit.c) alin.(1) art.206 CP RM. În această situație, scopul adopției victimei subzistă alături de scopul exploatării victimei în sclavie sau în condiții similare sclaviei.

În altă ordine de idei, este necesar a menționa că la lit.e) pct.3 art.2 al Legii privind prevenirea și combaterea traficului de ființe umane se stabilește că exploatarea persoanei se exprimă în folosirea femeii în calitate de mamă-surogat ori în scop de reproducere. Scopul presupunînd o asemenea exploatare nu poate fi reținut în cazul infracțiunilor prevăzute la art.165 sau 206 CP RM. Totuși, ideea conținută în prevederea legală sus-amintită își găsește dezvoltare în literatura de specialitate. Astfel, A.I. Milevski și K.A. Volkov susțin că, în cazul traficului de copii, este posibilă încercarea de a rezolva problemele maternității pe calea cumpărării de către făptuitoare a unui copil străin.²¹ Într-adevăr, la lit.h) alin.(1) art.206 CP RM se prevede răspunderea pentru traficul de copii în scopul vânzării sau cumpărării victimei.

În context, prezintă interes opinia lui D.S. Sorokina: „În cazul vânzării copiilor de vîrstă fragedă în scopul adopției lor, scopul exploatării acestora fie că nu va putea fi probat, fie că va lipsi în genere. Or, oricare formă de exploatare presupune atingerea de către victimă a unei vîrste anumite”.²² Ridică rezerve acest punct de vedere: în sensul art.206 CP RM, nu există nici o limită minimă de vîrstă pentru victima minoră. De aceea, poate fi imaginată situația cînd scopul traficării victimei de vîrstă fragedă este, de exemplu, prelevarea organelor sau țesuturilor acesteia ori abandonarea în străinătate. În altă privință, prin prisma legii penale autohtone, vânzarea

victimei minore, în scopul adopției acesteia, nu poate să nu atragă răspunderea penală. Persoana care vinde copilul în scopuri legate de adopție urmează a fi trasă la răspundere conform alin.(1) art.205 CP RM. Persoana care cumpără copilul în aceleași scopuri urmează a fi trasă la răspundere potrivit alin.(2) art.205 CP RM. Persoana care vinde sau cumpără copilul în oricare din scopurile specificate la lit.a)-h) alin.(1) art.206 CP RM trebuie să răspundă pentru trafic de copii (inclusiv în acele cazuri cînd se urmărește și unul din scopurile legate de adopție). Or, vânzarea și cumpărarea copilului nu sînt decît forme ale transferului copilului, respectiv, ale primirii copilului, modalități ale traficului de copii nominalizate în art.206 CP RM.

În concluzie la cele evocate mai sus putem menționa: deosebirea dintre infracțiunile prevăzute la art.205 și art.206 CP RM trebuie făcută prin prisma scopului acestor infracțiuni: infracțiunea prevăzută la art.205 CP RM nu poate avea nici unul din scopurile specificate la lit.a)-g) alin.(1) art.206 CP RM. Cît privește scopul vânzării sau cumpărării victimei, acesta poate fi atestat în cazul ambelor infracțiuni. De aceea, se va aplica alin.(1) sau (2) art.205 CP RM atunci cînd făptuitorul urmărește nu doar scopul vânzării sau cumpărării victimei, dar și un scop legat de adopție. Dimpotrivă, se va aplica nu alin.(1) sau (2) art.205 CP RM, dar art.206 CP RM, atunci cînd făptuitorul urmărește scopul vânzării sau cumpărării victimei, dar nu urmărește vreun scop legat de adopție.

6. Delimitarea traficului de copii (art.206 CP RM) de scoaterea ilegală a copiilor din țară (art.207 CP RM)

În conformitate cu art.207 CP RM, răspunderea penală e stabilită pentru scoaterea copilului din țară în baza unor acte false sau pe altă cale ilegală, precum și pentru abandonarea lui în străinătate în scopuri altele decît cele indicate la art.206 CP RM. Totodată, abandonarea în străinătate este unul dintre scopurile traficului de copii, fiind consemnat la lit.g) alin.(1) art.206 CP RM.

Abandonarea copilului în străinătate, prevăzută la art.207 CP RM, trebuie deosebită de abandonarea copilului în străinătate, prevăzută la art.206 CP RM. În calitate de criteriu de delimitare legea penală numește scopul infracțiunii, ceea ce nu poate fi corect: în cazul traficului de copii, abandonarea victimei în străinătate reprezintă ea însăși un scop, nu o manifestare a realității obiective. De aceea, se va aplica numai art.206 CP RM, dacă traficul de copii se realizează în scopul abandonării victimei în străinătate. O calificare suplimentară conform art.207 CP RM nu va fi necesară, chiar dacă scopul sus-amintit își va găsi realizare. Totuși, precizarea care se impune în acest caz este următoarea: abandonarea copilului în străinătate se preconizează a se realiza ca urmare a scoaterii legale (de exemplu, cu

ocazia unei excursii) a acestuia din Republica Moldova. Dacă însă abandonarea copilului în străinătate este precedată de scoaterea ilegală a acestuia din Republica Moldova, se va aplica art.207 CP RM. În același timp, se va aplica art.206 CP RM, și nu art.207 CP RM, dacă scoaterea ilegală a copilului din Republica Moldova are ca scop nu doar abandonarea acestuia în străinătate, dar și oricare alt scop din cele prevăzute la lit.a)-f) sau h) alin.(1) art.206 CP RM. În această ipoteză, nu va fi necesară o calificare suplimentară potrivit art.207 CP RM, chiar dacă își va găsi realizare scopul abandonării copilului în străinătate.

7. Delimitarea traficului de copii (art.206 CP RM) de atragerea minorilor la activitate criminală sau determinarea lor la săvârșirea unor fapte imorale (art.208 CP RM)

În acord cu lit.e) alin.(1) art.206 CP RM, unul dintre scopurile traficului de copii este folosirea victimei în activitatea criminală. Totodată, în art.208 CP RM se stabilește răspunderea, printre altele, pentru atragerea minorilor la activitate criminală sau pentru instigarea lor la săvârșirea infracțiunilor. Se au în vedere „acțiunile îndreptate spre a-i provoca minorului dorința de a participa la săvârșirea unei sau câtorva infracțiuni, însoțite de aplicarea influenței fizice sau psihice, lovituri, asigurări de nepedepsire, măguliri, amenințări, intimidări, înșelăciune, provocare a sentimentului de răzbunare, invidie și alte îndemnuri joshnice, darea de sfaturi despre locul și modul săvârșirii infracțiunii, promisiunea de a acorda ajutor minorului în vânzarea celor sustrase etc.” (conform lit.a) pct.16 al Hotărârii Plenului Curții Supreme de Justiție „Cu privire la practica judiciară în cauzele penale privind minorii”, nr.39 din 22.11.2004²³).

Se impune ca firească întrebarea: în care cazuri se aplică lit.e) alin.(1) art.206 CP RM și în care cazuri se aplică art.208 CP RM?

Răspunzând la această întrebare, considerăm că infracțiunea prevăzută la art.208 CP RM nu poate presupune, ca modalități de săvârșire, recrutarea, transportarea, transferul, adăpostirea sau primirea unui copil, precum și darea sau primirea unor plăți ori beneficii pentru obținerea consimțământului unei persoane care deține controlul asupra copilului. Totuși, în practică ar fi dificil a delimita recrutarea copilului în scopul folosirii acestuia în activitatea criminală (ca manifestare a infracțiunii prevăzute la art.206 CP RM) de atragerea minorilor la activitatea criminală sau instigarea lor la săvârșirea infracțiunilor (ca manifestare a infracțiunii prevăzute la art.208 CP RM). Aceasta pentru că, conform pct.3.1 al Hotărârii Plenului nr.37/2004, „recrutarea se exprimă în atragera (sublinierea ne aparține – n.a.) persoanelor prin selecționare într-o anumită activitate determinată de scopurile specificate în art.165 și 206 CP RM”.

În situația dată sînt insuficiente resursele legii penale pentru a face alegerea corectă între cele două norme concurente: lit.e) alin.(1) art.206 CP RM sau art.208 CP RM? Considerăm că soluția constă în a apela la una din regulile stabilite la alin.(3) art.8 al Codului de procedură penală al Republicii Moldova: „Toate dubiile în probarea învinuirii care nu pot fi înlăturate... se interpretează în favoarea bănuțitului, învinuitului, inculpatului”. Respectînd această regulă, vom aplica art.208 CP RM, și nu lit.e) alin.(1) art.206 CP RM, în ipoteza în care persistă îndoiele în legătură cu faptul dacă victima a fost recrutată sau atrasă în scopul folosirii ei în activitatea criminală / instigării ei la săvârșirea infracțiunilor.

Atragem atenția la faptul că prezența sau lipsa pluralității de făptuitori nu ar putea constitui un criteriu eficient de delimitare în ipoteza consemnată mai sus. Or, pluralitatea de făptuitori nu este o condiție obligatorie pentru existența traficului de minori. Implicit, aceasta rezultă din prevederea de la lit.d) alin.(2) art.165 CP RM, care stabilește răspunderea penală pentru traficul de ființe umane săvârșit de două sau mai multe persoane. Rezultă că infracțiunea de trafic de ființe umane poate fi săvârșită și de un singur făptuitor. Aceeași constatare este valabilă și pentru traficul de copii. Chiar dacă în art.206 CP RM nu se specifică în calitate de agravantă săvârșirea infracțiunii de două sau mai multe persoane. În concluzie, atît traficul de copii, cît și infracțiunea prevăzută la art.208 CP RM, pot fi săvârșite de un singur făptuitor sau de mai mulți făptuitori.

8. Delimitarea traficului de copii (art.206 CP RM) de pornografia infantilă (art.208¹ CP RM)

Conform lit.a) alin.(1) art.206 CP RM, răspunderea se stabilește pentru traficul de copii avînd scopul exploatării sexuale, inclusiv în industria pornografică. La art.208¹ CP RM se prevede răspunderea pentru producerea, distribuirea, difuzarea, importarea, exportarea, oferirea, vinderea, schimbarea, folosirea sau deținerea de imagini sau alte reprezentări ale unui sau mai mulți copii implicați în activități sexuale explicite, reale sau simulate, ori de imagini sau alte reprezentări ale organelor sexuale ale unui copil, reprezentate de o manieră lascivă sau obscenă, inclusiv în formă electronică.

Este posibilă săvârșirea în paralel a pornografiei infantile și a traficului de copii (de exemplu, cînd adăpostirea unui copil, în scopul exploatării lui sexuale în industria pornografică, e săvârșită alături de producerea de imagini sau alte reprezentări ale aceluiași copil, implicat în activități sexuale explicite, reale sau simultane, ori de imagini sau alte reprezentări ale organelor sexuale ale aceluși copil, reprezentate de o manieră lascivă sau obscenă, inclusiv în formă electronică). În acest caz va exista un concurs de infracțiuni prevăzute la lit.a) alin.(1) art.206 și la art.208¹ CP RM. Însă, în cazuri mai

frecvente, pornografia infantilă va succeda traficul de copii. Într-un asemenea caz, de asemenea va exista un concurs între aceleași infracțiuni.

Între infracțiunile prevăzute la lit.a) alin.(1) art.206 CP RM și la art.208¹ CP RM există un concurs cu conexitate etiologică. Adică, „acea specie de concurs de infracțiuni care presupune săvârșirea unei infracțiuni pentru a înlesni săvârșirea altei infracțiuni”.²⁴ Când are scopul exploatarea sexuală a victimei în industria pornografică, traficul de copii apare ca infracțiune-mijloc în raport cu infracțiunea de pornografie infantilă. La rîndul său, infracțiunea de pornografie infantilă apare ca infracțiune-scop față de traficul de copii, presupunînd scopul consemnat.

În pofida conexiunii dintre cele două infracțiuni, între ele nu există o legătură care să presupună concurența de norme penale, în varietatea de concurență dintre o parte și un întreg. Infracțiunea de pornografie infantilă, chiar atunci cînd e săvîrșită în paralel cu traficul de copii (săvîrșit în scopul exploatarea sexuală în industria pornografică), nu se absoarbe de această din urmă infracțiune. Cauza este că cele două infracțiuni comportă mai multe deosebiri care exclud o asemenea concurență:

- 1) pornografia infantilă nu presupune atingerea adusă libertății fizice a victimei. Spre deosebire de aceasta, traficul de copii implică în mod necesar limitarea libertății fizice a victimei;
- 2) nici chiar în plan secundar pornografia infantilă nu aduce atingere integrității corporale, sănătății sau libertății psihice a victimei. În contrast, traficul de copii, în modalitățile specificate la lit.a)-c) alin.(2) art.206 CP RM, presupune sau poate presupune atingere adusă unor asemenea valori sociale;
- 3) latura obiectivă în cazul celor două infracțiuni comparate are un conținut cu totul diferit. Nici una din modalitățile de săvîrșire a pornografiei infantile nu se regăsește printre modalitățile de săvîrșire a traficului de copii. Și viceversa: nici una din modalitățile de săvîrșire a traficului de copii nu se regăsește printre modalitățile de săvîrșire a pornografiei infantile;
- 4) persoana juridică (cu excepția autorității publice) poate fi subiectul traficului de copii. Nu și subiectul pornografiei infantile.

Referințe:

- ¹ Procuratura Generală. Comunicat de presă // www.procuratura.md
- ² Informație cu privire la rezultatele generalizării practicii judiciare pe cauzele cu privire la traficul de ființe umane, traficul de copii, scoaterea ilegală a copiilor din țară și proxenetism // Buletinul Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova, 2006, nr.5, p.15-19.
- ³ Buletinul Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova, 2005, nr.8, p.4-7.

- ⁴ S.Brînză, X.Ulianoschi, V.Stati și alții. *Drept penal. Partea Specială*. – Chișinău: Cartier, 2005, p.376.
- ⁵ Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2005, nr.164-167.
- ⁶ Decizia Colegiului penal lărgit al Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova nr.1ra-729/2007 // Modlex.
- ⁷ *A se vedea: В.Лаевский. Противодействие торговле людьми: некоторые вопросы квалификации преступлений // Судовы веснік, 2006, nr.3, p.14-17.*
- ⁸ Înalta Curte de Casație și Justiție a României. Secția penală. Decizia nr.1643/2006 // <http://iccj.scj.ro/cautare.php?id=28687>
- ⁹ Înalta Curte de Casație și Justiție a României. Secția penală. Decizia nr.1760/2006 // <http://iccj.scj.ro/cautare.php?id=31131>
- ¹⁰ Înalta Curte de Casație și Justiție a României. Secția penală. Decizia nr.1459/2006 // <http://iccj.scj.ro/cautare.php?id=30630>
- ¹¹ Informație cu privire la rezultatele generalizării practicii judiciare pe cauzele cu privire la traficul de ființe umane, traficul de copii, scoaterea ilegală a copiilor din țară și proxenetism // Buletinul Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova, 2006, nr.5, p.15-19.
- ¹² *Ibidem.*
- ¹³ *Ibidem.*
- ¹⁴ Înalta Curte de Casație și Justiție a României. Secția penală. Decizia nr.2939/2005 // <http://scj.ro/SD%20rezumate%202005/SP%20%202939%202005.htm>
- ¹⁵ *A se vedea: В.Т. Батычко. Уголовное право. Общая и Особенная части.* – Таганрог, 2006, p.113.
- ¹⁶ *A se vedea: Л.Ю. Егорова. Объективная сторона – один из важнейших признаков состава преступления – торговля людьми // Российский следователь, 2005, nr.3, p.17-20.*
- ¹⁷ Culegere de hotărîri ale Plenului Curții Supreme de Justiție (mai 1974-iulie 2002). – Chișinău, 2002, p.300-302.
- ¹⁸ *A se vedea: А.Вакуленко. О понятии «контрабанда» в законодательстве Российской Федерации и международном праве // Закон и право, 2004, nr.9, p.48; В.Б. Шакин. Понятие криминальной эксплуатации людей. Криминальная эксплуатация в уголовном законодательстве России // Сибирский Юридический Вестник, 2001, nr.1, p.15.*
- ¹⁹ Potrivit pct.5.7. din Hotărîrea Plenului nr.37/2004, „înșelăciunea constă în inducerea în eroare și păgubirea unei persoane prin prezentarea drept adevărate a unor fapte mincinoase sau inversate în scopul de a obține pentru sine sau pentru altcineva realizarea traficului de persoane. Înșelăciunea ca metodă de săvîrșire a infracțiunii se poate manifesta atît prin acțiuni active, care constau în comunicarea informațiilor false despre anumite circumstanțe sau fapte, cît și prin inacțiuni care rezidă în ascunderea, tănuirea circumstanțelor sau faptelor reale (de exemplu, false promisiuni pentru un loc de muncă legal, tănuirea condițiilor adevărate în care victima va fi forțată să muncească etc.)”.
- ²⁰ Decizia Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova nr.1ra-44/2008 din 26.02.2008 // Moldlex.
- ²¹ *A se vedea: А.И. Милевский. Особенности субъективной стороны торговли несовершеннолетними // Следователь, 2000, nr.5, p.3-6; К.А. Волков. Противодействие торговле людьми как направление современной уголовной политики // Российский следователь, 2006, nr.2, p.15-17.*
- ²² Д.С. Сорокина. *Торговля людьми: к вопросу о совершенствовании нормы* // www.lomonosov-msu.ru
- ²³ Buletinul Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova, 2005, nr.7, p.6-8.
- ²⁴ М.А. Хотца. *Codul penal. Comentarii și explicații.* – București: С.Н. Beck, 2007, p.384.

Dumitru PULBERE

Președinte al Curții Constituționale

ACCESUL CETĂȚENILOR LA CURTEA CONSTITUȚIONALĂ PRIN RIDICAREA EXCEPȚIILOR DE NECONSTITUȚIONALITATE

Article 135.(1).g of the Constitution of the Republic of Moldova referring to the settlement of exceptional cases of unconstitutionality through submission of pleas to the Constitutional Court by the Supreme Court of Justice, constitutes at present one of the guarantees for citizens in view of sticking up for their fundamental rights and liberties. The exception of unconstitutionality represents a procedural means for putting in place citizen's access to constitutionality control of laws as bearer of fundamental rights and liberties.

The exception of unconstitutionality expresses an organic and logical link between the issue of constitutionality and the essence of the lawsuit being stated as an incident upon initiative of the parties or from the office by the judicial body. Hence, unconstitutionality exception represents an exception, as a matter and in its capacity of public order, is a technical instrument of constitutionality control which can be evoked in each phrase of a lawsuit.

The exception of unconstitutionality constitutes an important possibility of protecting the rights of citizens but it is an insufficient one. Under current situation, a person should at first claim to be a victim of an unconstitutional law, then to bring an action against the respective act. In case a law runs counter to the Constitution and has not been subject of constitutionality control due to lack of complaint, then only the exception can preclude it from producing negative effects, at least, for a certain person whose case is under examination in a court.

Accordingly, it is considered as appropriate both to review the Constitution with a view of enacting an institution for individual complaints on constitutionality and establishing certain legal mechanisms allowing to revive and reanimate an unconstitutionality exception that could be evoked not only through the Supreme Court of Justice but mainly directly by each court, as already stipulated in the Civil Procedure Code (Article 12/1).

Istoricul apariției și dezvoltării controlului de constituționalitate indică asupra existenței a două sisteme ale acestuia: **modelul american** și **modelul european**.

Primul sistem conferă o mai mare autoritate, iar deciziile adoptate produc efecte *erga omnes*. Al doilea sistem se limitează la un litigiu prezent și actual, iar deciziile adoptate în cadrul său se bucură numai de o autoritate relativă, producând efecte *inter partes* (între părți) care pot fi extinse, cel mult, pe calea precedentului judiciar. În cadrul primului sistem, forma de declanșare a controlului rămîne procedeul ofensiv al acțiunii; în cel de-al

doilea, formele sînt mai variate (excepția de neconstituționalitate, injoncțiunea, judecata declaratorie etc.).

Există și alte deosebiri. Astfel, în timp ce în țările europene contenciosul constituțional este separat de celelalte forme de control, instanțele americane se pronunță asupra tuturor aspectelor unui litigiu, chiar și asupra constituționalității unei legi (instanțele europene detașează „chestiunea prejudicială” a neconstituționalității și o transmit spre rezolvare Curții sau Tribunalului Constituțional).

Neconstituționalitatea unei legi reprezintă în sine un contencios menit a fi soluționat de către justiția constituțională. Curtea sau Tribunalul Constituțional se pronunță în primă și ultimă instanță asupra neconstituționalității unei legi și este singura autoritate competentă să soluționeze litigiul respectiv. În sistemul american Curtea Supremă se pronunță și ea în ultimă instanță, făcînd o sinteză asupra interpretărilor instanțelor inferioare. Curtea sau Tribunalul Constituțional se află în afara aparatului jurisdicțional obișnuit.

Și sesizările se fac în mod diferit: în modelul european – de către autoritățile politice sau publice, iar în cel american – la inițiativa instanțelor (una sau toate), dacă în fața lor s-a ridicat excepția de neconstituționalitate.

Controlul constituționalității legilor în funcție de momentul în care intervine îl delimităm în *a priori* și *a posteriori*. **Controlul constituționalității legilor posterior intrării lor în vigoare** presupune o operație de comparare a unei activități îndeplinite cu un anumit model de comportare – compararea formelor de elaborare și a conținutului diferitelor legi ordinare sau organice cu prevederile în materie ale Constituției. Atunci cînd o lege este comparată cu formele constituționale de elaborare a legilor, avem de a face cu o problemă de *constituționalitate extrinsecă*, iar cînd această comparație se face în lumina conținutului Constituției, este o problemă de *constituționalitate intrinsecă*.

Profesorul Al.Arseni consideră că, în dependență de **subiectul abilitat în dreptul de control al constituționalității legilor**, există trei forme de control: **parlamentar**, **politic** și **jurisdicțional**. Controlul politic se realizează de un organ politico-statal ce funcționează independent și în afara Parlamentului. Controlul jurisdicțional se realizează prin instanțele ordinare sau prin jurisdicții speciale.

Controlul constituționalității legilor printr-un organ jurisdicțional este înfăptuit de către instanțele judecătorești propriu-zise sau de un organ nejudicătorec, dar care utilizează o procedură de lucru asemănătoare cu cea judecătorească. Baza juridică a reglementării controlului constituțional exercitat de un organ jurisdicțional o găsim consacrată în constituțiile diferitelor state sau în precedentul judiciar, prin intermediul căruia organele judecătorești singure și-au arogat acest drept. La baza

forme date de control stă principiul separației puterilor în stat. Fundamentarea teoretică a controlului constituționalității legilor pe principiul separației puterilor este unanim acceptată de doctrina constituțională.

În general, se admite că poate fi competentă să judece constituționalitatea unei legi instanța situată în fruntea ierarhiei instanțelor judecătorești. Procedura de control este diferită de la un sistem constituțional la altul, evidențiindu-se **controlul pe calea de acțiune** și **controlul pe calea de excepție**.

Controlul exercitat pe calea de excepție este folosit în cadrul oricărui proces, când oricare dintre părți pretinde că un text dintr-o lege sau o lege întreagă este neconstituțională și îi afectează drepturile legale în dosarul care urmează a fi judecat. Numai părțile în proces pot ridica această excepție. Controlul exercitat pe cale de acțiune este un procedeu ofensiv. El permite atacarea unei legi în fața unui tribunal determinat, căruia i se cere examinarea validității constituționale și pronunțarea anulării actului contestat.

Profesorul român Ion Deleanu consideră că **controlul constituționalității la inițiativa autorităților publice** este, esențialmente, unul „abstract” și, în principiu, *a priori*.¹ Aceasta fiindcă se efectuează asupra unei norme ce nu a intrat încă în vigoare. Autoritățile împuternicite să pornească acest control au o natură politică: Șeful Statului, Camerele Parlamentului sau președinții acestora, minoritățile parlamentare, Guvernul sau Prim-ministrul. Sînt și excepții de la regula generală: în Republica Moldova unul dintre subiecții cu drept de sesizare este Curtea Supremă de Justiție, care nicidecum nu poate fi un organ politic.

Controlul concret indică asupra faptului că litigiul de neconstituționalitate a apărut în cadrul unui proces în care judecătorul ar urma să facă aplicarea legii litigioase. Altfel spus, justiția constituțională este chemată să rezolve „chestiunea prejudicială” a excepției de neconstituționalitate. Rezolvarea „chestiunii prejudiciale” suscită un control *a posteriori* și concret într-un litigiu determinat.

Același autor concluzionează cu privire la controlul concret: prin intermediul lui situația instanțelor se reflectă necesarmente asupra indivizilor, determinînd măsura în care ei dispun în realitate de un mijloc indirect de a provoca intervenția Curții Constituționale; pe calea unui astfel de control se realizează asocierea tuturor judecătorilor la jurisdicția constituțională; tehnica de control pe calea excepției de neconstituționalitate „depolitizează litigiul constituțional”²

Pentru a desfășura noțiunea de excepție de neconstituționalitate, în cele ce urmează vom parcurge legislația în materie a unor țări europene.

Conform art.140 din Constituția Federală a Austriei, Curtea Administrativă, Curtea Supremă de Justiție, iar

după 1975 și jurisdicțiile de apel sînt menite să transmită Curții Constituționale chestiunile de neconstituționalitate ridicate în privința acelor legi federale sau ale landurilor care sînt susceptibile de aplicare. Din el rezultă: condiția caracterului prejudicial, pentru jurisdicția principală, a normei contestate; rezonabilitatea chestiunii prejudiciale; obligativitatea deciziei Curții Constituționale față de toate jurisdicțiile și autoritățile administrative.

Art.100 din Legea Fundamentală a Germaniei dispune că, atunci cînd tribunalele consideră neconstituțională o lege de a cărei valabilitate depinde decizia sa, ele suspendă procedura și supun chestiunea dată deciziei organului de jurisdicție constituțională (al landului sau al federației).

Particularitățile controlului concret în Germania sînt următoarele: suspectarea neconstituționalității nu interzice judecătorului să aprecieze constituționalitatea unei legi, dar îl împiedică să și o pronunțe; judecătorului, nu părților, îi aparține decizia de a transmite problema constituționalității Tribunalului Constituțional; judecătorul constituțional nu este limitat în examinarea constituționalității la dispozițiile pe care judecătorul instanței de fond le-a evocat pentru a cere anularea lor; decizia de anulare pronunțată de către judecătorul constituțional produce efecte *erga omnes*.

Excepția de neconstituționalitate poate să vizeze o lege sau un act avînd forța legii, stipulează Constituția Italiei (din 27 decembrie 1947, art.134 și art.137). În aceeași ordine de idei, se mai reglementează că: excepția de neconstituționalitate poate fi ridicată în fața oricărei „autorități jurisdicționale” – orice autoritate integrată în sistemul jurisdicțional sau chiar situată în afara acestui sistem, dacă funcția sa este jurisdicțională; excepția poate fi constituită ca o „chestiune prejudicială” din inițiativa părții sau a instanței; pentru a fi reținută ca atare, judecătorul trebuie să dispună de puterea de a decide; chestiunea prejudicială trebuie să exprime o legătură instrumentală, logică între problema de constituționalitate și fondul litigiului principal, să fie pertinentă, problema de constituționalitate trebuie să fie determinată, concretă, incidentul să nu fie manifestat nefondat; procedura de rezolvare a excepției cuprinde două momente – ridicarea excepției în fața judecătorului din procesul principal și examinarea ei de către judecătorul constituțional; în fața judecătorului constituțional se derulează două etape: verificarea dacă excepția este admisibilă și, după examinarea fondului, pronunțarea deciziei; decizia de admitere în fond a excepției de neconstituționalitate produce efecte *erga omnes* nu numai *pro futuro*, dar și asupra proceselor aflate în curs.

Așadar, analizînd modelul american și cel european de control al constituționalității legilor, avantajele și dezavantajele, trăsăturile lor caracteristice, observăm dezvoltarea spectaculoasă a ultimului (chiar și în unele țări din

America Latină – Guatemala, Chile, Peru). El nu este un model opus celui american, ci este diferit, de aceea nu poate surprinde nici apariția unor sisteme mixte. În statele europene diferențele țin și de modalitățile sesizării: declanșarea controlului de constituționalitate aparține autorităților politice sau publice în Austria, Belgia, Italia, Spania, România (Șefului Statului, Guvernului, Prim-ministrului, Adunării Parlamentare sau președintelui acesteia, minorității parlamentare, chiar organelor regionale, dar poate să aparțină și instanțelor, tuturor acestora, dacă în fața lor s-a ridicat excepția de neconstituționalitate – în Italia, Spania, România, Germania, sau numai anumitor – Austria; în Franța s-a propus să se recunoască acest drept celor două jurisdicții supreme: Consiliului de Stat și Curții de Casație).

În literatura de specialitate din Republica Moldova este prezentă opinia privind necesitatea perfecționării legislației ce ține de Curtea Constituțională. Articolul 135 alin.(1) lit.g) din Constituție stipulează că Curtea „rezolvă cazurile excepționale de neconstituționalitate a actelor juridice, sesizate de Curtea Supremă de Justiție”. Același articol și alineat indică în mod expres la lit.a) că sînt supuse controlului constituționalității legile, hotărârile Parlamentului, decretele Președintelui Republicii Moldova, hotărârile și dispozițiile Guvernului, precum și tratatele internaționale la care Republica Moldova este parte. Toate actele enumerate la lit.a) pot fi numite cu un singur termen – act normativ (cu unele specificații pentru tratatele internaționale). Dar termenii „act normativ” și „act juridic”, utilizați la lit.g), nu sînt sinonime. Acestea sînt două categorii și noțiuni juridice diferite. Prin act juridic se înțelege o manifestare de voință în scopul de a produce efecte juridice, adică de a crea, modifica sau stinge un raport juridic, în temeiul și limitele stabilite de lege.

Pot fi oare supuse controlului constituționalității actele juridice atunci cînd excepția de neconstituționalitate este ridicată în fața Curții Supreme de Justiție și ea, la rîndul său, sesizează Curtea Constituțională? Desigur că nu. Evident, a fost admisă o imprecizie în folosirea noțiunilor și termenilor inițiali în textul Constituției, care ulterior au fost reluate în art.4 alin.(1) lit.g) din Legea cu privire la Curtea Constituțională, în Codul jurisdicției constituționale. Această imprecizie trebuie corectată prin modificarea articolelor respective și în modul stabilit; în caz contrar, formulările existente pot complica activitatea jurisdicției constituționale. Una dintre posibilele variante de formulare a dispoziției de la lit.g) ar fi: „rezolvă cazurile excepționale de neconstituționalitate”, enumerîndu-se apoi actele normative prezente la lit.a), cu excepția tratatelor internaționale.

Art.135 alin.(1) lit.g) din Constituția Republicii Moldova, cu referire la rezolvarea cazurilor excepționale de neconstituționalitate prin sesizarea Curții Constituțio-

nale de către Curtea Supremă de Justiție, constituie în prezent una dintre garanțiile cetățenilor de a-și apăra drepturile și libertățile fundamentale. Excepția de neconstituționalitate reprezintă un mijloc procedural pentru realizarea accesului cetățeanului, ca titular al drepturilor și libertăților fundamentale, la controlul constituționalității legilor.

Dacă, în procesul judecării unei cauze (civile, penale, contravenționale), instanța de judecată constată că norma de drept ce urmează a fi aplicată este în contradicție cu dispozițiile Constituției și este expusă într-un act normativ care, potrivit Constituției, se supune controlului de constituționalitate, atunci examinarea cauzei respective se suspendă (printr-o încheiere motivată de suspendare a procesului judiciar) și instanța de judecată se adresează, formulînd un demers în acest sens, Curții Supreme de Justiție cu propunerea de a sesiza Curtea Constituțională. La rîndul său, Curtea Supremă de Justiție examinează propunerea și, fără a se pronunța asupra ei, sesizează organul de jurisdicție constituțională. Deci, instanța de judecată nu are dreptul să aplice legea sau un alt act normativ care este în contradicție cu Legea Supremă a statului, cu excepția, desigur, a tratatelor internaționale la care Republica Moldova este parte, fiindcă în materia drepturilor omului ele au un statut prioritar.

Excepția de neconstituționalitate exprimă o legătură organică și logică între problema de constituționalitate și fondul litigiului, fiind invocată ca incident din inițiativa părților sau din oficiu de instanța judecătorească.³ Principalele elemente ale excepției de neconstituționalitate sînt:

- necesitatea efectuării controlului de constituționalitate;
- existența raportului triunghiular între: a) partea aflată în proces, ale cărei drepturi sau interese au fost eventual lezate printr-o normă neconstituțională; b) instanța de judecată în fața căreia se invocă neconstituționalitatea; c) Curtea Constituțională, chemată să sancționeze excepția de neconstituționalitate;
- obiectul excepției de neconstituționalitate (care este mai larg, incluzînd nu numai legile, ci și alte acte normative).⁴

Din cele expuse reiese că procedura de soluționare a excepției are două etape:

- *faza cu caracter prealabil* (în fața instanței judecătorești), care cuprinde ridicarea excepției de neconstituționalitate de către părțile din proces sau din oficiu, urmînd suspendarea cauzei și adresarea către Curtea Supremă de Justiție și încheindu-se cu sesizarea de către aceasta a Curții Constituționale;

- *faza cu caracter de contencios constituțional* (la Curtea Constituțională), care cuprinde recepționarea sesizării, pregătirea pentru soluționarea excepției, acceptarea spre examinare în fond, soluționarea acesteia și pronunțarea hotărârii de către Curtea Constituțională.

Există și o dilemă în cazul excepției de neconstituționalitate: **ce se întâmplă în cazul când instanța, în fața căreia a fost ridicată excepția, refuza să suspende examinarea cauzei și nu se adresează Curții Supreme de Justiție cu demersul de solicitare a sesizării organului de jurisdicție constituțională?** În situația dată, partea în proces care a ridicat excepția poate ataca (prin căile de atac prevăzute de lege) această acțiune în instanțele superioare, odată cu atacarea hotărârii pronunțate în cauză. Dacă incidentul de neconstituționalitate este ridicat pentru prima dată în fața instanței de apel, iar aceasta îl respinge, motivând refuzul prin faptul că o cerere de chemare în judecată nu s-ar întemeia în drept pe textul pretins neconstituțional, ci pe o altă prevedere legală, atunci partea care a invocat-o are dreptul să o repete în cadrul motivelor de casare invocate în recurs. Dacă această excepție a fost ridicată în fața instanței de fond, iar ultima refuză să suspende procesul din considerentele expuse în primul caz, atunci partea care a ridicat excepția are dreptul să o repete, pe calea apelului.

Mai există o neclaritate formală: **Curtea Supremă de Justiție, care are dreptul de a sesiza Curtea Constituțională, este obligată să transmită cererea despre neconstituționalitate sau o poate respinge?** Evident, se consideră că nu o poate respinge. Dacă instanța ar respinge cererea cu privire la ridicarea excepției, aceasta ar însemna îngrădirea accesului liber la justiție, inclusiv la cea constituțională, și îngrădirea activității umane în vederea apărării drepturilor. Deci, Curtea Supremă de Justiție sesizează Curtea Constituțională fără a se pronunța asupra constituționalității, fiindcă, în caz contrar, ar presupune substituirea Curții Constituționale, ceea ce este absurd. Totodată, în cazul în care actul juridic atacat prin ridicarea excepției este anterior Constituției, Curtea Supremă de Justiție poate să nu sesizeze Curtea Constituțională. Sub acest aspect, actele normative preconstituționale care contravin Constituției sînt abrogate implicit. Însă, în unele sisteme constituționale competența de a aprecia dacă o lege anterioară intrării în vigoare a Constituției este sau nu constituțională s-a acordat atât instanței juridice, cât și Curții Constituționale (în Italia, Belgia, Germania).⁵

La fel ca actele juridice adoptate pînă la intrarea în vigoare a Constituției, nu pot face obiectul excepției nici actele care deja au fost supuse controlului de constituționalitate.

Condițiile de admisibilitate a excepției de neconstituționalitate le găsim și în doctrina dreptului constituțional:

- să fie ridicată în fața unei instanțe judecătorești;
- să fie ridicată la cererea unei părți sau din oficiu de către instanța judecătorească;
- să nu aibă ca obiect o prevedere legală a cărei constituționalitate să fi fost deja stabilită;
- să nu aibă ca obiect o prevedere legală constatată ca neconstituțională printr-o decizie anterioară a Curții Constituționale⁶;
- soluționarea excepției de neconstituționalitate este de competența exclusivă a Curții Constituționale prin exercitarea controlului constituționalității legii și a actelor juridice a căror legitimitate este contestată⁷;
- hotărârile Curții Constituționale nu au efecte decît pentru viitor.

Deci, excepția de neconstituționalitate reprezintă o excepție de fond și, fiind de ordine publică, constituie un instrument tehnic al controlului de constituționalitate, putînd fi invocată în orice fază a unui proces judiciar.

În Republica Moldova, grație posibilității exercitării controlului de constituționalitate a legilor prin ridicarea excepției de neconstituționalitate, s-a implementat o formă mixtă de justiție constituțională. Acest fapt permite exercitarea justiției constituționale și la inițiativa persoanelor fizice și juridice care pretind că le-au fost desconsiderate drepturile, admițînd implicarea în această activitate și a instanțelor judecătorești de drept comun.

În practica internațională privind controlul constituțional se identifică situații cînd instanțele judecătorești se bucură de dreptul de a sesiza Curtea Constituțională în scopul rezolvării cazurilor de excepție de neconstituționalitate (Germania, Italia, Belgia, România, Spania). În Republica Moldova însă excepția de neconstituționalitate poate fi invocată în fața instanței judecătorești, dar dreptul de a sesiza Curtea Constituțională aparține numai Curții Supreme de Justiție. Unii autori consideră că situația dată constituie o eroare de concepție a legiuitorului.⁸

În Republica Moldova, prin procedeele excepției de neconstituționalitate au fost examinate, pînă la 1.01.2000, foarte puține prevederi din acte normative, Curtea Constituțională adoptînd doar 3 hotărâri în baza art.135 alin.(1) lit.g) din constituție. Apoi, pînă în anul 2003, Curtea a examinat două excepții de neconstituționalitate din inițiativa instanțelor judecătorești.

Pentru a fi mai elocvenți, prezentăm în continuare statistica privind funcționalitatea excepției de neconstituționalitate în Republica Moldova prin sesizările depuse de Curtea Supremă de Justiție în perioada 1995-2008.

Anul	Sesizări	Examineate prin hotăriri	Decizii de sistare		Decizii de respingere		Scrisori de respingere a sesizărilor privind excepția de neconstituționalitate	Hotăriri asupra excepțiilor de neconstituționalitate
			-	Conținând excepții	-	Conținând excepții		
1995	-	-	-	-	-	-	-	-
1996	2	-	-	-	-	-	-	-
1997	7	5	1	-	-	-	-	2
1998	1	4	-	-	-	-	-	1
1999	2	-	-	-	1	-	-	-
2000	2	3	-	-	-	-	-	1
2001	6	2	-	-	1	1	1	2
2002	2	2	-	-	-	-	1	1
2003	4	1	-	1	-	2	-	1
2004	1	-	-	-	-	1	-	-
2005	3	2	-	-	-	1	-	2
2006	1	-	-	-	-	1	-	-
2007	6	-	-	1	-	2	3	-
2008	3	2	-	-	-	-	-	2
În total	40	21	1	2	2	8	5	12

După cum observăm, numărul de invocări ale excepțiilor de neconstituționalitate nu este mare, ba dimpotrivă, unele sesizări ale Curții Supreme de Justiție chiar nefiind acceptate pentru examinare în fond: prevederile Legii bugetului pentru anul 1999, nr.216-XIV din 12.12.1998; prevederile Legii bugetului asigurărilor sociale de stat pe anul 2001, nr.1400-XIV din 7.12.2000.

Am putea da exemple concrete de rezolvare a excepțiilor de neconstituționalitate din actele juridice sesizate de Curtea Supremă de Justiție, și anume: Legea nr.1186-XIV din 27.07.2000 „Cu privire la interpretarea art.12 alin.(4) subalin.9 din Codul funciar” (Hotărârea Curții Constituționale nr.16 din 28.03.2002); Legea nr.588-XIII din 22.09.1995 în redacția Legii nr.65-XV din 12.04.2001 și a Hotărârii Guvernului nr.852 din 16.08.2001 „Cu privire la modul de folosire a mărcilor – proprietate a statului” (Hotărârea Curții Constituționale nr.10 din 29.05.2003).⁹

La 16 iunie 1997, la demersul judecătorilor sectoarelor Rîșcani și Buiucani din mun. Chișinău, Curtea Supremă de Justiție a sesizat Curtea Constituțională privind excepția de neconstituționalitate a art.97 alin.4 din Codul de procedură penală. Conform acestui articol, plîngerea împotriva refuzului de a porni procesul penal se adresează procurorului, ceea ce nu contravine Constituției. Conform art.20 din Constituție, nici o lege nu poate îngreuna accesul la justiție. De fapt, acest drept nu e îngreunat prin art.9 CPP, dar practica de aplicare îl interpretează ca atare. Curtea a hotărât că articolul dat limitează în practică posibilitatea de a ataca în instanța judecătorească ordonanța privind refuzul de a porni procesul penal, considerîndu-l neconstituțional. Totodată, Curtea a constatat o lacună în legislație.

O altă sesizare a fost efectuată de Curtea Supremă de Justiție la propunerea Judecătorei mun. Bălți pentru controlul de constituționalitate a prevederilor din Regulamentul provizoriu privind confiscarea, utilizarea sau nimicirea producției, materiei prime alimentare ce prezintă pericol pentru sănătatea populației și a mediului ambiant, Regulament aprobat prin hotărîre de Guvern în 1995. Judecătoria mun. Bălți a fost sesizată de Procurorul mun. Bălți, deoarece protestul său a fost respins de Primărie. Controlul constituționalității se făcea în legătură cu un proces aflat pe rolul unei instanțe judecătorești în care părțile erau Procurorul și Primăria mun. Bălți. Procurorul tindea să apere drepturile proprietarilor cărora le putea fi confiscată averea într-un mod abuziv, nu însă prin modalitățile stabilite de lege și de Constituție.

Excepția de neconstituționalitate constituie o posibilitate importantă de apărare a drepturilor cetățenilor, dar este insuficientă. În situația actuală, persoana trebuie mai întîi să pretindă că este victima unei legi neconstituționale, ca abia după aceea să poată acționa în justiție actul respectiv. În cazul în care o lege ce contravine Constituției nu a făcut obiectul controlului de constituționalitate din lipsa sesizării, numai excepția o poate împiedica să producă efecte nocive, cel puțin pentru persoana concretă a cărei cauză se află pe rol în instanța de judecată.

Curtea Constituțională a Republicii Moldova a interpretat în mai 1997 termenul „excepție de neconstituționalitate”, menționînd că aceasta exprimă o legătură organică între problema de neconstituționalitate și fondul litigiului principal și că poate fi invocată atît din inițiativa părților, cît și din oficiu de instanța de judecată. În opinia Curții Constituționale, excepția de neconstituționalitate este o procedură de inițiere către instanța

de judecată ordinară, la inițiativa părților sau din oficiu, a controlului de constituționalitate și se numește „excepție”, deoarece această procedură este o abatere de la regula generală.

Iată de ce, de rînd cu mai mulți teoreticieni și practicieni în problemele justiției constituționale, considerăm că, pentru a înlesni accesul cetățenilor la Curtea Constituțională, este oportun să li se acorde tuturor instanțelor judecătorești dreptul de a sesiza Curtea pe motivul excepției de neconstituționalitate. Bineînțeles, această măsură nu ar însemna deloc scoaterea de pe rol a necesității instituirii accesului direct al persoanei la justiția constituțională, pentru care pledează tot mai insistent atît societatea civilă, cît și clasa politică moldovenească, nemaivorbind de cetățeanul ca parte în proces.

Acceptînd faptul că excepția de neconstituționalitate constituie mijlocul procedural pentru realizarea accesului cetățeanului, în calitate de titular al drepturilor și libertăților sale fundamentale, la controlul constituționalității legilor, considerăm că îmbunătățirea procedurii de soluționare a excepției de neconstituționalitate se încadrează firesc și oportun în procesul general de dezvoltare a democrației constituționale și de afirmare a statului de drept Republica Moldova.

Dacă e să facem o analiză cu o dată mai recentă a funcționalității instituției excepției, menționăm că în 2008 la Curtea Constituțională au fost examinate două astfel de sesizări, iar a treia a fost acceptată pentru examinare.

În primul caz, Curtea Supremă de Justiție a sesizat Curtea Constituțională pentru controlul constituționalității prevederilor pct.3) și pct.4) alin.(1) art.401 din Codul de procedură penală, adoptat prin Legea nr.122-XV din 14 martie 2003.¹⁰ În ședința plenară a Curții Constituționale reprezentantul Curții Supreme de Justiție a concretizat obiectul sesizării, solicitînd exercitarea controlului constituționalității prevederii pct.3) alin.(1) art.401 CPP în procedura excepției de neconstituționalitate.

În art.401 CPP sînt specificate persoanele care pot declara apel. Potrivit prevederii contestate (pct.3) alin.(1) art.401 CPP), poate declara apel partea vătămată, în ce privește latura penală în cazurile în care procesul penal se pornește doar la plîngerea prealabilă a acesteia în condițiile legii.

Din sesizare rezulta că la Curtea Supremă de Justiție se afla în proces de judecare recursul în anulare înaintat de reprezentantul părții vătămate, Grigoriev Eugenia, împotriva hotărîrilor irevocabile pronunțate de Colegiul lărgit penal al Curții Supreme de Justiție la 6 iunie 2007 și de Curtea de Apel Chișinău la 28 noiembrie 2006.

La judecarea recursului în anulare Plenul Curții Supreme de Justiție urma să aplice art.452 CPP în coroborare cu pct.3) alin.(1) art.401 CPP.

În ședința Plenului Curții Supreme de Justiție reprezentantul părții vătămate a invocat neconstituționalitatea pct.3) alin.(1) art.401 CPP, arătînd că norma respectivă contrazice dispozițiile constituționale cuprinse în art.16 privind egalitatea în drepturi, art.20 privind accesul liber la justiție, art.26 privind dreptul la apărare, art.54 privind restrîngerea exercițiului unor drepturi sau al unor libertăți, art.119 privind exercitarea căilor de atac, deoarece prin neadmiterea introducerii apelului sau recursului pune partea vătămată în condiții inegale în raport cu alți participanți la procesul penal.

Prin încheierea din 17 decembrie 2007 Plenul Curții Supreme de Justiție a ridicat în fața Curții Constituționale excepția de neconstituționalitate, suspendînd judecarea recursului în anulare.

Raportînd prevederea contestată la normele constituționale, la dispozițiile actelor internaționale și ale legislației interne în domeniu, Curtea Constituțională, în ședința sa din 20 mai 2008, a considerat drept neconstituțională norma contestată (pct.3 alin.(1) art.401 CPP). Motivele deciziei date Curtea le-a expus precum urmează.

Un principiu de bază al statului de drept este principiul universalității drepturilor și libertăților consacrate prin Constituție și prin alte legi și al obligațiilor prevăzute de acestea (art.15 din Constituție).

Potrivit art.59 alin.(1) CPP, parte vătămată este considerată persoană fizică căreia i s-a cauzat prin infracțiune un prejudiciu moral, fizic sau material, recunoscută în această calitate, conform legii, cu acordul victimei. Minorul căruia i s-a cauzat prejudiciu prin infracțiune va fi considerat parte vătămată fără acordul său.

În Recomandarea nr.(85) 11 a Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei cu privire la poziția victimei în cadrul dreptului penal și procedurii penale, adoptată la 28.06.1985, se subliniază că funcția de bază a justiției penale trebuie să fie soluționarea cererilor victimelor și apărarea intereselor acestora, victima trebuie să dispună de dreptul de a cere organelor competente reexaminarea deciziei privind neurmărirea penală sau de dreptul de a iniția urmărirea individuală.

Conform Codului de procedură penală, partea vătămată este parte în procesul penal. Procesul penal are ca scop protejarea persoanei, societății și statului de infracțiuni, precum și protejarea persoanei și societății de faptele ilegale ale persoanelor cu funcții de răspundere în activitatea lor legată de cercetarea infracțiunilor presupuse sau săvîrșite, astfel ca orice persoană care a săvîrșit o infracțiune să fie pedepsită potrivit vinovăției sale și nici o persoană nevinovată să nu fie trasă la răspundere penală și condamnată (art.1 alin.(2)).

Potrivit definiției expuse în pct.29) art.6 CPP, parte în proces sînt persoane care în procesul penal exercită funcții de acuzare sau apărare în baza egalității în drepturi și a principiului contradictorialității.

Articolul 24 CPP stipulează că părțile participante la judecarea cauzei au drepturi egale, fiind investite de legea procesual penală cu posibilități egale pentru susținerea pozițiilor lor. Instanța de judecată pune la baza sentinței numai acele probe la a căror cercetare părțile au avut acces în egală măsură. Părțile în procesul penal își aleg de sine stătător poziția, modul și mijloacele de susținere a ei, fiind independente de instanță, de alte organe ori persoane.

La etapa urmăririi penale drepturile părții vătămate sînt asigurate, inclusiv dreptul de a ataca ordonanța privind refuzul de a începe urmărirea penală.

Articolul 20 din Constituție stipulează că orice persoană are dreptul la satisfacție efectivă din partea instanțelor judecătorești competente împotriva actelor care violează drepturile, libertățile și interesele sale legitime.

Codul de procedură penală, de asemenea, prevede, la alin.(1) art.19, că orice persoană are dreptul la examinarea și soluționarea cauzei sale în mod echitabil, în termen rezonabil, de către o instanță independentă, imparțială, legal constituită, care va acționa în conformitate cu Codul.

Limitînd dreptul unei părți în procesul penal de a exercita căile de atac, prevederea de la pct.3) alin.(1) art.401 CPP încălca principiul constituțional al accesului liber la justiție.

Conform art.54 din Constituție, în Republica Moldova nu pot fi adoptate legi care ar suprima drepturile și libertățile fundamentale ale omului și cetățeanului. Exercițiul drepturilor și libertăților nu poate fi supus altor restrîngeri decît celor prevăzute de lege. Restrîngerea trebuie să fie proporțională cu situația care a determinat-o și nu poate atinge existența dreptului sau a libertății.

Totodată, precum stipulează art.20 din Constituție, nici o lege nu poate îngădi accesul persoanei la justiție, fie persoană fizică sau juridică, fie inculpat sau parte vătămată.

Convenția Europeană pentru Protecția Drepturilor și Libertăților Fundamentale ale Omului¹¹ admite stabilirea prin legislația internă a limitărilor dreptului de acces la o instanță judiciară cu condiția ca limitările să nu afecteze dreptul în substanța sa, să urmărească un scop legitim, să existe un raport de proporționalitate între măsurile restrictive și scopul urmărit.

În hotărîrea sa asupra excepției de neconstituționalitate, Curtea Constituțională a reținut că această condiție nu era respectată prin prevederea pct.3) alin.(1) art.401 CPP, subliniind faptul că este responsabilitatea statului ca prin legislația sa să instituie toate garanțiile necesare pentru ca persoana să se simtă protejată, oferindu-i șansa sigură de a-și revendica în justiție un drept constituțional lezat, indiferent de faptul dacă este inculpat

sau parte vătămată, dacă procesul a fost declanșat la inițiativa sa sau a altei persoane.

Potrivit art.26 din Constituție, dreptul persoanei la apărare este garantat, fiecare om avînd dreptul să reacționeze independent, prin mijloace legitime, la încălcarea drepturilor și libertăților sale. Fiind un element esențial al dreptului la un proces echitabil, dreptul la apărare este un drept fundamental, care nu poate fi îngădit.

Curtea a constatat că prevederea contestată din Codul de procedură penală oprea în realitate partea vătămată de a apela la instanțele judecătorești, de a fi apărată și de a se prevala de toate garanțiile procesuale, care într-o societate democratică condiționează procesul echitabil.

Folosirea căilor de atac este garantată de art.119 din Constituție, părțile interesate și organele de stat competente fiind în drept să exercite căile de atac, în condițiile legii, împotriva hotărîrilor judecătorești.

Prin prevederea pct.3) alin.(1) art.401 CPP partea vătămată era lipsită de acest drept constituțional. Iată de ce Curtea a considerat că nu exista o justificare obiectivă și rezonabilă pentru condiționarea exercitării de către partea vătămată a căilor ordinare de atac exclusiv cu privire la latura penală și numai în cazul în care procesul penal a fost inițiat la plîngerea prealabilă a acesteia.

Mai mult ca atît, întrucît prevederile Codului de procedură penală abilitază procurorul cu atribuția de a contesta necondiționat sentințele judecătorești, în cazurile nespecificate în art.276 CPP „Pornirea urmăririi penale în baza plîngerii victimei” apărarea drepturilor și intereselor legitime ale părții vătămate era lăsată în exclusivitate la discreția acestuia. Dacă procurorul, din anumite motive, nu exercită căile ordinare și extraordinare de atac, interesele legitime ale părții vătămate, care, potrivit prevederii contestate, nu era în drept să introducă apel sau recurs, rămîneau neprotejate. Căci, în cazul abținerii procurorului de a folosi căile de atac, se reduce controlul judiciar asupra instanțelor inferioare, crește riscul neremedierii erorilor judiciare.

De remarcat în contextul acestei cauze că Curtea Constituțională s-a pronunțat asupra necesității garantării și protejării dreptului persoanei la satisfacție efectivă din partea instanțelor judecătorești competente împotriva actelor care violează drepturile, libertățile și interesele sale legitime (art.20 din Constituție) și a dreptului său la apărare (art.26 din Constituție) în multiple hotărîri ale sale (nr.20 din 16 iunie 1997¹², nr. 22 din 30 iunie 1997¹³, nr.10 din 17 martie 1998¹⁴, nr.16 din 28 mai 1998¹⁵, nr.8 din 15 februarie 2000¹⁶, nr.7 din 13 februarie 2001¹⁷, nr.46 din 24 noiembrie 2002¹⁸, nr.12 din 19 iunie 2003¹⁹, nr.2 din 19 februarie 2004²⁰).

Astfel, în final, Curtea Constituțională a apreciat că prevederea de la pct.3) alin.(1) art.401 CPP aduce atîngere dispozițiilor constituționale privind accesul liber

la justiție (art.20), privind dreptul la apărare (art.26), privind restrângerea exercițiului unor drepturi sau al unor libertăți (art.54), privind exercitarea căilor de atac împotriva hotărârilor judecătorești (art.119) și a declarată-o neconstituțională.

După cum reiese din statistica prezentată în acest articol, există și cazuri de neacceptare spre examinare în fond a sesizărilor Curții Supreme de Justiție privind excepții de neconstituționalitate. Să ne referim la unul dintre acestea, și anume: Decizia de respingere din 28 noiembrie 2007.

La demersul Curții de Apel Bălți, Curtea Supremă de Justiție a ridicat în fața Curții Constituționale excepția de neconstituționalitate a art.82 alin.(1) lit.i) din Codul muncii în redacția Legii nr.269-XVI din 28 iulie 2006, conform căruia contractul individual de muncă închează în circumstanțe ce nu depind de voința părților în caz de atingere a vârstei de 65 ani de către conducătorul unității de stat sau al unității cu capital majoritar de stat. În sesizare se considera că prin prevederile legale precitate s-ar încălca dispozițiile art.43 alin.(1) din Constituția Republicii Moldova, care stipulează că orice persoană are dreptul la muncă, la libera alegere a muncii, la condiții echitabile și satisfăcătoare de muncă, precum și la protecția împotriva șomajului.

Analizând circumstanțele cauzei, Curtea Constituțională a constatat că părțile implicate în litigiu erau cetățeanul Turcu Nicolae (reclamant) și S.A. „Moldtelecom” (reclamat). Litigiul a fost examinat de către judecătoria municipiului Bălți, care, prin hotărârea nr.2-134/2007 din 9 ianuarie 2007, a dispus restabilirea reclamantului în funcția de juriconsult la filiala „Moldtelecom” a Centrului de Telecomunicații Bălți și încasarea de la S.A. „Moldtelecom” a sumei de 25 725 lei, care reprezintă salariul reclamantului pentru întreaga perioadă de absență forțată de la lucru. S.A. „Moldtelecom” a atacat cu apel hotărârea în cauză, solicitând să fie anulată. Prin încheierea nr.2a-472/07 din 26 iunie 2007 Colegiul Civil al Curții de Apel Bălți a depus la Curtea Supremă de Justiție un demers în vederea sesizării Curții Constituționale pentru controlul constituționalității art.82 alin.(1) lit.i) din Codul muncii, fără a concretiza obiectul sesizării, având în vedere că la eliberarea din funcție a lui Turcu Nicolae au fost aplicate prevederile art.82 alin.(1) lit.i) din Codul muncii în redacția Legii nr.8-XVI din 9 februarie 2006²¹, care la momentul ridicării excepției de neconstituționalitate erau modificate prin Legea nr.269-XVI din 28 iulie 2006.

Curtea Constituțională a relevat că instanța de judecată poate iniția procedura pentru controlul constituționalității prevederilor unei legi, act normativ doar pe cale de excepție, ceea ce presupune aplicarea prevederilor contestate la judecarea unui litigiu concret.

Totodată, interpretând prevederile art.135 alin.(1) lit.g) din Constituție²², Curtea Constituțională a arătat că excepția de neconstituționalitate exprimă o legătură organică, logică între problema de constituționalitate și fondul litigiului principal. Ea poate fi invocată ca incident din inițiativa părților sau din oficiu de instanța de judecată. Potrivit art.24 din Legea cu privire la Curtea Constituțională și art.39 din Codul jurisdicției constituționale, sesizarea trebuie să fie motivată, să cuprindă obiectul și împrejurările pe care subiectul își întemeiază cerințele, expunerea normelor legale și a argumentelor care dovedesc că norma contestată contravine Constituției.

Curtea a constatat că, deși aparent sesizarea corespundea cerinței principale pe care o implică procedura excepției de neconstituționalitate, și anume – controlul concret de constituționalitate, ea nu corespundea exigențelor legate de fondul problemei – lipsa legătura causală dintre litigiul în curs de examinare și normele contestate, nu se argumenta în care aspect legat de litigiu urma să se pronunțe Curtea Constituțională.

Ridicând excepția de neconstituționalitate, Curtea Supremă de Justiție nu a ținut cont de principiul nereetroactivității legii statuat de art.22 din Legea Supremă. Mai ales că în Hotărârea nr.32 din 29 octombrie 1998²³ privind interpretarea art.76 din Constituția Republicii Moldova „Intrarea în vigoare a legii” Curtea Constituțională a arătat că efectul legii în timp este ghidat de principiul activității legii, potrivit căruia legea se aplică tuturor faptelor în timpul în care se află în vigoare, are eficiență deplină și continuă din momentul intrării în vigoare și pînă la abrogarea ei. Legea nu se aplică faptelor săvârșite înainte de intrarea ei în vigoare, adică nu are efect retroactiv. Ea dispune numai pentru prezent și viitor și nu are efecte juridice pentru trecut, cu excepția legii penale și administrative mai favorabile.

Potrivit art.6 alin.(1) din Codul civil, în redacția Legii nr.1107-XV din 6 iunie 2002²⁴, și legea civilă nu are efect retroactiv. Ea nu modifică și nici nu suprimă condițiile de constituire a unei situații juridice constituite anterior, nici condițiile de stingere a unei situații juridice stinse anterior. De asemenea, legea nouă nu modifică și nu desființează efectele deja produse ale unei situații juridice stinse sau în curs de realizare.

Însă de ce Curtea Constituțională a conchis că sesizarea Curții Supreme de Justiție, fundamentată pe raportarea art.82 alin.(1) lit.i) din Codul muncii la cauza supusă judecării în Curtea de Apel Bălți, este fără obiect. Sesizarea solicita controlul abstract al prevederilor legale, fapt ce nu putea face obiectul excepției de neconstituționalitate.

Prin urmare, sesizarea cu pricina nu corespundea cerințelor art.24 din Legea cu privire la Curtea Constituțională și art.39 din Codul jurisdicției constituționale, nu se încadra în competența materială, expres prevăzută de art.135 alin.(1) lit.g) din Constituție, și deci nu

putea fi admisă spre examinare. Decizia de respingere conține și explicația că, potrivit prevederilor art.357 CPC, instanța de apel are competența de a verifica corectitudinea constatării circumstanțelor de fapt ale pricinii, aplicării și interpretării normelor de drept material, precum și respectării normelor de drept procedural la judecarea pricinii în prima instanță, inclusiv ținând cont de pozițiile de drept relevante ale Curții Constituționale cuprinse în hotărârile sale anterioare.

Așadar, excepția de neconstituționalitate reprezintă un mijloc procedural subsidiar pentru realizarea accesului cetățeanului, ca titular al drepturilor și libertăților sale fundamentale, la controlul constituționalității legilor, soluționarea ei constituind, deocamdată, unicul aspect propriu-zis judiciar în competența Curții.

Știm că o problemă de lacună constituțională în sistemul nostru național o constituie lipsa recursului constituțional individual, adică a accesului direct al persoanei la Curtea Constituțională. Oportunitatea instituirii plîngerii constituționale e dictată și de faptul că la noi nu există nici posibilitatea de a ridica excepția de neconstituționalitate la toate nivelurile și la orice etapă a procesului în mod direct.

Evident, excepția de neconstituționalitate într-o formulă viitoare ar trebui să îmbrace „*actio popularis*”, avînd și efecte individuale între părți.

Sîntem conștienți de faptul că recursurile generate de dreptul nelimitat al cetățenilor de a sesiza Curtea vor impune necesitatea instituirii unor criterii privind admisibilitatea recursurilor individuale și a unui sistem adecvat de triere. Aceste criterii vor prevedea cerințe substanțiale, care ar urma să fie aplicate doar sesizărilor individuale și care vor include interesul personal al reclamantului privind anularea actului juridic contestat.

Bineînțeles, recursul individual constituțional va fi acceptat spre examinare doar după epuizarea căilor ordinare de atac.

Se va impune și următoarea delimitare strictă în legislație: care acte ale autorităților publice se supun controlului constituționalității și care se supun doar controlului legalității. Considerăm că examinarea actului cu caracter normativ este o atribuție inerentă a Curții Constituționale, iar a actelor cu caracter individual – a instanțelor de contencios administrativ.

Conform practicilor avansate, plîngerea constituțională, spre deosebire de sesizarea constituțională, poate fi depusă împotriva oricărui act juridic, legislativ ori normativ. Acesta și este punctul de plecare pentru introducerea plîngerii constituționale.

O și mai importantă premisă este dreptul nemijlocit al individului de a avea acces la orice tip de justiție, inclusiv cea constituțională (art.20 din Constituție, cele

mai importante tratate internaționale la care Republica Moldova este parte).

În conformitate cu esența conceptului statului de drept, normele dreptului sînt edictate pentru binele și în numele individului, care este sursa și obiectul tuturor reglementărilor de drept. Totuși, sistemul de drept existent în Republica Moldova admite ca tocmai individul să fie unul dintre subiecții de drept care nu are dreptul să apeleze direct la justiția constituțională, el fiind nevoit a se adresa altor subiecți din dreptul public pentru ca aceștia, în numele lui, să exercite acest drept. Deși pare a fi o reglementare acceptabilă (o utilizează cu succes mai multe state), la noi ea nu este nici pe departe eficientă. Spunem așa, deoarece atît avocații, cît și procurorii și judecătorii au utilizat acest drept într-un număr foarte restrîns de cauze, fiind frecvente cazurile cînd normele aplicate deja de instanțele de drept comun ulterior au fost declarate neconstituționale de Curtea Constituțională.

Toate acestea au loc în pofida faptului că Codurile de procedură civilă și de procedură penală, cu unele rezerve, au liberalizat dreptul instanțelor de judecată la declanșarea acțiunilor de ridicare a excepției de neconstituționalitate. Astfel, art.12¹ din Codul de procedură civilă, precum și art.7 din Codul de procedură penală permit instanțelor de judecată să declanșeze procedura ridicării excepției de neconstituționalitate și din propria inițiativă. Mai mult, excepția este prevăzută de Constituție, deci la ea nu se poate renunța, fiind de ordin constituțional. Partea care a invocat excepția de neconstituționalitate are dreptul să primească rezolvarea ei pentru a-și apăra drepturile și interesele sale legitime. Dacă instanța respinge cererea cu privire la ridicarea excepției, aceasta înseamnă îngrădirea accesului liber la justiție, inclusiv la cea constituțională, și îngrădirea activității umane în vederea apărării drepturilor.

Despre rolul „procedural” al Curții Supreme de Justiție în cazul invocării excepției de neconstituționalitate am vorbit ceva mai sus. Considerăm că el nu este suficient, impunîndu-se și rolul „mobilizator” al instanței judiciare supreme. Chiar experiența statelor vecine, cum ar fi, bunăoară, România, ne demonstrează că excepția de neconstituționalitate este un mecanism eficient pentru perfecționarea continuă a sistemului de drept în stat.

Problema există, și căile de soluționare a ei sînt două: 1) reanimarea mecanismului constituțional al excepției de neconstituționalitate la toate nivelurile în mod direct, conform art.135 alin.(1) lit.g, și 2) instituirea plîngerii constituționale individuale.

Dar ce garanții poate acorda cetățeanului plîngerea constituțională împotriva abuzurilor puterii judecătorești? În prezent, dacă actele adoptate de puterea legislativă și cea executivă, atunci cînd încalcă drepturile și libertățile cetățeanului, pot fi contestate la Curtea Constituțională, actele puterii judecătorești ce contravin normelor

constituționale nu pot fi contestate, ele fiind definitive. În acest caz, unicul refugiu al cetățeanului rămâne Curtea Europeană a Drepturilor Omului. Ea însă poate controla corespunderea actelor naționale, inclusiv judiciare, prin care se încalcă drepturile și libertățile fundamentale, cu Convenția Europeană pentru Protecția Drepturilor și Libertăților Fundamentale ale Omului, dar nu și cu Constituția Republicii Moldova. În situația în care Convenția Europeană nu garantează toate drepturile constituționale, implementarea în țara noastră a accesului direct al persoanei la Curtea Constituțională este inevitabilă, iar buna funcționare a acestui mecanism va depinde de suportul legal care va fi adoptat ulterior revizuirii Constituției.

Acum 3 ani s-a încercat promovarea unei astfel de idei, dar a fost respinsă, fiind apreciată că ar constitui mai mult un obstacol decât un ajutor pentru repunerea cetățenilor în drepturi. Dar avem practica avansată a altor state, cum ar fi Grecia, Franța sau Germania, în care există un organism național – de regulă, Curtea Constituțională sau alt organ (cvasijudiciar) care acționează în calitate de filtru înainte ca cetățenii să ajungă la CEDO. Acest filtru nu reprezintă nicidecum o piedică, ci este un instrument menit să grăbească constatarea încălcărilor, repunerea cetățenilor în drepturi, acordarea satisfacției echitabile pe care o merită. De altfel, Curtea Europeană recomandă instituirea unor astfel de mecanisme la nivel național pentru a descărca, pe de o parte, instanța europeană de excesul de cereri și, pe de altă parte, pentru a grăbi repunerea cetățenilor în drepturi.

Bineînțeles, odată cu instituirea plîngerii constituționale individuale, cetățenii noștri nu vor mai merge atât de des la CEDO pentru dreptate într-o perspectivă îndelungată, ci vor căuta și vor găsi la nivel național repararea într-o perspectivă mai apropiată a prejudiciilor și restabilirea în drepturi. Aceasta, la sigur, va servi intereselor persoanelor cărora le-au fost cu adevărat violate drepturile, nu ale persoanelor care acționează acum cu rea-credință, făcîndu-și un business pe seama celor ce se adresează la CEDO.

În legătură cu aceasta, trebuie s-o spunem tranșant: nu prea este înțeleasă pasivitatea avocaților în ce privește ridicarea excepției de neconstituționalitate. Ei au dreptul, la fel ca și judecătorii, s-o facă în cadrul proceselor judiciare, dar în ultimii ani în practica Curții Constituționale nu există nici un caz cînd un avocat antrenat în proces să se fi adresat instanțelor în scopul ridicării excepției de neconstituționalitate. O fi o lacună de profesionalism, de necunoaștere a acestui drept sau poate e vorba totuși de lipsa aceluiași interes material? Atît Baroul Avocaților, cît și structurile publice din domeniul dreptului au misiunea să propage, prin cele mai diverse metode de care dispun, acest model de repunere în drepturi la nivel național a persoanelor ce pretind că le-au fost lezate interesele printr-un act emis de o autoritate publică.

Chiar dacă în curînd va fi acceptată instituția plîngerii constituționale individuale, în procesul exercitării căilor ordinare de atac cetățenii trebuie să poată explora din plin și instituția excepției de neconstituționalitate. Or, tocmai o asemenea permisivitate alternativă ar constitui, în viziunea noastră, un adevărat tandem al protecției și garantării drepturilor și libertăților fundamentale ale omului la toate nivelurile și sub toate aspectele.

În concluzie, considerăm oportună atît revizuirea Constituției pentru statuarea instituției plîngerii individuale constituționale, cît și instituirea anumitor mecanisme legale permisive de revigorare și reanimare a excepției de neconstituționalitate ce va putea fi invocată nu doar prin intermediul Curții Supreme de Justiție, ci, mai ales, direct de fiecare instanță, așa cum este deja prevăzut în Codul de procedură civilă (art.12/1).

Referințe:

- ¹ A se vedea: I.Deleanu. *Justiția constituțională*. – București, 1995, p.41.
- ² *Ibidem*, p.49.
- ³ Hotărîrea Curții Constituționale „Cu privire la interpretarea art.135 alin.(1) lit.g) din Constituția Republicii Moldova”, nr.15 din 6 mai 1997 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1997, nr.33-34/14.
- ⁴ A se vedea: V.Puşcaş, V.Zaporojan. *Curtea Constituțională a Republicii Moldova, 10 ani de activitate*. – Chişinău, 2005, p.208.
- ⁵ A se vedea: E.Aramă. *Controlul constituționalității legilor: istorie și actualitate*. Fundația SOROS-Moldova și Institutul pentru Politici Legislative și Constituționale (COLPI). Chişinău: MUSEUM, 2000, p.70.
- ⁶ A se vedea: T.Drăgan. *Dreptul constituțional și instituții politice, tratat elementar*. – București: Lumina LEX, 1998, p.3.
- ⁷ A se vedea: V.Zubco. *Curtea Constituțională – unica autoritate publică politico-jurisdicțională*. – Chişinău: Tipografia Centrală, 1998, p.161.
- ⁸ *Ibidem*.
- ⁹ Curtea Constituțională. Culegere de hotărîri și decizii, 2003, p.122.
- ¹⁰ Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2003, nr.104-110, art.447.
- ¹¹ Tratatate internaționale, 1998, vol.1.
- ¹² Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1997, nr.43-44, art.23.
- ¹³ Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1997, nr.46-47, art.26.
- ¹⁴ Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1998, nr.28-29, art.16.
- ¹⁵ Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1998, nr.56-59, art.24.
- ¹⁶ Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2000, nr.24-26, art.11.
- ¹⁷ Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2001, nr.19-20, art.6.
- ¹⁸ Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2002, nr.170-172, art.30.
- ¹⁹ Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2003, nr.138-140, art.13.
- ²⁰ Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2004, nr.39-41, art.9.
- ²¹ Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2006, nr.83-86/362.
- ²² Hotărîrea Curții Constituționale nr.15 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1997, nr.33-34.
- ²³ Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1998, nr.100-102.
- ²⁴ Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2002, nr.82-86/661.

Василий КРЕЦУ
доктор права, конференциар

Кафедра гражданского процесса,
Молдавский Государственный
Университет

СУДЕБНОЕ РАЗБИРАТЕЛЬСТВО ГРАЖДАНСКИХ ДЕЛ О ПРИЗНАНИИ ЛИЦА ОГРАНИЧЕННО ДЕЕСПОСОБНЫМ ИЛИ НЕДЕЕСПОСОБНЫМ*

Trial in court leading stage of civil process. Importance consists in that the court investigated circumstances of case and has passed the corresponding decision. The purpose is removal by judicial instance of the lawful and well-founded decision. By means of judicial session the judicial instance carries out justice.

Судебное разбирательство – ведущая стадия гражданского процесса. Её назначение состоит в том, чтобы суд исследовал обстоятельства дела и вынес соответствующее судебное постановление. Целью судебного разбирательства является вынесение судебной инстанцией законного и обоснованного решения или иного постановления. Формой проведения судебного разбирательства является **судебное заседание**.

Посредством судебного заседания судебная инстанция осуществляет правосудие, разрешая спор или иное правовое требование по существу путем вынесения судебного постановления. В заседании, судебной инстанции необходимо осуществить совокупность процессуальных действий: определить состав и позицию юридически заинтересованных в исходе дела лиц; установить предмет доказывания; получить, исследовать и оценить доказательства по делу; выбрать и применить соответствующую правовую норму. **Указанные процессуальные действия совершаются в рамках четырех частей судебного заседания: подготовительная** (ст.197-210 ГПК РМ); **рассмотрение обстоятельств дела и исследование судебных доказательств по существу** (ст.211-232 ГПК); **судебные прения** (ст.233-236 ГПК РМ); **провозглашение судебного решения** (ст.237 ГПК РМ).

Судебное разбирательство гражданских дел о признании лица ограниченно дееспособным или недееспособным рассматривается судебной инстан-

цией по правилам искового производства, с учетом сущности особого производства и особенностей данной категории дел (ст.280, 306 ГПК РМ). Это означает, что дела о признании лица ограниченно дееспособным или недееспособным проходят все этапы судебного разбирательства: подготовительная часть, рассмотрение дела по существу, судебные прения, вынесение и оглашение судебного постановления.

В подготовительной части судебного заседания судебная инстанция выясняет: 1) можно ли рассматривать дело по существу при данной явке участников процесса; 2) может ли судебная инстанция рассмотреть дело в данном составе судей; 3) возможно ли рассмотрение дела при имеющихся доказательствах.

Согласно ч.(1) и ч.(2) ст.306 ГПК РМ, заявление о признании лица ограниченно дееспособным рассматривается судебной инстанцией с участием самого лица, если это возможно по состоянию его здоровья, заявителя и представителя органа опеки и попечительства. Дело о признании лица недееспособным судебная инстанция рассматривает с обязательным участием представителя органа опеки и попечительства и заявителя. Вопрос о вызове лица рассматривается в каждом случае отдельно, в зависимости от состояния его здоровья.

В связи с этим, важное значение имеет разрешение в подготовительной части судебного заседания вопроса о правовых последствиях неявки лиц, участвующих в деле. Часть (1) ст.193 ГПК РМ устанавливает, что гражданские дела рассматриваются в судебном заседании с обязательным извещением участников процесса о месте, дате и времени проведения заседания. Поэтому суд после открытия и объявления, какое дело подлежит рассмотрению, проверив явку в судебное заседание лиц, участвующих в деле, их представителей и иных участников процесса и документы, удостоверяющие их личность и подтверждающие их полномочия, обязан установить, были ли извещены надлежащим образом лица, не явившиеся в судебное заседание, какие имеются сведения о причинах их неявки, выясняет вопрос о возможности слушания дела, объявляет состав суда, сообщает, кто участвует в деле в качестве секретаря судебного заседания, эксперта, специалиста, переводчика и т.д. и разъясняет участникам процесса их право заявлять отводы; разъясняет участникам процесса их процессуальные права и процессуальные обязанности; удаляет из зала судебного заседания свидетелей, явившихся до вызова их для допроса; предупреждает переводчика об ответственности за заведомо неправильный перевод, за отказ либо уклонение, без уважительных причин, от исполнения возложенных на него обязанностей; эксперта, специалиста – за дачу

* Различные аспекты данной тематики были рассмотрены в предыдущих номерах журнала. Эта же тематика будет раскрыта в следующем номере.

заведомо ложного заключения, за отказ либо за уклонение, без уважительных причин, от исполнения возложенных на них обязанностей; совершает другие процессуальные действия, направленные на всестороннее и полное исследование доказательств и обстоятельств дела.

По общему правилу (ч.(1) ст.102 ГПК РМ), участники процесса извещаются, повесткой, о месте, дате и времени проведения судебного заседания или о месте, дате и времени совершения отдельных процессуальных действий.

Повестки вручаются участникам процесса с таким расчетом, чтобы они могли подготовиться к процессу и своевременно явиться в суд. При этом, согласно ч.(2) ст.190 ГПК РМ, срок вручения повесток – не позже чем за 15 дней до судебного заседания, а в делах, не терпящих отлагательства – не позже чем за пять дней. Эти положения применимы и по делам о признании лица ограниченно дееспособным или недееспособным.

Рассмотрение дела о признании лица ограниченно дееспособным или недееспособным в отсутствие кого-либо из участников процесса, не извещенного или несвоевременно извещенного о времени и месте судебного заседания, является основанием для отмены судебного решения (п.б) ч.(1) ст.388 ГПК РМ).

Последствия неявки в судебное заседание лиц, участвующих в деле, и других участников процесса предусмотрены ст.205, 206, 207 ГПК РМ. На основании указанных статей ГПК РМ, судебная инстанция вправе отложить разбирательство дела, оставить заявление без рассмотрения либо рассмотреть дело по существу. Основания для отложения разбирательства дела или оставления заявления без рассмотрения определяется судебной инстанцией в каждом конкретном случае. В других случаях они прямо предусмотрены законом и влекут обязательное отложение рассмотрения дела или оставление заявления без рассмотрения (ч.(2), (3) ст.205; ч.(2), (4), (5) ст.206; ч.(1) ст.207 ГПК РМ). В ст.208 ГПК РМ содержится примерный перечень оснований для отложения разбирательства дела.

К участникам процесса по делам о признании лица ограниченно дееспособным или недееспособным относятся заявитель, заинтересованные лица, к которым относится и лицо, в отношении которого ставится вопрос об ограничении дееспособности или признании его недееспособным, представитель органа опеки и попечительства (ст.306 ГПК РМ). По мнению В.Д. Алиева, основным признаком заявителя по делам о признании лица ограниченно дееспособным или недееспособным – это юридическая связь между предметом судебной деятельности и

субъективными правами и обязанностями заявителя.¹ На наш взгляд, с изложенной точкой зрения можно согласиться, если это имеет отношение к членам семьи, близким родственникам (родители, дети, братья, сестры, дед, бабушка). Злоупотребление алкоголем или употребление наркотиков и других психотропных веществ – это нарушение обязанности по предоставлению средств на содержание семьи. Налицо нарушение имущественных прав членов семьи. Нарушение этого права влечет ограничение дееспособности в виде запрещения совершения определенных правовых действий. Применение норм о признании лица недееспособным вследствие психического расстройства (душевной болезни или слабоумия) не только обеспечивает защиту субъективных прав членов семьи и близких родственников, но и самого лица, страдающего психическим расстройством и неопределенного круга лиц. Лица, страдающие психическими расстройствами, не должны наносить ущерб правам других граждан, интересам общества и государства.

Иные субъекты права на обращение в суд по делам о признании лица ограниченно дееспособным или недееспособным (прокурор, органы опеки и попечительства, психиатрические или психоневрологические лечебные учреждения) не являются заявителями, так как их субъективные права и обязанности не затрагиваются действиями лица, злоупотребляющего алкоголем, употребляющего наркотики или другие психотропные вещества, или лица, страдающего психическим расстройством. Их процессуальное положение определяется ч.(2) ст.7 ГПК РМ и другими нормами и они являются субъектами процессуального права, уполномоченными законом выступать в защиту прав, свобод и законных интересов неопределенного круга лиц, либо в защиту интересов государства и общества.

По смыслу ч.(2) ст.7, ст.71 и 73 ГПК РМ, члены семьи или близкие родственники, интересы которых непосредственно связаны с рассмотрением дела об ограничении дееспособности лица или признании его недееспособным, могут принимать участие в судебном процессе в качестве заявителей, как в случае, когда они сами обращаются в судебную инстанцию, так и в случае, когда заявление подано в их интересах прокурором, органом опеки и попечительства, психиатрическим или психоневрологическим лечебным учреждением. Процессуальное положение последних в научной литературе определяется как **процессуальные заявители**.

Кроме заявителей и лиц, уполномоченных законом выступать в защиту прав, свобод и законных интересов другого лица, в защиту прав, свобод и законных интересов неопределенного круга лиц либо в

защиту интересов государства и общества (ч.(2) ст.7 ГПК РМ), по делам о признании лица ограниченно дееспособным или недееспособным участниками процесса являются и заинтересованные лица (ст.55, 280 ГПК РМ). Статья 306 ГПК РМ предусматривает участие в процессе лица, относительно которого ставится вопрос об ограничении дееспособности или признании его недееспособным. При этом ст.306 ГПК РМ не регламентирует вопрос о том, в качестве кого оно участвует в процессе, не определяет его процессуальный статус. Поскольку дела о признании лица ограниченно дееспособным или недееспособным включены в перечень дел особого производства, то содержание ст.55 и ч.(2) ст.280 ГПК РМ дает формальное основание определять процессуальное положение лица, злоупотребляющего алкоголем или употребляющего наркотики и другие психотропные вещества или лица, страдающего психическим расстройством (душевной болезнью или слабоумием), как заинтересованного лица, в отличие от заявителя.* В качестве заинтересованных лиц, не являющимися заявителями, в делах об ограничении дееспособности лица или признании его недееспособным могут выступать и другие лица, как физические, так и организации. Например, ими могут быть другие члены семьи, не подавшие заявление или не присоединившиеся к требованию о признании лица ограниченно дееспособным или недееспособным.

Совершеннолетние члены семьи могут не разделять требования заявителя и в таких ситуациях они никак не могут участвовать в качестве созаявителей. Неявка в судебное заседание лиц, участвующих в деле о признании лица ограниченно дееспособным или недееспособным, влечет правовые последствия, предусмотренные ст.205 и 206 ГПК РМ. Эти правовые последствия должны быть скоординированы с положениями ст.280 ГПК РМ, предусматривающие, что дела особого производства рассматриваются судебной инстанцией с участием заявителя, других заинтересованных лиц, а также представителей организаций. Норма ст.280 ГПК РМ о рассмотрении дел особого производства с участием указанных субъектов должна применяться вместе со специальными нормами, если такие имеются в законодательстве (например, ч.(2) ст.306 ГПК РМ).

* Вопрос о правовой природе производства по делам о признании лица ограниченно дееспособным или недееспособным и о процессуальном положении участников процесса по этим категориям дел подвергался специальному исследованию во многих научных работах и до сих пор остается весьма противоречивым. В отношении дел о признании лица ограниченно дееспособным в юридической литературе имеются высказывания, отмечающие их исковой характер. Это говорит о том, что место производства о признании лица ограниченно дееспособным в системе гражданского процессуального права окончательно не определено.

Толкование ч.(1) и ч.(2) ст.306 ГПК РМ позволяет сделать вывод о том, что Гражданский процессуальный кодекс РМ предусматривает участие представителей органов опеки и попечительства как **обязательное** только по делам о признании лица, страдающего психическим расстройством, недееспособным. Данная норма является специальной по отношению к нормам ст.205, 206 и 280 ГПК РМ. В случае неявки в судебное заседание представителя органа опеки и попечительства по делам о признании лица недееспособным, судебная инстанция обязана признать невозможным рассмотрение дела в данном судебном заседании, отложить разбирательство дела, назначить день нового судебного заседания с извещением не явившегося представителя органа опеки и попечительства о месте, дате и времени проведения нового судебного заседания. Что же касается дел о признании лица ограниченно дееспособным, то ч.(1) ст.306 ГПК РМ не содержит требования об обязательном участии представителей органов опеки и попечительства по этой категории делам. На наш взгляд, ч.(1) ст.306 ГПК РМ должна предусматривать обязательное участие представителя органов опеки и попечительства (отдел здравоохранения местного органа публичного управления) и по делам об ограничении дееспособности. Это – гарантия правильного разрешения дел данной категории, затрагивающих существенные права и интересы граждан. Орган опеки и попечительства, в соответствии с ч.(2) ст.74 ГПК РМ, должен предоставить суду заключение по рассматриваемому делу, с учетом интересов лица, в отношении которого ставится вопрос о необходимости ограничения или лишения его дееспособности, а также интересов общества. Поэтому, в случае неявки в судебное заседание представителя органа опеки и попечительства по этой категории делам рассмотрение должно быть отложено.

В случае неявки в судебное заседание иных участников процесса по делам о признании лица ограниченно дееспособным или недееспособным, должны применяться общие правила о последствиях их неявки в судебное заседание. В случае неявки заявителя, когда нет сведений о том, что ему вручена повестка, а также когда причины неявки признаны судом уважительными, производство по делу необходимо отложить. В случае отсутствия сведений о причинах неявки заявителя, хотя имеются сведения о вручении ему повестки, или при признании судом причин неявки неуважительными, судебная инстанция должна оставить заявление без рассмотрения.

В случае неявки в судебное заседание по этим же причинам лица, в отношении которого ставится

вопрос о необходимости ограничения или лишения дееспособности (если ему здоровье позволяет), при наличии в деле достаточных материалов, целесообразно рассмотреть дело по существу. Эта целесообразность определяется тем, что дела данной категории возбуждаются, в конечном счете, и в общественных интересах. Тем не менее, по каждому делу об ограничении или лишении дееспособности, в подготовительной части судебного заседания судебная инстанция должна решить вопрос о возможности участия в судебном заседании лица, о дееспособности которого рассматривается дело.

Часть (1) ст.306 ГПК РМ предусматривает, что заявление о признании лица ограниченно дееспособным рассматривается судебной инстанцией с участием самого лица, если это возможно по состоянию его здоровья. Смысловой анализ слов «рассматривается судебной инстанцией с участием самого лица, если это возможно по состоянию его здоровья» из ч.(1) ст.306 ГПК РМ дает возможность сделать вывод, что участие в судебном разбирательстве лица, в отношении которого заявлено требование об ограничении дееспособности, обязательно, если состояние его здоровья этому не препятствует. Поэтому, при отсутствии сведений о его извещении или признании причин неявки уважительными (в том числе и по состоянию здоровья), судебная инстанция откладывает разбирательство дела. Признав причины неявки данного лица неуважительными и если состояние здоровья не препятствует его явке в суд, судебная инстанция может вынести определение об отложении дела и о принятии мер для его участия в судебном заседании. На наш взгляд, по делам о признании лица ограниченно дееспособным, если по причинам, признанным судебной инстанцией неуважительными, лицо не явится в судебное заседание, оно должно быть по определению судебной инстанции подвергнуто принудительному приводу. Наряду с этим, согласно ч.(3) ст.206 ГПК РМ, при наличии в деле достаточных материалов и в случае неявки лица, чья дееспособность ограничивается, извещенного в установленном законом порядке о месте, дате и времени проведения судебного заседания, если оно не сообщило судебной инстанции о причинах своей неявки либо если эти причины признаны судебной инстанцией необоснованными, а равно если оно не просило рассмотреть дело в его отсутствие, судебная инстанция, с учетом мнения лиц, участвующих в деле, вправе рассмотреть дело в его отсутствие.

Согласно ч.(2) ст.306 ГПК РМ, заявление о признании лица недееспособным рассматривается с обязательным участием представителя органа опеки и попечительства и заявителя.

Сравнительный анализ текста этой нормы с текстом, содержащимся в ней далее, а именно – «Вопрос о вызове лица рассматривается в каждом отдельном случае отдельно в зависимости от состояния его здоровья» – дает возможность сделать вывод о том, что участие в рассмотрении дела самого лица, в отношении которого поставлен вопрос о признании недееспособным, не является обязательным. Данная норма дает судебной инстанции право рассмотреть дело без участия лица, если оно по состоянию здоровья не может принять участие в судебном заседании. Хотя Гражданский процессуальный кодекс не предусматривает, тем не менее не исключаются и другие последствия невозможности участия лица в судебном заседании при рассмотрении дела о признании его недееспособным. Например, дело должно быть приостановлено, если развитие болезни, с учетом заключения экспертизы, позволяет сделать вывод о возможности в последующем его фактической явки в заседании суда и дачи объяснений по делу. Если, согласно заключению экспертизы, лицо не может участвовать в судебном заседании и суд признает результаты экспертизы достоверными, дело должно быть рассмотрено по существу. Следует исходить из того, что нередко присутствие лица, страдающего психическим расстройством, в зале судебного заседания может неблагоприятно повлиять на него или оказаться опасным для присутствующих в зале. Нахождение лица на лечении в стационаре является безусловным основанием для рассмотрения дела в его отсутствие.

Таким образом, лицо может не вызываться и не принимать участие в судебном заседании лишь при наличии достаточных данных (в том числе и аргументированного медицинского заключения) о риске нанести ущерб его здоровью или о вероятности нарушения больным хода судебного процесса. Вместе с тем, необоснованный отказ от вызова в судебное заседание свидетельствует о том, что суд заранее установил неспособность лица давать объяснения, что в конечном итоге предопределяет это лицо как недееспособное. Необходимость участия лица в судебном заседании может быть предопределена различными обстоятельствами. Например, необходимость может быть связана с тем, что имеются сведения о недобросовестности лиц, обратившихся в судебную инстанцию с заявлением о признании гражданина недееспособным, или с тем, что отдельные члены семьи или близкие родственники возражают против лишения его дееспособности и др.

Нормы особого производства (ч.(2) ст.280 ГПК РМ) предусматривают в качестве самостоятельных участников процесса заинтересованных лиц. Ими являются практически все лица, кроме заявителей.

Таковыми являются и лица, в отношении которых поставлен вопрос о признании недееспособным или заявлено требование об ограничении дееспособности. Заинтересованные лица в особом производстве отнесены к участникам процесса (ст.55 ГПК РМ).

Заинтересованность каждого из участников особого производства имеет свои особенности. Это положение в полной мере относится и к делам о признании лица ограниченно дееспособным или недееспособным. По смыслу законодательства (гражданского, семейного и др.), в качестве заинтересованных лиц следует привлекать, прежде всего, членов семьи лица, вопрос о дееспособности которого решается, в случае, если дело возбуждено другим членом семьи или иными лицами, уполномоченными на это законом. Процессуальное положение заинтересованного лица эти члены семьи занимают при условии, если они считают заявление о возбуждении дела необоснованным или вообще не желают ставить вопрос о дееспособности. В таких ситуациях, у иных членов семьи, не желающих ставить вопрос о дееспособности лица, отсутствует односторонность юридического интереса с заявителем. Это исключает основание для процессуального соучастия в форме участия в деле нескольких заявителей. Такое соучастие может иметь место, когда дело возбуждено несколькими членами семьи (родственниками) в форме совместного участия или последующего присоединения соучастников после возбуждения дела одним из них. Члены семьи, которые не желают ставить вопрос о дееспособности лица или которые считают заявление о возбуждении дела необоснованным, в силу принципа диспозитивности, не могут быть привлечены судебной инстанцией в процесс как заявители.

Неявка других членов семьи, занимающих процессуальное положение заинтересованных лиц, в судебное заседание влечет последствия, предусмотренные процессуальным законодательством. Определяя эти правовые последствия, необходимо исходить из требований ст.205 ГПК РМ. Вместе с тем, участие в судебном заседании других членов семьи, которые не желают ставить вопрос о дееспособности лица или которые считают заявление о возбуждении дела необоснованным, в качестве заинтересованных лиц, желательно. Их функция в процессе будет на стороне лица, в отношении которого заявлено требование об ограничении дееспособности или о признании недееспособным. Они выступают пособниками этого лица. Их заинтересованность основана на нежелании, чтобы судебная инстанция удовлетворила заявление об ограничении дееспособности или признании

недееспособным лица, связанного с ними семейными отношениями. Их участие в деле – дополнительная гарантия правильного разрешения данной категории дел, при разрешении которых затрагиваются разные существенные права и интересы граждан.

В подготовительной части судебного заседания судебная инстанция должна решить вопрос о неявке в судебное заседание назначенного судом адвоката-представителя, в целях защиты интересов лица, в отношении которого поставлен вопрос о признании ограниченно дееспособным или недееспособным. По общему правилу, неявка в судебное заседание адвоката (представителя) или лица, оказывающего помощь стороне или другому участнику процесса, не препятствует рассмотрению дела. По мотивированному ходатайству участника процесса, судебная инстанция может только один раз отложить разбирательство дела в случае неявки по обоснованной причине его представителя (ч.(5) ст.206 ГПК РМ).

Имея в виду предмет судебного разбирательства по этой категории делам, полагаем неприемлемым применение ч.(5) ст.206 ГПК РМ по делам о признании лица ограниченно дееспособным или недееспособным. Участие в таких делах адвоката-представителя должно признаваться в судебной практике обязательным, иначе правовая норма, содержащаяся в ст.304 ГПК РМ, становится нецелесообразной. На адвоката возлагается функция представительства интересов лица в отношении которого поставлен вопрос о признании недееспособным или заявлено требование об ограничении дееспособности, если это лицо не пользуется помощью адвоката. Целью участия адвоката по этим делам является защита прав или охраняемых законом интересов таких лиц. Специфика объекта судебной защиты по делам о признании лица ограниченно дееспособным или недееспособным является основанием для вывода о том, что его участие должно быть обязательным. Необходимость участия в деле назначенного адвоката-представителя еще более возрастает, когда дела о признании лица ограниченно дееспособным или недееспособным должны рассматриваться без участия этого лица по причине состояния его здоровья.

С учетом изложенного полагаем, что в случае неявки назначенного адвоката-представителя, извещенного в установленном порядке о месте, дате и времени проведения судебного заседания, если он не сообщил судебной инстанции о причинах своей неявки либо если эти причины признаны судебной инстанцией обоснованными, судебная инстанция откладывает судебное разбирательство и принимает меры для обеспечения участия адвоката-

представителя в новом судебном заседании. Судебное разбирательство должно откладываться и в случае неявки в судебном заседании адвоката-представителя, в отношении которого отсутствуют сведения об его извещении в установленном законом порядке.

В случае неявки по необоснованной причине в судебное заседание адвоката-представителя, неисполнения им обязанностей, установленных законом, судебная инстанция должна, в соответствии с ч.(1) ст.208 ГПК РМ, признать невозможным рассмотрение дела в данном судебном заседании и отложить разбирательство дела. При отложении разбирательства дела, судебная инстанция, в соответствии со ст.304 ГПК РМ и ст.6 Закона Республики Молдова об адвокатуре, принимает все необходимые меры для обеспечения предоставления юридической помощи другим адвокатом. По просьбе заявителя, судебная инстанция может обязать виновного адвоката-представителя возместить ущерб, причиненный отложением разбирательства дела. Согласно ст.6 Закона об адвокатуре, судебная инстанция вправе проинформировать Совет Коллегии адвокатов о неисполнении адвокатом-представителем своих обязанностей и принятии в отношении него мер дисциплинарного воздействия, предусмотренных ст.48 и 49 Закона об адвокатуре.

Следует учесть, что по делам о признании лица недееспособным, при наличии достаточных данных о его психическом расстройстве, судья, для определения его психического состояния, назначает судебно-психиатрическую экспертизу. Гражданский процессуальный кодекс не предусматривает обязательного вызова в судебное заседание эксперта-психиатра. В тех случаях, когда у суда имеются основания для сомнений в обоснованности заключения экспертизы, в особенности при условии неявки по состоянию здоровья в судебную инстанцию лица, о дееспособности которого ставится вопрос, участие в судебном заседании эксперта необходимо. При решении, в подготовительной части судебного заседания, вопроса о возможности рассмотрения дела в отсутствие неявившегося эксперта, суд или судья должен исходить из вида экспертного заключения (категоричное, вероятное, условное), а также из необходимости его специального разъяснения или дополнительного исследования фактических обстоятельств. По существу, ответы эксперта, данные в ходе судебного заседания, дополняют либо разъясняют его заключение. Поэтому, в протоколе судебного заседания должны содержаться вопросы, которые были заданы эксперту и его ответы. Последствия неявки в судебное заседание эксперта предусмотрены ст.207 ГПК РМ. Процессуальные

санкции неявки в судебное заседание эксперта носят вполне определенный характер. Если судебная инстанция признает причину неявки необоснованной, эксперт подвергается штрафу, в размере, предусмотренном ч.(2) ст.207 ГПК РМ.

Факты злоупотребления лицом алкоголем или употребления наркотиков и других психотропных веществ, влекущих ухудшение материального положения его семьи, а также факты, свидетельствующие об отклонениях от обычного поведения, могут быть установлены свидетельскими показаниями. Возможность рассмотрения дела о признании лица ограничено дееспособным или недееспособным в отсутствие неявившихся свидетелей решается судебной инстанцией с учетом мнения лиц, участвующих в деле и представителей в зависимости от того, насколько их показания важны для установления истины по делу. В случае неявки по необоснованной причине свидетеля после вторичного вызова, судебная инстанция может распорядиться о его принудительном приводе (ч.(3) ст.207 ГПК РМ). В определении о принудительном приводе указывается фамилия, имя, отчество, адрес свидетеля, время, кем и куда он должен быть доставлен.

В соответствии с ч.(2) ст.211 ГПК РМ, рассмотрение обстоятельств заявленного требования о признании лица ограничено дееспособным или недееспособным начинается докладом по делу, представленным председательствующим в заседании или кем-либо из судей. Доклад должен быть лаконичным и содержательным, с обязательным указанием предмета требования и обстоятельств, входящих в фактический состав основания заявления.

Затем председательствующий задает вопросы заявителю: поддерживает ли заявитель свои требования, есть ли возражения у заинтересованных лиц против ограничения лица в дееспособности или признания его недееспособным.

В соответствии со ст.60 и 212 ГПК РМ, заявитель вправе отказаться от своего требования. Возможен отказ прокурора, органа опеки и попечительства, психиатрического (психоневрологического) лечебного учреждения от заявленного ими требования о признании лица ограничено дееспособным или недееспособным (ст.72, 73 ГПК РМ). Назначенный судом по таким категориям дел адвокат-представитель не наделен таким полномочием, так как представитель должен иметь специальные полномочия на совершение таких актов.

Указанное распорядительное действие (отказ от заявленного требования) совершается под контролем судебной инстанции (ст.60, 212 ГПК РМ).

Процессуальные последствия такого отказа различны и зависят от того, кем совершено данное распорядительное действие. В случае если заявитель в судебном заседании откажется от своего требования, производство по делу должно быть прекращено в соответствии со ст.265 ГПК РМ. При этом следует иметь в виду, что отказ заявителя от требования об ограничении дееспособности или признании лица недееспособным может быть принят судебной инстанцией и повлечь прекращение производства по делу, если действия заявителя не противоречат закону и не нарушают чьих-либо прав и охраняемых законом интересов (ст.60 ГПК РМ). До отказа заявителя суд должен разъяснить ему последствия этого процессуального действия и, в частности, то, что отказ заявителя от просьбы лишает его права обратиться в суд с заявлением об ограничении дееспособности или признании лица недееспособным по тем же основаниям. Эти категории дел имеют свою специфику в силу длежащего характера обстоятельств, позволяющих ограничивать лицо в дееспособности или признать его недееспособным. Поэтому, например, отказ заявителя от своего требования не исключает возможности возбуждения впоследствии этим же заявителем дела об ограничении дееспособности или признании недееспособным того же лица в случае, если последнее, по утверждению заявителя, продолжает и после прекращения производства по делу злоупотреблять алкоголем или употреблять наркотики и другие психотропные вещества, ухудшающее материальное положение семьи.

До рассмотрения дела о признании лица недееспособным вследствие психического расстройства его здоровье может существенно улучшиться или лицо может выздороветь полностью. В таких случаях также не исключается отказ заявителя от своего требования, что влечет прекращение производства по делу. Отказ от заявления и прекращение производства по делу не препятствует в подаче нового заявления, если после этого у лица обострились психические расстройства и оно не может понимать значение своих действий и руководить ими (ч.(2) п.20 Постановления Пленума Высшей Судебной Палаты Республики Молдова «О практике рассмотрения судебными инстанциями дел об ограничении дееспособности и признании недееспособности физического лица», №17 от 31 мая 2004 года).

Отказ заявителя от своего требования влечет прекращение производства по делу (п.с) ст.265 ГПК РМ), однако не препятствует другим лицам, указанным в ч.(1) и (2) ст.302 ГПК РМ, обратиться в суд с заявлением об ограничении дееспособности или при-

знании недееспособным того же лица и по тем же основаниям.

Отказ одного из заявителей от требования об ограничении дееспособности или признании лица недееспособным не влечет прекращения производства по делу, если другие участвующие в деле созаявители настаивают на продолжении процесса. Каждый заявитель выступает в процессе самостоятельно и не связан действиями других созаявителей. Распорядительные действия одного заявителя (отказ от заявленного требования) не отражаются на процессуальных правах других соучастников: они могут настаивать на рассмотрении дела и на вынесении решения, удовлетворяющего их интересы. Суд, в таких случаях, должен решить вопрос о принятии распорядительного действия заявителя с учетом мнения других соучастников и обстоятельств дела.

При отказе от своего заявления прокурора, органа опеки и попечительства, психоневрологического (психиатрического) лечебного учреждения или другого уполномоченного субъекта, обратившегося с требованием о признании лица ограниченно дееспособным или недееспособным, суд вправе прекратить производство по делу только в том случае, если такой отказ последует и от всех совершеннолетних членов семьи, участвующих в деле в качестве заявителей (ст.72, 73 ГПК РМ).

В юридической литературе высказаны различные точки зрения относительно отказа членов семьи от заявления об ограничении дееспособности или признании лица недееспособным, если дело возбуждено прокурором или органами опеки и попечительства.

Н.В. Ченцов, например, считает, что если заявление подано прокурором и он настаивает на рассмотрении дела, а член семьи гражданина, злоупотребляющего спиртными напитками, отказывается от заявленных требований, то суд обязан обсудить не только вопрос о законности такого отказа, но и вопрос о том, нарушаются ли в результате данного отказа интересы государства. Если будет установлено, что прекращение дела неизбежно затрагивает интересы государства, то суд выносит решение о признании гражданина ограниченно дееспособным.² В судебной практике также нет однозначного подхода к этому вопросу. Так, в Постановлении Пленума Верховного Суда СССР «О практике применения судами законодательства, направленного на усиление борьбы с пьянством и алкоголизмом», №15 от 1 ноября 1985 года, было записано, что производство по делу, возбужденному прокурором, не может быть прекращено в связи с возражением

членов семьи гражданина против рассмотрения этого дела (п.29).³ В ином ключе рассматривается этот вопрос в «Обзоре судебной практики по делам об ограничении дееспособности граждан, злоупотребляющих спиртными напитками»: «в тех случаях, когда заявление подано прокурором и он настаивает на рассмотрении дела, а заявитель – член семьи гражданина, злоупотребляющего спиртными напитками, отказывается от заявленных требований, суд обязан рассмотреть вопрос о законности такого отказа. Если в результате отказа не нарушаются права и интересы членов семьи, суд прекращает производство по делу».⁴ Весьма близкое к этой позиции разъяснение дается в ч.(1) п.20 Постановления Пленума Высшей Судебной Палаты Республики Молдова «О практике рассмотрения судебными инстанциями дел об ограничении дееспособности и признании недееспособности физического лица», №17 от 31 мая 2004 года, где отмечается, что «отказ от заявления о признании лица ограниченно дееспособным или недееспособным не допускается, если при утверждении отказа и прекращения производства по делу ущемлены интересы этого лица или третьего лица».⁵

Нельзя не отметить различный характер подходов к разрешению указанной процессуальной ситуации. В обобщенном виде можно определить, что отказ управомоченного субъекта от своего заявления является личным проявлением диспозитивных начал гражданского процесса. Этот отказ носит самостоятельный и независимый характер, не связан с правовой позицией других участников процесса по делу об ограничении дееспособности или признании лица недееспособным. Согласно ч.(5) ст.60 ГПК РМ, отказ от заявления должен быть реализован в общем порядке и, в случае его принятия судом, производство по делу, в соответствии со ст.212 ГПК РМ, прекращается.

Поскольку дела данной категории могут возбуждаться не всеми членами семьи, не исключается, что другие совершеннолетние члены семьи лица, злоупотребляющего спиртными напитками или употребляющего наркотические средства, участвуя в деле в качестве заинтересованных лиц, могут возражать против ограничения его дееспособности или признания его недееспособным. Судебная инстанция должна тщательно проверить обоснованность возражений этих лиц. При этом, по этим делам также следует исходить из положений процессуального законодательства о том, что возражения кого-либо из членов семьи против рассмотрения дела, начатого по заявлению лица, указанного в ст.302 ГПК РМ, в том числе по заявлению других членов семьи или родственников, не могут слу-

жить основанием для прекращения производства по делу. Это допустимо только в случаях, предусмотренных ст.265 ГПК РМ.

Вопрос о принятии отказа заявителя или другого управомоченного субъекта от своего заявления о признании лица ограниченно дееспособным или недееспособным разрешается судом в совещательной комнате, с вынесением судебного постановления в виде отдельного документа. В случае принятия или непринятия отказа заявителя или другого управомоченного субъекта от заявления суд выносит об этом определение.

После изложения председательствующим существа дела, суд приступает непосредственно к рассмотрению заявления заявителя (другого управомоченного субъекта) и к исследованию доказательств. **Судебное разбирательство дел о признании лица ограниченно дееспособным или недееспособным, как дел особого производства, значительно отличается от рассмотрения дела по существу в порядке искового производства.** В исковом производстве, рассмотрение дела по существу проходит в форме состязания двух сторон. В особом производстве, где нет спора о праве и спорящих сторон, такого состязания нет. По делам особого производства также действует строгая последовательность заслушивания объяснений юридически заинтересованных в исходе дела лиц. Первыми суд заслушивает заявителя, других созаявителей и их представителей. Затем, суд заслушивает лицо, в отношении которого поставлен вопрос об ограничении дееспособности или признании недееспособным, если оно по состоянию здоровья принимает участие в судебном заседании, и его представителя. После этого суду дают объяснения все другие юридически заинтересованные в исходе дела лица. Несколько иной порядок предусмотрен, если дело о признании лица ограниченно дееспособным или недееспособным возбуждено по заявлению прокурора, органа опеки и попечительства, психоневрологического (психиатрического) лечебного учреждения и других субъектов, которые обратились в суд от собственного имени в защиту интересов других лиц.

В этом случае, названные лица дают объяснения первыми, после этого дают объяснения лица, в чьих интересах подано заявление, а затем – другие лица в порядке, указанном выше.

Допрос свидетелей, исследование письменных и других доказательств происходит по тем же правилам, что и в исковом производстве. Порядок исследования доказательств по конкретному делу устанавливается судом и определяется исходя из обстоятельств дела и с учетом мнения заинтересо-

ванных в исходе дела лиц. Их мнения должны быть зафиксированы в протоколе судебного заседания. Об установленном порядке исследования доказательств суд постановляет протокольное определение. По инициативе суда или заинтересованных в исходе дела лиц принятый порядок исследования доказательств может быть изменен, путем установления иного порядка.

В предмет доказывания по делам об ограничении дееспособности должна входить совокупность следующих фактов: факт злоупотребления алкоголем или употребления наркотических и других психотропных веществ; факт наличия семьи у лица, злоупотребляющего спиртными напитками или употребляющего наркотики и другие психотропные вещества; факт наличия материальных затруднений в семье, в результате злоупотребления алкоголем или употребления наркотических веществ; факт наличия собственных денежных или иных материальных доходов у лица, злоупотребляющего алкоголем или употребляющего наркотики и другие психотропные вещества. В отношении установления факта наличия собственных доходов у лица, злоупотребляющего алкоголем или употребляющего наркотики, следует согласиться с точкой зрения А.В. Усталовой, согласно которой ограничение дееспособности лица окажется беспредметным, если у лица, злоупотребляющего спиртными напитками, не будет в наличии собственных доходов или иного имущества.⁶ Д.М. Чечот, опираясь на проведенное им исследование, правильно отмечает, что затруднения, вызванные увлечением азартными играми (карты, бильярд, бега и т.п.) либо коллекционированием и т.п., не являются основанием для признания гражданина ограниченно дееспособным.⁷

В предмет доказывания по делам о признании лица недееспособным должна входить совокупность следующих юридических фактов: факт стойкого душевного заболевания или слабоумия у лица; факт неспособности, вследствие психического расстройства, понимать значение своих действий и руководить ими. Рассматривая данную категорию дел, судам следует иметь в виду, что душевная болезнь или слабоумие составляют медицинский критерий и устанавливается судебно-психиатрической экспертизой. Неспособность лица понимать значение своих действий и руководить ими, как результат расстройства воли и интеллекта, образует юридический признак (критерий). Их наличие дает суду право признать лицо недееспособным. Признание лица недееспособным по другим болезням (кроме душевной болезни или слабоумия) или по старости гражданским законодательством не предусмотрено. В судебном заседании суд должен

установить, что лицо, вследствие душевной болезни или слабоумия, не может понимать значения своих действий и руководить ими и тем самым признать его недееспособным. В нарушение требований ст.24 ГК РФ, суд необоснованно признал недееспособным гражданина Спэтару по мотиву его болезни, положив в основу решения заключение КВЭЖ, из которого яствует, что 80-летний Спэтару лишился обеих ног и нуждается в постоянном уходе.

По делам о признании лица ограниченно дееспособным, наряду со свидетельскими показаниями, в судебном заседании должны быть исследованы и письменные материалы, подтверждающие факты злоупотребления алкоголем или употребления наркотиков и других психотропных веществ. Такими письменными доказательствами могут быть: справки из медицинских вытрезвителей; акты полиции о задержании в нетрезвом состоянии; акты администрации по месту работы о явке лица на работу в нетрезвом состоянии либо в состоянии наркотического опьянения; акты общественных организаций об осуждении факта злоупотребления лицом алкоголем; копии решений судов по делам о восстановлении на работе лиц, уволенных по причине злоупотребления спиртными напитками или употребления наркотических веществ; материалы, характеризующие отношение данного лица к труду, его поведение в быту, общественных местах; документы о доходах семьи и количестве её членов; документы, подтверждающие проживание лица отдельно или совместно с семьей; материалы, подтверждающие тяжелое материальное положение семьи.

Если в судебном заседании будет установлено, что спиртными напитками, наркотическими средствами или психотропными веществами злоупотребляет одинокий гражданин, либо что такое злоупотребление не ставит семью лица в тяжелое материальное положение (семья проживает отдельно или не зависит материально от данного лица), оснований для ограничения в дееспособности нет.

Поскольку во многих городах страны созданы и действуют наркотические службы, то целесообразно по делам об ограничении дееспособности назначать судебно-наркологической экспертизы. Имеющиеся в деле заключения судебно-наркологической экспертизы должны исследоваться в судебном заседании наряду с другими доказательствами. Заключение наркологической экспертизы служит лишь доказательством злоупотребления алкоголем или употребления наркотиков и других психотропных веществ. Лицо не может быть признано ограниченно дееспособным только на основании заключения судебно-наркологической экспертизы

о злоупотреблении им спиртными напитками или употреблении наркотических веществ.

Для выяснения обстоятельств дела о признании лица недееспособным, суд должен заслушать не только объяснения юридически заинтересованных лиц и показания свидетелей, но также изучить и письменные доказательства – справки о врожденных умственных недостатках; справки о нахождении лица на учете у психиатра; справки о нахождении лица в психиатрических (психоневрологических) лечебных учреждениях; определение суда об освобождении от уголовной ответственности и применении к лицу принудительных мер медицинского характера – помещение в психиатрическую больницу; заключение судебно-психиатрической экспертизы по другому делу (например, уголовному); выписки из медицинской карты больного и другие.

Следует иметь в виду, что при наличии в деле заключения судебно-психиатрической экспертизы, которая была осуществлена, например, по уголовному делу или по другому делу, оно не может служить достаточным доказательством, так как экспертиза должна быть назначена в связи с рассмотрением в суде именно данного дела о признании лица недееспособным.

Особенность доказывания по делам о признании лица недееспособным состоит в том, что психическое состояние лица устанавливается при помощи заключения судебно-психиатрической экспертизы, основанной на специальных научных познаниях в области психиатрии.

М.К. Треушников отмечает, что на заключение судебно-психиатрической экспертизы, как необходимое доказательство по делам о признании лица недееспособным, содержится прямое предписание в законе.⁸

Способом ознакомления с результатами судебно-психиатрической экспертизы является оглашение заключения эксперта и его исследование. При этом следует иметь в виду, что закон не содержит норм, устанавливающих преимущество судебно-психиатрической экспертизы перед другими доказательствами. Следует также учитывать, что мотивированные выводы эксперта представляют собой мнение этого лица (лиц), что и определяет субъективный характер этих сведений. С другой стороны, знания, изложенные в заключении судебно-психиатрической экспертизы, отличаются тем, что имеют больше гарантий достоверности – незаинтересованность и объективность эксперта, научный характер сведений, содержащихся в заключении, возможность повторно проверить, через другого эксперта, результаты первоначальной экспертизы и т.д.

Заключение судебно-психиатрической экспертизы представляет собой выводы, исследования в виде ответов на поставленные судом вопросы. Поэтому, в судебном заседании основным в исследовании и оценке заключения эксперта-психиатра являются его выводы. Прежде всего, в оценку заключения эксперта входит проверка научной обоснованности выводов эксперта – наличие или отсутствие психического заболевания у лица и вид заболевания (медицинский критерий). Заключение эксперта-психиатра о наличии у лица психического заболевания не может служить достаточным основанием для выводов о его недееспособности. В психиатрии является общепризнанным факт, что не всякое психическое заболевание влечет за собой неспособность гражданина понимать значение своих действий и руководить ими. Так, олигофрения является психическим заболеванием. Однако у больных олигофренией могут отсутствовать те клинические данные, которые по закону определяют признание недееспособности и, наоборот, у этой категории больных состояние психической деятельности позволяет отдавать отчет в своих действиях и руководить ими.⁹ Поэтому, при проверке и оценке заключения эксперта-психиатра суд обязан установить неспособность лица понимать значение своих действий и руководить ими и причинную связь между психическим заболеванием и указанной недееспособностью.

Неспособность лица понимать значение своих действий характеризует интеллектуальный признак лица. Невозможность лица руководить своими действиями характеризует волевой признак лица. Способность лица понимать свои действия и руководить ими представляет собой психологический (юридический) критерий недееспособности.

В юридической литературе спорным является вопрос о том, следует ли по делам о признании лица недееспособным, наряду с судебно-психиатрической экспертизой, назначить и судебно-психологическую экспертизу.

Одни авторы считают, что специальные познания требуются лишь для установления психического заболевания (установление медицинского критерия), а вопрос о наличии или отсутствии юридического (психологического) критерия, т.е. вопрос о способности лица понимать свои действия и руководить ими не требует специальных познаний и может быть выяснен самим судом.¹⁰

Другие авторы полагают, что в данной ситуации без применения специальных познаний суд не может выяснить ни медицинский, ни психологический критерии недееспособности, что экспертиза должна

быть назначена как для выяснения медицинского, так и для выяснения юридического (психологического) критериев недееспособности.¹¹

По нашему мнению, правильным является утверждение тех авторов, которые считают, что нет необходимости в назначении психологической экспертизы, наряду с судебно-психиатрической экспертизой. Эксперты-психиатры обязаны применять и применяют на практике психологический метод исследования. Специалисты в области психиатрии полагают, что экспертов-психиатров интересуют не только диагностические вопросы, но и то, в какой мере психическое заболевание нарушило способность испытуемого отдавать себе отчет в своих действиях и руководить ими, т.е. степень его снижения. Кроме того, специфика клиники судебной психиатрии постоянно ставит перед психологическим методом исследования задачу выявления симуляции и агравации и отграничения их от псевдодеменции и истинного слабоумия.¹² Таким образом, специфика задач, которые ставятся перед экспертом, состоит в том, что должны решаться не только диагностические вопросы, но и выявляться случаи симуляции.¹³ Однако полностью отрицать доказательственное значение психологической экспертизы, наряду с судебно-психиатрической экспертизой, нельзя. При отсутствии полноты ответа на вопрос, может ли лицо понимать значение своих действий и руководить ими, сведения об интеллектуальных и волевых качествах лица, изложенные в судебно-психологической экспертизе, могут дополнить заключение эксперта-психиатра о наличии у гражданина психического заболевания.

При проверке и оценке заключения эксперта суд обязан установить компетенцию эксперта и не вышел ли он за пределы своих полномочий. Согласно ст.20 Закона Республики Молдова о психиатрической помощи, №1402 от 16 декабря 1997 года, установление гражданину диагноза психического заболевания, принятие решения о применении принудительных мер медицинского характера или выдача заключения для рассмотрения этого вопроса является исключительным правом врача-психиатра или комиссии врачей-психиатров. Заключение врача, не являющегося психиатром, о состоянии психического здоровья лица носит предварительный характер и не может служить основанием для решения вопроса об ограничении прав и законных интересов этого лица, для предоставления льгот, предусмотренных законодательством в отношении лиц, страдающих психическими расстройствами, а также в том числе при рассмотрении дела о лишении гражданина дееспособности.

Диагноз психического заболевания, который определен в качестве основания для признания гражданина недееспособным, может быть обжалован гражданином в судебном порядке (ст.6 Закона Республики Молдова о психиатрической помощи, ст.277 ГПК РМ, ст.1,2 Закона Республики Молдова об административном суде, №793-XIV от 10 февраля 2000 года). В этом случае, в соответствии с п.х) ст.261 ГПК РМ, производство по делу о признании лица недееспособным может быть приостановлено до вступления в законную силу решения суда по жалобе гражданина (ст.254 ГПК РМ).

Заканчивая исследование собранных по делу доказательств, председательствующий обязан выяснить у участников процесса, имеются ли у них какие-либо дополнительные доказательства. Лица, участвующие в деле, вправе в конце заседания обратиться к суду с различными заявлениями и ходатайствами: о приобщении дополнительных доказательств, о назначении экспертизы или о проведении дополнительной или повторной судебно-психиатрической экспертизы (ст.159 ГПК РМ).

Если ни ходатайств, ни заявлений, а также дополнительных доказательств у участников процесса не имеется, суд объявляет исследование доказательств по делу законченным и переходит к прениям. Участники процесса в судебных прениях высказывают свое мнение о том, как должно быть разрешено рассматриваемое дело, ссылаясь не только на установленный материал, но и на правовые нормы, которыми, с их точки зрения, регламентируются данные правоотношения. Очередность выступления в судебных прениях устанавливается нормами Гражданского процессуального кодекса. Любой участник судебных прений может отказаться от прений.

По общему правилу, в случае возникновения по делам особого производства спора о праве, подведомственного судебным инстанциям, суд выносит определение об оставлении заявления без рассмотрения и разъясняет заявителю и другим заинтересованным лицам их право разрешить спор в порядке искового производства в судебной инстанции, к компетенции которой относится спор (ч.(3) ст.280 ГПК РМ).

В юридической литературе высказана точка зрения о том, что указанное положение не распространяется на дела о признании гражданина ограниченно дееспособным или недееспособным. Такой вопрос, в частности, был поставлен Д.М. Чечотом относительно дел об ограничении дееспособности, который отметил, что в ходе судебного разбирательства может возникнуть спор как между заявителем и лицом, в отношении которого возбуждено дело,

так и между заявителем и членами его семьи. Возникновение спора не влечет оставление дела без рассмотрения, как в некоторых делах особого производства. Суд рассматривает дело по существу и если высказанные возражения существенны, отказывает в признании лица ограниченно дееспособным.¹⁴

В.И. Прокопенко считает, что указанное положение не распространяется и на дела о признании гражданина недееспособным. Это объясняется тем, что признание гражданина недееспособным лишает его возможности принимать участие в процессе, а его интересы в суде будет представлять опекун. Поэтому, разрешению спора о праве гражданском, когда одна из сторон является психически больным лицом, должно предшествовать признание этого лица недееспособным. Признание гражданина недееспособным одновременно с разрешением спора о праве гражданском может разрешаться судом лишь в том случае, когда спор возник после смерти этого гражданина.¹⁵

Р.Ф. Калистратова, например, также высказалась за то, что применение правила об оставлении без рассмотрения заявления о признании гражданина недееспособным, в случае возникновения в процессе особого производства спора о праве, подведомственного суду (например: вытекающего из оспаривания действительности сделки, совершенной гражданином, признанным недееспособным, или действительности сделки, совершенной гражданином, злоупотребляющим спиртными напитками или употребляющим наркотические вещества), привело бы к тому, что стороной в споре оказывалось недееспособное лицо, над которым не установлена опека.¹⁶

На наш взгляд, под действие правила, предусмотренного ч.(3) ст.280 ГПК РМ, подпадают и дела о признании лица ограниченно дееспособным или недееспособным. Процессуальный закон не делает исключений из этого правила ни для одной категории дел особого производства. Вероятность возникновения спора о праве между заявителем и тем лицом, в отношении которого возбуждается дело о его дееспособности, очень велика. По этим категориям дел спор о праве (о дееспособности, как общем субъективном праве гражданина) изначально предполагается. При этом нельзя не заметить, что эти дела отличаются множеством своеобразий, одно из которых является обязательное участие адвоката-представителя. Назначение представителя судом позволяет обеспечить защиту прав и законных интересов лица, если даже он страдает психическим расстройством, еще не признан

недееспособным и опека над ним не установлена. Лицо, назначенное судом представителем, и будет оспаривать законность или обоснованность заявленного требования, если для этого будут основания, а представляемый по причине болезни не в состоянии этого делать.

После заслушивания судебных прений и реплик и подтверждения полноты судебного исследования, председательствующий объявляет присутствующим в зале судебного заседания об удалении суда (судьи) в совещательную комнату для вынесения решения по делу.

Литература:

- ¹ В.Д. Алиев. *Лица, участвующие в деле в делах особого производства* // Вопросы гражданского права и процесса. – Москва, 1977, с.77-78.
- ² Н.В. Ченцов. *Проблемы защиты государственных интересов в гражданском судопроизводстве*. – Томск: Изд-во Томского университета, 1989, с.167.
- ³ Сборник постановлений Пленума Верховного Суда СССР 1924-1986 гг. / Под ред. В.И. Теребилова. – Москва, 1987, с.110-111.
- ⁴ Обзор судебной практики по делам об ограничении дееспособности граждан, злоупотребляющих спиртными напитками // Бюллетень Верховного Суда РСФСР, 1987, №6, с.14.
- ⁵ Culegere de hotărâri explicative, octombrie 2003-decembrie 2005. – Chișinău: Cartier juridic, 2006, p.490.
- ⁶ А.В. Усталова. *Судопроизводство по делам о признании гражданина недееспособным или ограниченно дееспособным*: Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. – Москва, 1975, с.19-20.
- ⁷ Д.М. Чечот. *Неисковые производства*. – Москва: Юридическая литература, 1973, с.133.
- ⁸ М.К. Треушников. *Судебные доказательства*. Издание 4-ое, исправленное и дополненное. – Москва: Издательский дом «Городец», 2005, с.140.
- ⁹ *Руководство по психиатрии*. Том 2. – Москва: Медицина, 1983, с.458-465.
- ¹⁰ А.А. Портнов, Д.Д. Федотов. *Психиатрия*. – Москва: Медицина, 1965, с.254.
- ¹¹ И.Л. Петрухин. *Экспертиза как средство доказывания в советском уголовном процессе*. – Москва: Юридическая литература, 1964, с.133.
- ¹² *Судебная психиатрия* / Под ред. Г.В. Морозова. – Москва: Медицина, 1965, с.114.
- ¹³ О.Б. Захарова. *Лишение и ограничение дееспособности гражданина* // Арбитражный и гражданский процесс, 2005, №4, с.11.
- ¹⁴ Д.М. Чечот. *Неисковые производства*, с.134-135.
- ¹⁵ *Гражданский процессуальный кодекс Украинской ССР. Научно-практический комментарий* / Ответственные редакторы: И.П. Кононенко, А.М. Фельдман. – Киев. Издательство политической литературы Украины, 1979, с.331.
- ¹⁶ *Научно-практический комментарий к ГПК РСФСР* / Под редакцией Р.Ф. Калистратовой, В.К. Пучинского. – Москва: Юридическая литература, 1965, с.305.

Liubovi BRÎNZĂ

doctorand

REABILITAREA PERSOANEI ÎN PROCESUL PENAL. STATUL CA SUBIECT AL OBLIGAȚIEI DE REABILITARE

The attention is focused on the issue of state development as a passive subject within the framework of the juridical incumbency rapport of reclaiming the damage caused by the illegal actions of the organs of penal or of the juridical authorities. Particularly, there is analyzed the opportunity that consists from the civic accountability application not before the states authorities but ahead of an concrete decision authorized person whom belongs the decision to pass through repression the unguilty person. The possibility that the public prosecutor may be able to come ahead with official excuses toward the rehabilitated person it is examined as well.

Raportul juridic apare ca acea relație socială care e reglementată prin intermediul normelor juridice și în care subiectele sînt titulare de drepturi și obligații prevăzute în aceste norme, drepturi care pot fi realizate la nevoie cu ajutorul organelor de stat.¹ Raportul juridic procesual penal este unul dintre tipurile raportului juridic. În opinia lui N.Volonciu, el este acel raport juridic care apare în cursul desfășurării procesului penal.² La rîndul său, raportul juridic de reabilitare este unul dintre tipurile raportului juridic procesual penal.

Subiectul prezent în toate raporturile juridice procesuale penale este **statul**, reprezentat prin organele competente să rezolve cauzele penale. În orice raport juridic procesual penal este prezent și infractorul care urmează să fie tras la răspundere penală pentru fapta săvîrșită.³ Într-adevăr, statul este un subiect obligatoriu al raportului juridic de reabilitare. El este subiectul pasiv în acest raport, deoarece îi incumbă o anumită obligație. Însă, nu infractorul este subiectul activ în raportul juridic de reabilitare. Nu lui îi revine dreptul subiectiv de reabilitare, în relație cu care se execută obligația corelativă a statului de a reabilita persoana. Acest drept revine persoanei reabilitate, despre care se credea că este infractor, însă care nu a avut și nici nu are această calitate.

În opinia lui Doru Pavel, obiectul raportului juridic procesual penal constă în „stabilirea existenței (sau

inexistenței) raportului juridic penal și în determinarea conținutului acestui raport juridic”.⁴ Pe cale de consecință, obiectul raportului juridic de reabilitare constă întotdeauna în stabilirea inexistenței raportului juridic penal. Or, la terminarea procesului penal, raportul juridic penal se definitivează, iar soluția pronunțată în acest proces (scoaterea persoanei de sub urmărirea penală sau încetarea procesului penal în baza unor temeieri reabilitante, ori pronunțarea sentinței de achitare) oglindește inexistența raportului juridic penal și, totodată, existența raportului juridic de reabilitare.

Înainte de a trece la examinarea problemei privind subiecții dreptului de reabilitare în procesul penal, să analizăm problema vizînd subiectul obligației care este corelativă acestui drept subiectiv.

Unicul subiect al acestei obligații este statul. Aname statul și nu organul de urmărire penală sau instanța judecătorească. Statul a delegat acestor organe judiciare prerogativele de aplicare a măsurilor de coerciție, și ele acționează din numele lui. Această idee transpare inclusiv din dispoziția alin.(2) art.384 CPP: „Sentința se adoptă în numele legii”. Or, dreptul suveran de a adopta legea aparține numai statului. Iar dacă, printr-o sentință judiciară, persoana este recunoscută vinovată în săvîrșirea infracțiunii și supusă pedepsei, rezultă că a făcut-o însuși statul, în virtutea dreptului ce-i aparține lui, și numai lui, de a recunoaște pe cineva ca infractor și de a-l pedepsi pentru fapta infracțională comisă.

Este cunoscut că neîndeplinirea de către stat a îndatoririlor în fața cetățeanului generează criza încrederii în puterea de stat și tendința cetățenilor spre satisfacerea ilegală a intereselor particulare egoiste. În aceste condiții, este necesară asigurarea unei politici consecvente la soluționarea problemei privind răspunderea puterii de stat și a reprezentanților acesteia.

Evoluția reglementărilor vizînd răspunderea statului pentru acțiunile puterii de stat mărturisește că, inițial, această răspundere era extrem de temperată, fiind în detrimentul celor care au fost prejudiciați de stat. Și doar mai tîrziu au început să fie întreprinse încercări de a fixa pe cale legislativă răspunderea statului pentru prejudiciul cauzat cu prilejul înfăptuirii justiției.

Astfel, în epocile timpurii ale procesului penal obligația de reparare a prejudiciului incumba persoanelor cu funcție de răspundere vinovate. Însă, cu timpul a fost recunoscută necesitatea răspunderii anume a statului. Pentru prima oară ideea de compensare etatizată a celor nevinovați a fost expusă de către K.Puffendorf în secolul al XVII-lea. În 1781, Academia de Științe și Arte din Chalonne-sur-Marne a propus un premiu pentru elaborarea lucrării cu tema „Care metode de compensare a cetățenilor, antrenați în judecată de procuratură și recunoscuți nevinovați, sînt cele mai bune din

punctul de vedere al principiilor dreptului natural și al costurilor mai puține pentru societate?”. În 1850, în Statutul de procedură penală al cantoanelor elvețiene sînt introduse articole, conform cărora prejudiciul se repara cetățenilor supuși arestării preventive, iar apoi eliberați de urmărire, precum și celor achitați sau condamnați injust. Și reparația se făcea din contul statului.⁵ Năzuința de a exclude sau a restrînge neîntemeiat răspunderea statului este fie un tribut acordat tradiției demult învechite, fie este specifică monarhiilor absolute și totalitare. Principiul general democratic de reparare de către stat a prejudiciului cauzat cetățenilor este statuat în constituțiile majorității statelor lumii, fiind realizat în legislația care reglementează activitatea judiciară sau în legile speciale despre răspunderea statului.

Una dintre cauzele neacceptării îndelungate în statele din sistemul common-law a cerinței de a impune victimei obligația de reparare a prejudiciului cauzat prin tragerea injustă a cetățenilor la răspunderea penală o reprezintă mitul despre dreptul victimei de a obține compensarea de la persoana cu funcție de răspundere vinovată. Actualmente, acest mit e spulberat, deoarece nu este deloc ușor să obții compensarea în acest mod. În acest sens, are dreptate M.F. Poleakova cînd afirmă: „... ipoteza tragerii la răspundere a organului de urmărire penală, a procuraturii și a instanței judecătorești ar însemna coexistența a două categorii de reclamanți (se au în vedere aceste organe judiciare și statul reprezentat de ele – *n.a.*), ceea ce ar fi incorect, întrucît ar tergiversa și ar complica posibilitatea de satisfacere a compensării”.⁶ Principiul imunității statului în sfera justiției este supus unei continue eroziuni și restricționări. Este un proces normal, pe fondul democratizării procesului de justiție și a societății în ansamblu.

Este important a menționa că, la unul din seminariile organizate de ONU, în cadrul discuției despre stabilirea răspunderii pentru eroarea judiciară a fost formulată următoarea concluzie: judecătorul acționează din numele statului, de aceea statul trebuie considerat reclamant nemijlocit; însă el își păstrează dreptul de intentare a acțiunii civile, penale sau administrative împotriva persoanei cu funcție de răspundere corespunzătoare. Participanții la seminar, bazîndu-se pe interpretarea sistemică a art.3, 6, 8, 9, 12 și 30 din Declarația Universală a Drepturilor Omului, au recunoscut că aceste norme sînt norme de drept universal și reprezintă respingerea indirectă a tezei că victima erorii judiciare nu dispune de mijloace de protecție contra statului. Deși problema dată este tratată neunivoc în legislațiile diferitelor țări, însuși dreptul cetățeanului de a înainta acțiunea de reparare a prejudiciului față de stat este incontestabil.⁷

La alin.(2) art.20 al Legii privind modul de reparare a prejudiciului cauzat prin acțiunile ilicite ale organelor

de urmărire penală, ale procuraturii și ale instanțelor judecătorești se prevede: „În cazul în care în privința persoanei (persoanelor) cu funcție de răspundere sau în privința altor persoane care prin acțiunile lor ilicite au cauzat prejudiciul a fost începută urmărirea penală, statul, în persoana Ministerului Finanțelor, sau autoritățile locale au dreptul să se constituie parte civilă în procesul penal”.

Această dispoziție normativă este în deplină concordanță cu pct.5.2 din Carta Europeană privind Statutul Judecătorului, adoptată la Strasbourg la 8-10.07.1998.⁸ În acord cu prevederile acestei norme, atunci cînd prejudiciul este rezultatul încălcării grave de către judecător a prevederilor ce-i reglementează activitatea, statul îi poate cere repararea prejudiciului în ordine judiciară. Cerința existenței unei încălcări grave, precum și caracterul judiciar al reparării prejudiciului reprezintă garanții considerabile de evitare a eludării procedurii. O garanție suplimentară o constituie acordul prealabil de admitere a cauzei spre examinare de către un organ judiciar competent.

Așadar, răspunderea civilă a judecătorului trebuie să fie aplicată numai în cauzele excepționale de neglijare considerabilă a obligațiilor, de abuzuri vădite și neglijență gravă. **Este necesar ca în legislația noastră să fie stabilit specificul răspunderii pentru diferitele tipuri de acțiuni ale judecătorilor:** pentru activitatea exclusiv judiciară ce ține de pronunțarea hotărîrilor și pentru acțiunile care nu țin de activitatea judiciară (de exemplu, pentru activitatea administrativă). În continuare, se impune o elaborare meticuloasă a mecanismelor de limitare rațională a principiului răspunderii puterii de stat și a persoanelor cu funcție de răspundere care o reprezintă.

Regula de exonerare de răspundere civilă a persoanelor cu funcție de răspundere care, prin acțiunile lor ilicite, au cauzat prejudicii unei persoane nevinovate, nu înseamnă că aceste persoane nu sînt pasibile de nici un fel de răspundere juridică.

Atunci cînd drepturile, libertățile și demnitatea umană sînt violate grosolan, poate fi aplicată răspunderea disciplinară, administrativă sau chiar penală. Prin aceasta se creează garanțiile de onorare a principiului privind respectarea drepturilor, libertăților și demnității umane, principiu înscris la art.10 CPP. Printre altele, conform acestei norme, se stabilește că toate organele și persoanele participante la procesul penal sînt obligate să respecte drepturile, libertățile și demnitatea persoanei; în desfășurarea procesului penal, nimeni nu poate fi supus la tortură sau la tratamente cu cruzime, inumane ori degradante, nimeni nu poate fi deținut în condiții umilitoare, nu poate fi silit să participe la acțiuni procesuale care lezează demnitatea umană; prejudiciul cauzat drepturilor, libertăților și demnității umane în

cursul procesului penal se repară în modul stabilit de lege.

Componenta organică a legalității este apărarea și asigurarea drepturilor persoanei. În toate domeniile activității sociale, asigurarea drepturilor persoanei tinde să devină o sarcină importantă, sporind în însemnătatea sa.

Cetățeanul posedă drepturile și obligațiile prevăzute de legislație, ocupă în cadrul societății un anumit statut juridic, poartă răspundere în fața statului, dar totodată se află sub protecția acestuia.

Problema drepturilor subiective ale cetățenilor constituie o problemă amplă, multiaspectuală, complexă, care nu poate fi examinată în întregime (din motive lesne de înțeles) în prezentul studiu. Ea necesită o cercetare aparte. Vom observa doar că problema drepturilor subiective este, înainte de toate, o problemă a persoanei, în centrul ei situându-se omul cu năzuințele sale, cu libertatea sa, cu răspunderea sa și cu locul său în societate. În esență, problema dată reprezintă fațeta juridică a problemei generale de legătură reciprocă între persoană și stat.

Organele de urmărire penală și instanțele judecătorești, înfăptuind lupta cu fenomenul infracțional, prin aceasta apără drepturile și interesele legitime ale cetățenilor, violate în urma atentărilor infracționale ce implică suferințe pentru persoană.

În același timp, în procesul de urmărire penală și de examinare judiciară a oricărei cauze penale, în fața organelor de urmărire penală și a instanțelor judecătorești stă sarcina ocrotirii drepturilor și intereselor legitime ale persoanei acuzate de săvârșirea infracțiunii în cauza dată.

Implementarea acestei sarcini reprezintă obligația ce revine organelor specificate în baza alin.(2) art.10 CPP, precum și obligația de a cerceta sub toate aspectele, complet și obiectiv circumstanțele cauzei. În acest sens, M.S. Strogovici consideră, pe bună dreptate, că ar fi o eroare regretabilă să tratăm aceste prevederi umaniste ale legii ca acționând, chipurile, doar în interesele personale ale învinutului, cu atât mai mult – să le interpretăm ca pe o indulgență acordată învinutului, ca pe o facilitare a posibilității acestuia de a se eschiva de la răspundere.⁹

O altă sarcină primordială a procesului penal este realizarea de către organele de drept a cerinței ca, oricine va săvârși o infracțiune, să-și primească echitabil pedeapsa și nici un om nevinovat să nu fie tras la răspundere penală, nici condamnat.

Este cunoscut că în cadrul procedurii penale organele de urmărire penală și instanțele judecătorești sînt investite cu dreptul de a aplica diverse măsuri de constrîngere

procesual penală. Aceste măsuri limitează în mod considerabil libertatea și drepturile persoanelor față de care sînt aplicate. La cel mai înalt grad, libertatea persoanei este limitată prin arestarea preventivă și reținere.

Dacă au fost admise încălcări ale legii penale și a fost săvârșită o infracțiune, atunci persoana care a comis această infracțiune trebuie să fie supusă unei pedepse echitabile. În acest caz, aplicarea față de făptuitor a măsurilor de constrîngere, cît și tragerea lui la răspundere penală, sînt legitime. În context, P.Golbah a menționat: „Fiecare om este liber, însă societatea deține dreptul de a-l priva de libertate; libertatea încetează a mai evolua în calitate de drept al cetățeanului, dacă acesta abuzează de ea, folosind-o în detrimentul concetățenilor săi”¹⁰

Însă, în practică mai au loc cazuri de tragere neîntemeiată a persoanelor la răspundere penală. Tragerea la răspundere penală a unor cetățeni nevinovați înseamnă pentru aceștia pierderea unor astfel de valori ca libertatea, onoarea, demnitatea, bunul nume, considerația celor din jur, însemnînd în esență violarea principiului constituțional consacrat în art.25 al Legii Supreme – libertatea individuală și siguranța persoanei.

În majoritatea cazurilor, asemenea măsuri de constrîngere ca arestarea preventivă și reținerea se aplică în strictă conformitate cu legea. Totuși, nu sînt lipsă nici cazurile de arestare preventivă și de reținere neîntemeiată a cetățenilor.

În scopul preîntîmpinării unor astfel de situații, o importanță deosebit de mare are prevederea din cadrul legii penale a răspunderii pentru reținerea sau arestarea ilegală (art.308 din Codul penal), dar și pentru constrîngerea de a face declarații (art.309 din Codul penal). Persoanele cu funcție de răspundere din organele judiciare trebuie să conștientizeze că nici un caz de încălcare a legalității nu va rămîne nesancționat, fără tragerea la răspundere a celor vinovați și aplicarea unei sancțiuni adecvate.

Tocmai în aceasta constă semnificația preventivă a răspunderii persoanelor cu funcție de răspundere în planul protecției drepturilor și intereselor legitime ale cetățenilor. Fiecare caz de arestare preventivă și reținere ilegală trebuie privit ca un caz implicînd nesocotirea legalității și inviolabilității persoanei. De aceea, în fiecare caz de acest gen trebuie efectuată o investigație, iar măsurile adoptate în rezultatul acesteia trebuie să aibă ca rezultat restabilirea drepturilor violate ale cetățenilor și sancționarea persoanelor vinovate care au admis aceste violări.

În cazul reținerii unei persoane, bănuite de săvârșirea unei infracțiuni, cele mai frecvente încălcări ale legii sînt:

- reținerea efectuată în lipsa temeiurilor prevăzute de lege;
- lipsa de motivare a reținerii;
- încălcările termenelor de reținere;
- perfectarea inoportună și incorectă a procesului-verbal de reținere etc.¹¹

În cazul arestării preventive a unei persoane, cele mai răspândite violări ale normelor legale sînt:

- arestarea preventivă efectuată în lipsa temeiurilor pentru aplicarea acestei coerciții;
- alegerea măsurii de constrîngere indicate fără luarea în considerație a gravității infracțiunii săvîrșite, cît și a trăsăturilor particulare ce caracterizează persoana bănuțitului sau a învinutului;
- încălcarea prevederii exprese a legii că, față de minor, măsura arestării preventive poate fi aplicată numai în cazuri excepționale;
- aplicarea coerciției examinate în calitate de mijloc de presiune asupra persoanei, în scopul obținerii de la aceasta a depozițiilor de recunoaștere a vinovăției sale;
- încălcarea termenelor legale de ținere sub arest;
- lipsa de motivare a mandatului de arestare preventivă etc.¹²

Analizînd cauzele violării drepturilor și intereselor legitime ale cetățenilor în cazul arestării preventive și al reținerii, putem conchide că aceste încălcări sînt legate de calificarea insuficientă a persoanelor din cadrul organelor judiciare, de lipsa de experiență, precum și de erorile obiective admise la aprecierea probelor.

De notat că atît în literatura juridică, cît și în practică, nu există o părere unanimă în ce privește criteriile de temeinicie a reținerii.

De exemplu, se exprimă opinia că în fiecare caz în care persoana, bănuțită de săvîrșirea infracțiunii, fiind reținută, nu este trasă la răspundere penală, are loc o reținere neîntemeiată.¹³

În viziunea altor autori, tragerea persoanelor reținute la răspundere penală nu poate servi drept criteriu unic al legalității reținerii.¹⁴ Exponenții acestui punct de vedere consideră că „eliberarea bănuțitului datorită neconfirmării bănuțirii nu întotdeauna denotă netemeinicia reținerii lui...”¹⁵

În literatura de specialitate, arestarea preventivă și reținerea sînt considerate ilegale în acele cazuri, cînd au fost efectuate fie fără respectarea cerințelor și condițiilor formale, prevăzute de normele procesual penale, fie în lipsa unei motivări, fie atunci cînd au fost prelungite ilegal termenele de deținere.¹⁶ În practică există cazuri cînd, în momentul efectuării reținerii, sînt prezente circumstanțele faptice, necesare pentru întemeierea

reținerii. Însă, pe parcursul urmării penale devine evidentă insuficiența acestor date faptice. Și atunci persoana, care a fost reținută, fiind bănuțită de săvîrșirea infracțiunii, trebuie eliberată.

Din acest punct de vedere, împărțim viziunea acelor autori care consideră că indicele ilegalității reținerii nu poate fi determinat prin simpla confruntare a numărului de persoane reținute cu numărul de persoane trase la răspundere penală.

Sprijinim poziția lui V.Z. Lukașevici care, în legătură cu responsabilitatea procurorului în cazul înaintării acușării învinutului, specifică următoarele: „Este incorect a reieși doar din faptul încetării urmării penale în baza temeiurilor reabilitante, după tragerea învinutului la răspundere penală. Este necesară studierea meticuloasă a fiecărei cauze penale, pentru a decide dacă poate fi pusă în vina procurorului tragerea persoanei la răspundere penală într-un caz concret”¹⁷

În fiecare caz de arestare preventivă sau reținere ilegală trebuie stabilite cauzele acțiunilor ilegale ale persoanelor ce s-au făcut vinovate de acestea. Este nevoie de adoptarea unor măsuri cu caracter educativ, de influențare disciplinară sau să fie luată decizia de tragere a persoanelor vinovate la răspundere penală. Dacă la efectuarea arestării preventive sau a reținerii au fost încălcate normele procesual penale ce reglementează temeiurile și ordinea de aplicare a acestor măsuri, fie a fost admisă eroarea la aprecierea probelor, care au servit ca temei pentru arestarea preventivă și reținere, atunci persoanele cu funcție de răspundere, vinovate în aceasta, trebuie trase la răspundere disciplinară. Dacă arestarea preventivă sau reținerea ilegală a fost săvîrșită cu bună-știință, atunci persoana cu funcție de răspundere, recunoscută vinovată, trebuie să fie trasă la răspundere penală, în conformitate cu art.308 din Codul penal.

Este esențial a se reține că, în cazurile susceptibile de aplicare a răspunderii penale, făptuitorul trebuie să-și dea seama de caracterul ilegal al acțiunilor sale. Dacă persoana cu funcție de răspundere s-a înșelat în aprecierea prezenței temeiurilor de arestare preventivă sau de reținere, nu există temeiuri pentru a o trage la răspundere penală.

În acest sens, considerăm că **se cere completarea legislației procesual penale cu o normă avînd următorul conținut:** „Persoanele cu funcție de răspundere din cadrul organelor de urmărire penală și al instanțelor judecătorești poartă răspundere disciplinară și penală pentru aplicarea arestării preventive și a reținerii în lipsa temeiurilor suficiente pentru aceasta”.

Existența unei asemenea prevederi în Codul de procedură penală al Republicii Moldova ar responsabiliza persoanele cu funcție de răspundere din organele judi-

ciare, contribuind la apărarea eficientă a drepturilor și intereselor legitime ale cetățenilor.

Procuratura face parte din rîndul subiecților actului de reabilitare a persoanei în procesul penal. Aceasta rezultă din sarcinile procuraturii: „Procuratura este independentă în relațiile cu alte autorități publice și, prin exercitarea atribuțiilor sale, reprezintă interesele generale ale societății, apără ordinea de drept, drepturile și libertățile cetățenilor, conduce și exercită urmărirea penală (sublinierea ne aparține – *n.a.*) (alin.(2) art.2 al Legii Republicii Moldova cu privire la Procuratură, adoptate de Parlamentul Republicii Moldova la 14.03.2003¹⁸); „Procurorul este persoana cu funcție de răspundere care, în limitele competenței sale, exercită în numele statului urmărirea penală (sublinierea ne aparține – *n.a.*), reprezintă învinuirea în instanță, exercită și alte atribuții prevăzute de prezentul cod” (alin.(1) art.51 CPP).

În conformitate cu alin.(3) art.284 și, respectiv, alin.(4) art.285 CPP, scoaterea persoanei de sub urmărirea penală sau încetarea urmăririi penale (inclusiv pe temeiuri reabilitante) se dispune anume de către procuror, prin ordonanță motivată, la propunerea organului de urmărire penală sau din oficiu.

Pînă nu demult, legislația Republicii Moldova nu a prevăzut obligația procurorului de a aduce scuze oficiale persoanei reabilitate. Așa cum e stabilit în legislația Federației Ruse, a Republicii Belarus, a Republicii Kazahstan și a altor state. În acest plan, rămînea fără suficient conținut dispoziția de la lit.c) alin.(2) art.10 „Conducerea și exercitarea urmăririi penale” din Legea cu privire la Procuratură. Conform acestei dispoziții, procurorul ia măsurile, prevăzute de legislație, pentru repunerea persoanelor în drepturile lezate prin acțiunile ilegale ale organelor de urmărire penală.

În alte sisteme de drept, atitudinea față de problema dată căpătase mai multă consistență: „Reglementarea procesuală a drepturilor cetățenilor la reabilitarea bunului său nume, la repararea prejudiciului moral și patrimonial cauzat de acțiunile ilicite ale organelor care duc procesul penal are o importanță excepțională. O semnificație deosebită are realizarea normelor fixate în Codul de procedură penală, ceea ce permite desfășurarea măsurilor cu caracter de reabilitare, repararea prejudiciului cauzat, restituirea bunurilor luate ilegal, aducerea scuzelor oficiale nemijlocit sau prin intermediul mass-media”¹⁹

Într-o speță din practica judiciară a Federației Ruse se relatează despre solicitarea procurorului, formulată în cuprinsul cererii de recurs, ca instanța judecătorească să oblige procuratura regională, și nu procurorul din cadrul acesteia, să aducă scuzele oficiale persoanei reabilitate. La rîndul său, apărătorul a replicat că

persoana reabilitată are dreptul să indice asupra procurorului care trebuie să-i aducă scuzele oficiale. Instanța de recurs a considerat nefondat recursul procurorului, deoarece acesta nu se întemeia pe prevederile legii: „Procurorul aduce, din numele statului, persoanei reabilitate scuzele oficiale pentru prejudiciul ce i s-a cauzat” (alin.1 art.136 din Codul de procedură penală al Federației Ruse). Legea nu indică care anume procuror trebuie să prezinte scuzele oficiale din numele statului. Însă, deoarece hotărîrea judecătii trebuie să fie precisă și să nu genereze echivocuri la executarea sa, mențiuinea din hotărîre privind procurorul obligat să prezinte scuzele oficiale (cu luarea în calcul a opiniei persoanei reabilitate) nu contravine legii.²⁰

Considerăm această poziție corectă: procurorul, și nu procuratura ca instituție, reprezintă partea acuzării în procesul penal (pct.31) art.6 CPP); procurorul, și nu procuratura, reprezintă în judecată învinuirea în numele statului (pct.37) art.6 CPP); nu procuratura, ci anume procurorul pornește urmărirea penală și ordonă efectuarea urmăririi penale, refuză pornirea urmăririi penale sau încetează urmărirea penală, exercită nemijlocit urmărirea penală în condițiile legii, conduce personal urmărirea penală și controlează legalitatea acțiunilor procesuale efectuate de organul de urmărire penală (pct.1)-3) alin.(1) art.52 CPP).

Din aceste considerente, **este pe deplin întemeiat că în Legea privind modul de reparare a prejudiciului cauzat prin acțiunile ilicite ale organelor de urmărire penală, ale procuraturii sau ale instanțelor judecătorești (art.12) a fost prevăzută obligația procurorului de a aduce, din numele statului, celui reabilitat scuzele oficiale pentru prejudiciul cauzat.**

Mai mult, prevederea dată trebuie completată, astfel încît să fie luată în considerație doleanța persoanei reabilitate în ceea ce privește care anume procuror să prezinte scuzele oficiale. Or, conform alin.(3) art.51 CPP, procurorul exercită indicațiile scrise ale procurorului ierarhic superior. În acest fel, se asigură realizarea principiului controlului ierarhic, înscris în alin.(3) art.2 al Legii cu privire la Procuratură. Deci, persoana reabilitată trebuie să aibă posibilitatea de a alege – între procurorul executant și procurorul ierarhic superior – cine îi va prezenta scuzele oficiale. Oricum, în ambele ipoteze, scuzele i se vor aduce din numele statului. Deoarece procurorul reprezintă statul în cadrul procesului penal.

Dat fiind că aducerea scuzelor oficiale față de persoana reabilitată reprezintă un act procesual, este necesară elaborarea unui formular tipizat al documentului în care ar fi consemnată aducerea scuzelor oficiale celui reabilitat. Anexarea acestui document la materialele

cauzei penale ar constitui o garanție de restabilire de către persoana reabilitată a drepturilor și intereselor sale.

În raportul juridic de reabilitare, statul, ca subiect al obligației, este reprezentat nu numai de către procuratură, dar și de către organul de urmărire penală și instanța judecătorească. Mai detaliat despre rolul acestor organe judiciare în executarea obligației de reabilitare se va relata în publicațiile următoare.

Referințe:

¹ *A se vedea:* G.Vrabie, S.Popescu. *Teoria generală a dreptului*. – Iași: Ștefan Procopiu, 1993, p.123-124.

² *A se vedea:* N.Volonciu. *Drept procesual penal*. – București: Editura Didactică și Pedagogică, 1972, p.17.

³ *A se vedea:* I.Neagu. *Drept procesual penal. Tratat*. - București: Global Lex, 2002, p.59.

⁴ D.Pavel. *Despre obiectul raportului de drept procesual penal* // Revista română de drept, 1974, nr.4, p.34.

⁵ *A se vedea:* Л.В. Бойцова. *Ответственность государства и судей за вред причиненный гражданам при отправлении правосудия* // Журнал российского права, 2001, nr.9, p.14-20.

⁶ М.Ф. Полякова. *Имущественные проблемы реабилитации по советскому праву: Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук*. – Москва, 1977, p.58.

⁷ Материалы Семинара по защите прав человека в уголовном процессе (Вена, 20 июня-4 июля). – Нью-Йорк: Издание ООН, 1960, p.37-38.

⁸ Carta Europeană privind Statutul Judecătorului // www.scj.ro/carta%20și%20statut%20judecatori%20ro.asp

⁹ *A se vedea:* М.С. Строгович. *Демократия, укрепление законности и борьба с преступностью* // Вопросы философии, 1984, nr.3, p.5.

¹⁰ П.Гольбах. *Избранные произведения*. Т.2. – Москва: Соцэкгиз, 1963, p.38.

¹¹ *A se vedea:* А.Д. Назаров. *Влияние следственных ошибок на ошибки суда*. – Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2003, p.24-60.

¹² *Ibidem*.

¹³ *A se vedea:* Л.Мариупольский. *Некоторые правовые вопросы института личного задержания* // Труды ВШ МВД, 1958, nr.3, p.86; В.А. Стрёмовский. *Участники предварительного следствия в советском уголовном процессе*. – Ростов-на-Дону, 1966, p.70.

¹⁴ *A se vedea:* П.Копейко, А.Иванов. *Строго соблюдать закон при задержании подозреваемого в совершении преступления* // Социалистическая законность, 1964, nr.3, p.19.

¹⁵ Н.Баранов, В.Чистякова, А.Гуляев, Н.Майоров. *Критерии оценки работы следователя* // Социалистическая законность, 1969, nr.4, p.41-42.

¹⁶ *A se vedea:* В.Н. Иванов. *Уголовно-правовая охрана прав граждан*. – Москва: Юридическая литература, 1964, p.111; И.М. Черных. *Преступления против правосудия: Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук*. – Москва, 1962, p.16; И.С. Власов, И.М. Тяжкова. *Ответственность за преступления против правосудия*. – Москва: Юридическая литература, 1968, p.61, 63.

¹⁷ В.З. Лукашевич. *Гарантии прав обвиняемого в стадиях предварительного расследования и предания суду*. – Ленинград, 1967, p.184.

¹⁸ Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2003, nr.73-75.

¹⁹ К.Нуржаубаева. *Прокурорский надзор, как гарант соблюдения и исполнения конституционных прав и интересов граждан* // www.procuror.kz

²⁰ Определение Судебной коллегии по уголовным делам Верховного Суда Российской Федерации от 17.04.2003 г. // Бюллетень Верховного Суда Российской Федерации, 2004, nr.1, p.17.

Vladislav MANEA

lector

Universitatea de Stat din Moldova

CADRUL JURIDIC PENAL ȘI EXTRAPENAL LEGAT DE APLICAREA RĂSPUNDERII PENTRU INFRAȚIUNEA PREVĂZUTĂ LA ART.286 CP RM

The art.286 PC RM interpretation is not possible without the knowledge about the executive penal law norms, prevented in the art.286 PC RM. To make sure about this, in the article below, it is performed a chronologically unrolled exegetics on the most important extra-penal settlements – national and international – prevented in the art.286 PC RM. To the following it is proceed through the application of the systematic interpretation method, which consists in the meaning search of a penal law norm starting with the existing correlation between this norm and those relcatlessness executive penal law norms through out the penal system.

În **Codul penal al Republicii Moldova**, în Capitolul XIII din Partea Specială (art.286), se stabilește răspunderea pentru acțiunile care dezorganizează activitatea penitenciarelor, adică pentru fapta persoanelor care, executînd pedeapsa cu închisoare, terorizează condamnații porniți pe calea corectării sau săvîrșesc atacuri asupra administrației, organizează în aceste scopuri grupuri criminale sau participă activ la asemenea grupuri. În legea penală anterioară, corospondentul acestei reglementări era art.74¹ „Acțiunile care dezorganizează activitatea instituțiilor de corectare prin muncă” din Capitolul I „Infrațiuni contra statului” (Subcapitolul II „Alte infrațiuni contra statului”) al Părții Speciale. Dispoziția de la alin.1 art.74¹ CP RM din 1961 este reprodusă aproape întocmai în dispoziția art.286 CP RM. La alin.2 același articol se prevedea răspunderea agravată pentru recidiviștii deosebit de periculoși, precum și pentru persoanele condamnate pentru infrațiuni grave, dacă au săvîrșit acțiuni ce dezorganizează activitatea instituțiilor de corectare prin muncă.

Pînă la intrarea în vigoare a art.74¹ CP RM din 1961, răspunderea pentru acțiunile care dezorganizează activitatea instituțiilor de corectare prin muncă se aplica în corospondere cu normele care stabileau răspunderea pentru dezordini de masă, ultrajul contra unui reprezentant al puterii sau contra unui reprezentant al organizațiilor obștești care menține ordinea publică, pentru

huliganism etc. În literatura de specialitate se menționează că pînă la introducerea răspunderii penale pentru infrațiunea analizată „au existat și cazuri cînd persoanele, condamnate pentru infrațiunile grave, nu erau în genere trase la răspundere pentru violența aplicată asupra condamnaților porniți pe calea corectării, dacă victimelor li se cauzau vătămări ușoare sau chiar mai puțin grave ale integrității corporale”¹.

Introducerea în acțiune a art.74¹ CP RM din 1961 a avut ca premisă reforma legislației penale a URSS, desfășurată în 1960, dar și acutizarea situației operative în locurile de detenție în perioada anilor 1950-1960. Astfel, potrivit Decretului Prezidiului Sovietului Suprem al URSS „Cu privire la măsurile de intensificare a luptei cu manifestările deosebit de periculoase ale banditismului printre deținuții din lagărele de corectare prin muncă” din 13.01.1953², se permitea aplicarea pedepsei cu moartea față de cei vinovați în săvîrșirea atacurilor banditești deosebit de periculoase, presupunînd comiterea de omoruri, de către deținuții din lagărele de corectare prin muncă. De notat că cauzele privind asemenea infrațiuni se aflau în competența tribunalelor militare ale trupelor Ministerului Securității de Stat al URSS, precum și a tribunalelor speciale. Ulterior, prin Decretul Prezidiului Sovietului Suprem al URSS din 5.05.1961 „Cu privire la intensificarea luptei cu infrațiunile deosebit de periculoase”, s-a prevăzut posibilitatea aplicării fie a privațiunii de libertate pe un termen de la 8 la 15 ani, fie a pedepsei cu moartea față de recidiviștii deosebit de periculoși și persoanele condamnate pentru infrațiuni grave, care îi terorizează în locurile de deținere pe condamnații porniți pe calea corectării, care săvîrșesc atacuri asupra administrației locurilor de deținere, care organizează în aceste scopuri grupuri criminale sau participă activ la asemenea grupuri.³ De asemenea, prin Decretul Prezidiului Sovietului Suprem al URSS din 18.05.1961⁴, Legea URSS cu privire la răspunderea penală pentru infrațiunile contra statului din 25.12.1958⁵ a fost completată cu art.14. Acesta stabilea răspunderea pentru acțiunile care dezorganizează activitatea instituțiilor de corectare prin muncă. La 23.05.1961, prin Decretul Prezidiului Sovietului Suprem al RSSM „Despre introducerea unor schimbări și completări în Codul penal și Codul de procedură penală ale RSSM” – reprezentînd primul amendament adus Codului penal din 1961 – legea penală autohtonă a fost completată, printre altele, cu art.74¹.⁶

Toate aceste reglementări au statuat *de iure* pericolul social sporit al acțiunilor care dezorganizează activitatea instituțiilor de corectare prin muncă. Prin cercetarea împrejurărilor sociale, politice și juridice care au determinat adoptarea lor putem releva voința legiuitorului. Or, condițiile adoptării art.286 CP RM se desprind, inclusiv, din precedentele normative care au

servit ca model al reglementării. Metoda interpretării istorico-teleologice – ca metodă a interpretării legii penale – acordă interpretului posibilitatea de a desprinde sursele care au determinat adoptarea art.286 CP RM, scopul acestei reglementări sau mijloacele de realizare a scopului.

Însă, nu mai puțin importantă este metoda interpretării sistematice, care constă în căutarea înțelesului unei norme de drept penal pornind de la corelația existentă dintre această normă și alte norme din cadrul sistemului de drept. În opinia lui C.Bulai, descoperirea acestei corelații ajută la stabilirea principiilor care stau la baza reglementării juridico-penale prin norma interpretată, precum și la determinarea sensului în care legiuitorul folosește termeni sau expresii, de a căror înțelegere depinde interpretarea corectă a normei respective.⁷ În contextul cercetării de față, interpretarea art.286 CP RM nu este cu puțință fără cunoașterea normelor de drept execuțional penal, la care face trimitere art.286 CP RM.

După D.Bărcănescu, „normele juridice extrapenale stabilesc direct preceptul, deci prevăd explicit regula de conduită pretinsă membrilor societății sau, cu alte cuvinte, ceea ce este licit, urmînd ca ilicitul necorespunzător să fie determinat pe calea unor deducții”⁸ În cazul nostru, direcția deducțiilor va fi inversă, deoarece cunoaștem „ilicitul necorespunzător” – art.286 CP RM. Dar nu cunoaștem „ceea ce este licit” – normele juridice extrapenale, adică normele de drept execuțional penal. Importanța acestei cunoașteri rezultă parțial din punctul de vedere pe care îl exprimă V.Pășca: „... eroarea asupra normei extrapenale, dacă privește un element constitutiv al infracțiunii, va înlătura răspunderea penală, iar dacă se referă la o circumstanță agravantă, va înlătura efectul acesteia”⁹

În această ordine de idei, nu putem face abstracție de întrebarea care incită interesul unor doctrinari: pot fi oare privite normele juridice extrapenale, la care face referire norma penală, ca izvoare ale dreptului penal? A.V. Naumov răspunde afirmativ la această întrebare: „... normele altor ramuri de drept, incluse în „membrana” legii penale, se transformă într-o „celulă” a normei de drept penal, într-o „materie” juridico-penală”¹⁰ De altă părere este L.V. Inogamova-Hegai, susținînd că nu pot fi considerate izvoare ale dreptului penal dispozițiile aparținînd altor ramuri de drept, la care fac referire normele penale, chiar dacă în astfel de dispoziții se revă unele semne ale infracțiunii.¹¹

Sprijinim această din urmă opinie: normele juridice extrapenale nu reprezintă un apendice al normelor de drept penal. Calitatea de a fi extrapenale o obțin doar atunci cînd facem conexiunea dintre ele și norma de drept penal corespunzătoare. Normele juridice extrapenale nu conțin semne în plus ale infracțiunii.

Ele doar contribuie la elucidarea conținutului acelor semne ale infracțiunii, pe care deja le cunoaștem din cuprinsul normei de drept penal.

Pentru a ne convinge de aceasta, în continuare vom efectua o exegeză în derulare cronologică asupra principalelor reglementări cu caracter extrapenal, la care face referire art.286 CP RM.

Vom începe această exegeză cu un act normativ care nu mai este în vigoare, însă își păstrează valoarea sub aspect istorico-comparativ. Ne referim la **Codul de executare a sancțiunilor de drept penal**, adoptat de Parlamentul Republicii Moldova la 22.06.1993.¹²

De exemplu, din art.15 al Codului de executare a sancțiunilor de drept penal aflăm care sînt obligațiile fundamentale ale condamnatului:

- condamnatul este obligat să respecte cerințele care rezultă din restricțiile stabilite de Codul de executare a sancțiunilor de drept penal și de sentința instanței judecătorești, regulile și normele de conduită, conform legislației în vigoare (alin.(1));
- în cazurile prevăzute de lege, sentința instanței judecătorești poate stabili condamnatului obligații suplimentare (alin.(2));
- condamnatul este obligat să execute cerințele legale ale administrației instituției și organului care pune în executare pedeapsa sau exercită controlul asupra lui la neaplicarea condiționată a pedepsei (alin.(3)).

Implicit, acest articol stabilește preceptul, adică regula de conduită pretinsă condamnatului, *alias* – ceea ce este licit. Săvîrșind infracțiunea prevăzută la art.286 CP RM, condamnatul nu respectă obligațiile ce i-au fost impuse, manifestă atitudine nihilistă față de corespunzătorul precept. Totodată, nu oricare neexecutare a obligațiilor fundamentale de către condamnat se va califica în conformitate cu art.286 CP RM. Unele asemenea încălcări, datorită lipsei gradului prejudiciabil suficient, nici nu vor putea fi catalogate ca infracțiuni. De aici concluzia: în orice caz, săvîrșirea infracțiunii prevăzute la art.286 CP RM reprezintă o încălcare a obligațiilor fundamentale ale condamnatului; nu oricare neexecutare de către condamnat a obligațiilor sale fundamentale poate fi calificată conform art.286 CP RM.

O altă reglementare extrapenală ce ne interesează este cea de la art.61 al Codului de executare a sancțiunilor de drept penal: „Cei condamnați la privațiune de libertate execută pedeapsa în penitenciare, situate, de regulă, pe teritoriul Republicii Moldova”. Termenul „penitenciar” este utilizat și în art.286 CP RM, indicînd asupra unuia din locurile de săvîrșire a infracțiunii prevăzute la art.286 CP RM. În același timp, comportă caducitate expresia „privațiune de libertate”, utilizată în art.61 al Codului de executare a sancțiunilor de drept penal. O asemenea categorie de pedeapsă era prevăzută în Co-

dul penal din 1961. Conform legii penale în vigoare, art.62, se stabilește nu o singură categorie de pedeapsă privativă de libertate, ci două: 1) închisoarea; 2) detențiunea pe viață. *Infra*, urmează să clarificăm dacă subiect al infracțiunii prevăzute la art.286 CP RM poate fi persoana condamnată la oricare pedeapsă privativă de libertate sau persoana condamnată la o anumită pedeapsă privativă de libertate.

Relevante sînt și prevederile de la art.62 din Codul de executare a sancțiunilor de drept penal. În acest articol sînt specificate tipurile de penitenciare:

- 1) coloniile de corecție:
  - a) coloniile cu regim comun;
  - b) coloniile cu regim sever;
  - c) coloniile-așezări;
  - d) coloniile speciale pentru deținere în condiții de izolare strictă a recidiviștilor deosebit de periculoși (care pot fi înființate la nevoie);
- 2) coloniile de reeducare;
- 3) închisorile;
- 4) izolatoarele de anchetă penală.

Ulterior, vom afla dacă mai este sau nu actuală o astfel de clasificare a tipurilor de penitenciare. Aici vom menționa doar că izolatoarele de anchetă preliminară nu pot desemna locul de săvîrșire a infracțiunii nici în contextul art.74¹ CP RM din 1961, nici în contextul art.286 CP RM. Aceasta întrucît (așa cum se desprinde din alin.(5) art.62 al Codului de executare a sancțiunilor de drept penal) scopul izolatoarelor de anchetă preliminară este să asigure nu privațiunea de libertate a persoanelor condamnate, ci detențiunea provizorie a persoanelor cărora li se aplică arestul, ca măsură de reprimare.

În alt context, la alin.(2) art.68 al Codului de executare a sancțiunilor de drept penal sînt punctate cerințele de bază ale regimului de deținere:

- izolarea condamnaților;
- supravegherea lor permanentă pentru a se exclude posibilitatea comiterii unor noi crime și a altor delictelor antisociale;
- controlul asupra executării exacte și stricte a obligațiilor condamnaților;
- asigurarea drepturilor și intereselor lor legitime, a securității condamnaților și personalului;
- deținerea separată a categoriilor de condamnați stabilite de lege;
- diverse condiții de deținere în funcție de caracterul crimei comise și pericolul social, de persoana și conduita condamnaților;
- schimbarea condițiilor de deținere în corespundere cu gradul de corijare.

Din analiza acestei reglementări putem conchide că săvîrșirea infracțiunii prevăzute la art.286 CP RM devine posibilă nu numai din cauza neexecutării obligațiilor fundamentale de către condamnat, dar și din cauza

nerespectării sau respectării defectuoase a unor cerințe de bază ale regimului de deținere. În special, ne referim la: supravegherea necorespunzătoare a condamnaților pentru a se exclude posibilitatea comiterii de noi infracțiuni; lipsa unui control eficient asupra executării exacte și stricte a obligațiilor condamnaților; asigurarea necorespunzătoare a securității condamnaților și personalului.

În acord cu art.93 din Codul de executare a sancțiunilor de drept penal, condamnatului care a încălcat regimul de executare a pedepsei privative de libertate îi pot fi aplicate anumite sancțiuni: avertismentul sau mustrarea; corvoada peste rînd la îngrijirea și amenajarea încăperilor și teritoriului penitenciarului; privarea de dreptul de a primi coletul sau pachetul cu provizii curente; interdicția de a procura produse alimentare în decursul unei luni; amenda în mărimea cîștigului de cel mult 7 zile etc. În mod regretabil, nu sînt nominalizate *in concreto* încălcările regimului de executare a pedepsei privative de libertate. De aceea, nu putem stabili cu exactitate în ce mod se pot intersecta asemenea încălcări cu infracțiunea prevăzută la art.286 CP RM.

În fine, potrivit alin.(7) art.99 al Codului de executare a sancțiunilor de drept penal, dacă în locurile de deținere se produc dezordini în masă, nesupuneri în grup sau alte acțiuni ce periclitează securitatea publică, viața și sănătatea celor din jur, pe teritoriul penitenciarului respectiv poate fi introdus, în baza hotărîrii ministrului afacerilor interne, un regim special pe o durată de pînă la 6 luni.

Pe marginea acestei reglementări pot fi făcute următoarele constatări:

- 1) printre acțiunile ce periclitează ordinea publică, săvîrșite în locurile de deținere, se au în vedere, implicit, acțiunile care dezorganizează activitatea penitenciarelor, infracțiune prevăzută la art.286 CP RM;
- 2) în locurile de deținere pot fi săvîrșite nu numai astfel de acțiuni, dar și dezordini în masă, nesupuneri în grup sau alte acțiuni care periclitează securitatea publică, viața și sănătatea celor din jur.

Prezintă interes unele dispoziții ale **Legii Republicii Moldova cu privire la sistemul penitenciar**, adoptate de Parlamentul Republicii Moldova la 17.12.1996.¹³

De exemplu, conform lit.c) alin.(1) art.2 din acest act legislativ, printre sarcinile sistemului penitenciar se numără asigurarea ordinii de drept și a legalității în instituțiile penitenciare, asigurarea securității persoanelor deținute în acestea, precum și a acestor persoane în timpul escortării lor, a personalului, a persoanelor cu funcție de răspundere și a cetățenilor aflați pe teritoriile acestor instituții. Cu siguranță, această sarcină a sistemului penitenciar poate îndeplini și rolul de scop al adoptării art.286 CP RM. Ea prefiguează pericolul social al

acțiunilor care dezorganizează activitatea penitenciarelor, prin circumstanțierea valorilor sociale ce pot fi prejudiciate în urma săvârșirii unor asemenea acțiuni.

O altă reglementare nu mai puțin importantă este cea de la art.7 al Legii cu privire la sistemul penitenciar. În alin.(1) al acestui articol este formulată definiția noțiunii „instituiții penitenciare”: „organele în care, în baza hotărârii instanței de judecată, își execută pedeapsa persoanele condamnate la închisoare sau la detențiune pe viață, se asigură detenția provizorie a persoanelor față de care a fost aplicată măsura arestului preventiv sau sancțiunea arestului contravențional”. O definiție similară nu a existat în Codul de executare a sancțiunilor de drept penal. În contextul studiului de față această definiție are următoarea semnificație:

- 1) prin reliefaarea temeiului juridic de executare a pedepsei într-o instituție penitenciară – hotărârea instanței de judecată – se profilează indirect legătura sistemului penitenciar cu sistemul justiției;
- 2) se învederează că în conjunctura art.286 CP RM se are în vedere nu oricare instituție penitenciară. Iar aceasta nu poate să nu genereze întrebarea: ar fi sau nu beneficia extinderea sferei de aplicare a art.286 CP RM la alte componente ale sistemului de instituții penitenciare?

Alin.(2) art.7 al Legii cu privire la sistemul penitenciar este un succedaneu al art.62 al Codului de executare a sancțiunilor de drept penal. Aceasta pentru că cuprinde tipurile de instituții penitenciare:

- a) penitenciarele de tip deschis;
- b) penitenciarele de tip semiînchis;
- c) penitenciarele de tip închis;
- d) penitenciarele pentru minori;
- e) penitenciarele pentru femei;
- f) izolatoarele de urmărire penală;
- g) casele de arest;
- h) spitalele penitenciare.

Gradul de relevanță al acestei prevederi legislative pentru interpretarea art.286 CP RM va deveni mai ușor de sesizat, dacă vom face coroborarea cu art.72 „Categoriile penitenciarelor în care se execută pedeapsa cu închisoarea” din Codul penal.

În planul cercetării problemei privind victima infracțiunii prevăzute la art.286 CP RM, atrag atenția unele dispoziții ale art.18 și 19 din Legea cu privire la sistemul penitenciar:

- personalul sistemului penitenciar se constituie din colaboratori și salariați civili (alin.(1) art.18);
- colaboratori ai sistemului penitenciar sînt persoanele care dețin funcții în efectivul de trupă și în corpul de comandă ale sistemului penitenciar, abilitate să pună în executare pedepsele penale privative de libertate, detenția provizorie a persoanelor față de care a fost aplicată măsura arestului preventiv sau sancțiunea

arestului contravențional, precum și măsurile de siguranță cu caracter medical aplicate deținuților care suferă de alcoolism și narcomanie (alin.(2) art.18);

- colectivul de muncă al instituției penitenciare și cel al întreprinderii din cadrul sistemului penitenciar se constituie din salariați civili care prestează muncă la această instituție sau întreprindere în temeiul contractului individual de muncă, precum și în temeiul altor forme de contract ce reglementează relațiile de muncă ale lucrătorului cu instituția sau întreprinderea respectivă (alin.(1) art.19).

În fine, în conformitate cu alin.(3) art.21 al Legii cu privire la sistemul penitenciar, atentatul la viața și sănătatea colaboratorilor sistemului penitenciar, distrugerea sau deteriorarea bunurilor acestora, amenințarea lor cu omor, cu aplicarea violenței, cu distrugerea bunurilor, calomnierea ori insultarea lor, precum și atentarea la viața și sănătatea rudelor apropiate (părinților, soției, soțului, copiilor) atrag răspunderea prevăzută de legislație.

Această reglementare amintește într-un fel de alin.(7) art.99 al Codului de executare a sancțiunilor de drept penal, în sensul că nu oricare faptă prejudiciabilă, săvârșită în condițiile unui penitenciar, poate fi calificată potrivit art.286 CP RM.

La 14.10.1997 a fost adoptată **Hotărârea Guvernului Republicii Moldova despre aprobarea Regulamentului cu privire la satisfacerea serviciului, textului jurământului, Regulamentului privind modul de depunere a jurământului, listei gradelor speciale și modelului legitimației de serviciu pentru efectivul de trupă și corpul de comandă din sistemul penitenciar al Ministerului Justiției, nr.950.**¹⁴ În special, sub aspectul investigării calităților speciale ale victimei infracțiunii prevăzute la art.286 CP RM, interesează prevederea de la pct.2 al Anexei nr.1 la respectivul act normativ: „Din efectivul de trupă și corpul de comandă ale sistemului penitenciar fac parte persoanele aflate în serviciu în sistemul penitenciar al Ministerului Justiției, cărora le-a fost acordat unul din gradele speciale în conformitate cu punctul 11 al prezentului Regulament (se are în vedere Regulamentul cu privire la satisfacerea serviciului de către efectivul de trupă și corpul de comandă din sistemul penitenciar al Ministerului Justiției)”.

În alt context, la 31.12.2003 a fost adoptată **Hotărârea Guvernului Republicii Moldova cu privire la aprobarea Concepției reformării sistemului penitenciar și Planului de măsuri pe anii 2004-2013 pentru realizarea Concepției reformării sistemului penitenciar, nr.1624.**¹⁵ În special, atragem atenția asupra unei secvențe din pct.3 al Capitolului III „Căile de reformare a sistemului penitenciar” al Anexei nr.1 la acest act normativ: „... stabilirea obiectivelor comune ale elementelor sistemului de justiție penală (poliție, instanțele judiciare, penitenciare)...”. Astfel, în coroborare cu art.7 al Legii cu privire la siste-

mul penitenciar, devine mai pronunțată legătura sistemului penitenciar cu sistemul justiției. Ceea ce nu poate să nu influențeze cercetarea concepției obiectului juridic generic al infracțiunii prevăzute la art.286 CP RM.

Cu certitudine, elementul nodal al sistemului actelor normative execuțional penale îl constituie **Codul de executare al Republicii Moldova** (în particular – Cartea a doua a acestuia), adoptat de Parlamentul Republicii Moldova la 24.12.2004.¹⁶

De exemplu, în art.167 al Codului de executare sînt stabilite obligațiile condamnatului:

- a) să respecte prevederile legislației execuțional penale după ce a luat cunoștință de ele, în modul prevăzut de Codul de executare;
- b) să respecte demnitatea celorlalți condamnați, a personalului instituției sau organului care asigură executarea pedepsei, a altor persoane;
- c) să execute cerințele legale ale administrației instituției sau organului care asigură executarea pedepsei, inclusiv să se prezinte la solicitarea administrației și să dea explicații în chestiunile referitoare la executarea pedepsei.

Această reglementare o succede pe cea de la art.15 „Obligațiile fundamentale ale condamnatului” din Codul de executare a sancțiunilor de drept penal.

Deosebit de importantă este dispoziția de la alin.(2) art.167 al Codului de executare: „Neexecutarea de către condamnat a obligațiilor ce îi revin, precum și neîndeplinirea cerințelor legale ale administrației sau organului care asigură executarea pedepsei atrag răspunderea prevăzută de legislație”. Concluzia pe care o putem face este că neexecutarea de către condamnat a obligațiilor ce îi revin, marcată de un grad prejudiciabil sporit, poate fi calificată conform art.286 CP RM.

În altă privință, în art.216 al Codului de executare, sînt specificate categoriile penitenciarelor. Acestea nu mai sînt tipurile de penitenciare enumerate în art.62 al Codului de executare a sancțiunilor de drept penal. În concordanță cu art.72 CP RM și alin.(2) art.7 al Legii cu privire la sistemul penitenciar, se stabilesc următoarele categorii de penitenciare:

- 1) penitenciarele de tip deschis;
- 2) penitenciarele de tip semiînchis;
- 3) penitenciarele de tip închis;
- 4) penitenciarele pentru minori/sectoarele separate ale penitenciarelor nespecializate, cu asigurarea pentru ei a condițiilor penitenciarului pentru minori;
- 5) penitenciarele pentru femei/sectoarele separate ale penitenciarelor nespecializate, cu asigurarea pentru ele a condițiilor penitenciarului pentru femei.

Spre deosebire de dispoziția de la alin.(2) art.7 al Legii cu privire la sistemul penitenciar, dispoziția enunțată mai sus e ajustată mai adecvat conținutului art.286 CP RM.

Aceasta deoarece enumără numai categoriile penitenciarelor în care se asigură executarea pedepsei cu închisoarea.

Prevederile art.225 al Codului de executare se referă la asigurarea securității personale a condamnaților:

- statul asigură securitatea personală a condamnaților (alin.(1));
- la apariția pericolului pentru securitatea personală a condamnatului, el este în drept să adreseze oricăreia dintre persoanele cu funcție de răspundere ale penitenciarului o cerere pentru asigurarea securității personale. În acest caz, persoana cu funcție de răspundere este obligată să întreprindă imediat măsuri pentru asigurarea securității personale a condamnatului, iar, după caz, și măsuri de protecție din partea statului (alin.(2));
- administrația penitenciarului întreprinde măsurile de rigoare în vederea înlăturării pericolului pentru securitatea personală a condamnatului (alin.(3)).

În lumina acestor prevederi, se poate afirma că neîntreprinderea sau întreprinderea defectuoasă a măsurilor de asigurare a securității personale a condamnaților contribuie într-o anumită măsură la săvîrșirea infracțiunii prevăzute la art.286 CP RM.

Dacă art.225 al Codului de executare privește cauzele săvîrșirii acțiunilor care dezorganizează activitatea penitenciarelor, atunci art.242 al Codului de executare se referă la efectele săvîrșirii, printre altele, a acestor acțiuni: „În cazul opunerii de către condamnați a rezistenței, nesupunerii cerințelor legale și întemeiate ale personalului sistemului penitenciar, participării la tulburări de masă, luării de ostaculi, atacării altor persoane sau săvîrșirii unor alte acțiuni social periculoase, în cazul evadării sau reținerii evadaților din penitenciar, precum și în scopul prevenirii pricinuirii de către condamnați celor din jur sau sieși a unor daune, pot fi aplicate forța fizică, mijloacele speciale și arma de foc”.

În fine, Codul de executare, spre deosebire de Codul de executare a sancțiunilor de drept penal, cuprinde, în art.264, lista abaterilor disciplinare săvîrșite de condamnați:

- a) prezența în zone interzise sau la ore nepermise în anumite zone din penitenciar ori nerespectarea orei de revenire în penitenciar;
- b) tulburarea în orice mod a programelor socioeducative care se derulează în penitenciar;
- c) procurarea sau deținerea de bani, bunuri sau alte valori în alte condiții decît cele prevăzute de lege;
- d) nerespectarea normelor de igienă colectivă sau individuală;
- e) comunicarea cu exteriorul în alte condiții și prin alte mijloace decît cele prevăzute de lege;
- f) utilizarea în alte condiții decît cele prevăzute de lege a bunurilor puse la dispoziție de administrația penitenciarului;

g) nerespectarea oricărei obligații care revine persoanei condamnate la executarea pedepsei potrivit dispozițiilor Codului de executare, ale Statutului executării pedepsei de către condamnați și ale regulamentului de ordine interioară a penitenciarului după aducerea acestora la cunoștință potrivit art.228 al Codului de executare, dacă este de natură să aducă atingere ordinii sau siguranței penitenciarului.

Privitor, mai ales, la abaterea disciplinară prevăzută la lit.g), nu este clar criteriul de delimitare a acestora de infracțiunea prevăzută la art.286 CP RM. Aceasta pentru că și săvârșirea infracțiunii în cauză presupune nerespectarea aceluiași obligații, fiind de natură să aducă atingere siguranței penitenciarului. În acest context pare potrivit punctul de vedere exprimat de A.V. Șcerbakov: pentru a califica acțiunile condamnatului ca acțiuni care dezorganizează activitatea penitenciarului, acțiunile lui trebuie să nu corespundă obligațiilor ce-i revin, precum și cerințelor regimului de deținere în penitenciare. În plus, aceste acțiuni trebuie să implice aplicarea violenței sau amenințarea cu violența. În caz contrar, se va aplica răspunderea pentru abaterea disciplinară.¹⁷

În principiu, susținem această opinie. Ea este aplicabilă condițiilor autohtone, cu o singură precizare: criteriul de delimitare, propus de A.V. Șcerbakov, este irelevant în cazul organizării de grupuri criminale sau participării active la asemenea grupuri, constituite în scopul terorizării condamnaților porniți pe calea corectării ori al săvârșirii atacurilor asupra administrației. Or, săvârșirea infracțiunii prevăzute la art.286 CP RM în astfel de condiții nu presupune obligatoriu aplicarea violenței sau amenințarea cu violența. Indiferent, cu sau fără aplicarea violenței ori prin amenințarea cu violența, organizarea de grupuri criminale sau participarea activă la asemenea grupuri, constituite în scopurile menționate mai sus, nu pot atrage răspunderea disciplinară. În asemenea ipoteză, participarea imprimă un grad prejudiciabil sporit celor săvârșite, astfel încât tocmai răspunderea penală se cere a fi antrenată.

În altă ordine de idei, menționăm că la 4.08.2005 a fost adoptată **Hotărîrea Guvernului Republicii Moldova cu privire la instituțiile penitenciare**, nr.826.¹⁸ În Anexa la acest act normativ sînt nominalizate instituțiile penitenciare subordonate Departamentului Instituțiilor Penitenciare al Ministerului Justiției. Practic, oricare din ele poate fi numărată printre locurile de săvârșire a infracțiunii prevăzute la art.286 CP RM:

- 1) penitenciarul nr.1 – Taraclia;
- 2) penitenciarul nr.2 – Lipcani;
- 3) penitenciarul nr.3 – Leova;
- 4) penitenciarul nr.4 – Cricova;
- 5) penitenciarul nr.5 – Cahul;
- 6) penitenciarul nr.6 – Soroca;
- 7) penitenciarul nr.7 – Rusca;

- 8) penitenciarul nr.8 – Bender;
- 9) penitenciarul nr.9 – Pruncul;
- 10) penitenciarul nr.10 – Goian;
- 11) penitenciarul nr.11 – Bălți;
- 12) penitenciarul nr.12 – Bender;
- 13) penitenciarul nr.13 – Chișinău;
- 14) penitenciarul nr.14 – Basarabeasca;
- 15) penitenciarul nr.15 – Cricova;
- 16) penitenciarul nr.16 – Pruncul;
- 17) penitenciarul nr.17 – Rezina;
- 18) penitenciarul nr.18 – Brănești;
- 19) penitenciarul nr.19 – Goian.

Nu putem face abstracție de faptul că pe segmentul de teritoriu al Republicii Moldova, care nu este controlat de autoritățile constituționale, funcționează alte instituții penitenciare:

- instituția de executare a pedepselor nr.1;
- instituția de executare a pedepselor nr.2;
- instituția de executare a pedepselor nr.3, incluzînd:
  - izolatorul de anchetă penală nr.2;
  - sectorul de executare a pedepselor de către femei;
  - colonia-așezare;
- închisoarea nr.1, incluzînd:
  - izolatorul de anchetă penală nr.1;
- instituția de reeducare.¹⁹

Art.286 CP RM ar trebui să se aplice și în condițiile unora din aceste instituții penitenciare. În realitate, se aplică art.318 „Dezorganizarea activității normale a instituțiilor care asigură izolarea de societate” din actul intitulat „Codul penal al Republicii Moldovenești Nistrene”.²⁰

Printre cele mai importante acte normative de sorginte execuțională penală se numără **Hotărîrea Guvernului Republicii Moldova cu privire la aprobarea Statutului executării pedepsei de către condamnați**, nr.583 din 26.05.2006.²¹ În contextul prezentului studiu ne interesează, de exemplu, definițiile unor noțiuni utilizate în art.286 CP RM, definiții formulate în pct.5 al Anexei nr.1 la acest act normativ:

- √ *condamnat* – persoana în privința căreia a rămas definitivă hotărîrea instanței de judecată, prin care aceasta a fost condamnată la o pedeapsă penală privativă de libertate;
- √ *penitenciar* (unitate penitenciară, instituție penitenciară) – instituție subordonată Departamentului Instituțiilor Penitenciare, în care, conform hotărîrii instanței de judecată, își execută pedeapsa privativă de libertate persoanele condamnate la închisoare și detențiune pe viață, precum și locurile de detenție provizorie pentru persoanele față de care a fost aplicată măsura arestului preventiv.

În alt context, în conformitate cu pct.9 al Anexei nr.1 la Hotărîrea Guvernului nr.583 din 26.05.2006, pedeapsa închisorii și detențiunii pe viață, stabilită prin hotărîrea

instanței de judecată, se execută, în condițiile prevăzute de art.72 CP RM, în penitenciare de tip deschis, semiînchis, închis, penitenciare pentru minori și penitenciare pentru femei, iar în caz de necesitate, pentru perioada acordării asistenței medicale specializate de staționar, și în spitale penitenciare.

Așadar, și în spitalele penitenciare este posibilă săvârșirea infracțiunii prevăzute la art.286 CP RM. Aceasta deși o asemenea categorie de penitenciare nu este nominalizată în art.216 al Codului de executare.

În pct.89 al Anexei nr.1 la Hotărârea Guvernului nr.583 din 26.05.2006 sînt stabilite obligațiile deținuților, inclusiv ale condamnaților. Le vom specifica doar pe cele care comportă mai multă relevanță pentru investigația noastră:

- să respecte întocmai cerințele Codului de executare, ale Statutului executării pedepsei de către condamnați și ale altor acte normative ce reglementează detenția persoanei;
- să respecte regulile de comportare, programul zilei și regimul de deținere stabilit în penitenciar;
- să îndeplinească necondiționat cerințele legitime ale personalului penitenciar;
- să se abțină de la acțiuni sau activități care ar crea dificultăți la îndeplinirea obligațiilor de serviciu ale personalului penitenciar sau ale altor persoane;
- să se abțină de la acțiuni care ar înjosi demnitatea altor deținuți, a personalului penitenciar și a altor persoane.

În conformitate cu pct.90 al Anexei nr.1 la același act normativ, deținuților (inclusiv condamnaților) li se interzice, printre altele:

- îndemnarea altor deținuți la săvârșirea actelor de indisciplină;
- folosirea altor deținuți pentru servicii personale;
- crearea dificultăților personalului penitenciar, precum și altor persoane ce asigură ordinea de deținere, la îndeplinirea de către acestea a obligațiilor de serviciu;
- săvârșirea acțiunilor care amenință viața și sănătatea personală, precum și viața și sănătatea altor persoane;
- tatuarea lor și a altor persoane;
- organizarea grevelor, demonstrațiilor, altor acțiuni de masă fără permisiunea administrației penitenciare.

În Secțiunea a 12-a „Asigurarea securității deținuților” a Anexei nr.1 la Hotărârea Guvernului nr.583 din 26.05.2006 se dezvoltă prevederile art.225 al Codului de executare:

- personalul penitenciar este obligat să întreprindă imediat, la sesizare sau constatarea din oficiu, măsuri pentru asigurarea securității personale a deținuților (pct.129);

- administrația, în cazul în care a fost sesizată, poartă răspundere pentru neaplicarea măsurilor de rigoare în vederea înlăturării pericolului pentru securitatea personală a deținutului (pct.132) etc.

Sub aspectul examinării problemei privind victima infracțiunii prevăzute la art.286 CP RM – mai exact, a problemei privind oportunitatea extinderii cercului de victime ale acestei infracțiuni – prezintă interes dispoziția de la pct.266 al Anexei nr.1 la actul normativ sus-menționat: „Instituțiile care asigură deținerea persoanelor pot fi vizitate de alte persoane cu permisiunea specială a șefului instituției ori a persoanelor cu funcție de răspundere ale organelor ierarhic superioare sau în baza hotărârii instanței de judecată...”

Trebuie de menționat că cadrul normativ execuțional penal îl formează nu numai actele normative naționale în materie, dar și actele normative internaționale cu caracter execuțional penal. Conform alin.(3) art.162 al Codului execuțional, legislația execuțională penală se aplică în conformitate cu tratatele internaționale la care Republica Moldova este parte. Printre asemenea acte normative internaționale se numără:

- **Ansamblul de reguli minime pentru tratamentul deținuților și recomandările referitoare la acesta;**
- **Ansamblul de reguli minime ale Națiunilor Unite cu privire la administrarea justiției pentru minori;**
- **Normele Organizației Națiunilor Unite pentru protecția minorilor privați de libertate etc.**

În acord cu scopul prezentului studiu, prezintă interes, de exemplu, definiția unor noțiuni formulate în compartimentul „Folosirea termenilor” din Anexa la Ansamblul de principii pentru protejarea tuturor persoanelor supuse unei forme oarecare de detenție sau încarcerare, adoptat de Adunarea Generală a ONU la 9.12.1988:²²

- √ *persoană deținută* – orice persoană privată de libertate individuală, fără ca aceasta să fie urmare a unei condamnări pentru vreo infracțiune;
- √ *persoană închisă* – orice persoană lipsită de libertate individuală ca urmare a unei condamnări pentru infracțiune.

Analiza acestor construcții terminologice va fi utilă în procesul de examinare a calităților victimei și subiectului infracțiunii prevăzute la art.286 CP RM.

În altă privință, în legătură cu cercetarea laturii obiective a infracțiunii prevăzute la art.286 CP RM, atrag atenția unele prevederi din **Recomandarea nr.R(93)6 a Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei către statele membre cu privire la instituțiile penitenciare și aspectul criminogen de control asupra maladiilor transmisibile, inclusiv SIDA și probleme de sănătate înrudite în penitenciare**, adoptată la 18.10.1993:²³

- sancțiunile cu privire la transmiterea maladiilor transmisibile și HIV/SIDA trebuie prevăzute în contextul contravențiilor existente, iar instituția pentru procedurile penale trebuie să fie considerată drept extremă finală (pct.28);
- astfel de proceduri penale trebuie să aibă drept scop sancționarea celor care, în pofda informației și campaniilor de conștientizare în vederea prevenirii răspândirii HIV/SIDA, totuși au pus în pericol viețile, integritatea fizică sau sănătatea altora (pct.29).

Finalmente, prezintă interes unele dispoziții din **Recomandarea REC (2006)2 a Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei către statele membre cu privire la regulile penitenciare europene**, adoptată la 11.01.2006²⁴:

- Trebuie întreprinse măsuri care să asigure siguranța deținuților, a personalului din penitenciar și a vizitatorilor, care să reducă la minimum riscul de violență și de producere a unor evenimente ce ar putea reprezenta o amenințare pentru siguranță (pct.52.2);
- Legislația națională referitor la siguranță și sănătate trebuie aplicată în măsură egală și în penitenciare (pct.52.5).

În încheiere, vom consemna că cadrul juridic, legat de aplicarea răspunderii pentru infracțiunea prevăzută la art.286 CP RM, se află într-o conexiune cu cadrul judiciar interpretativ vizînd răspunderea penală pentru acțiunile care dezorganizează activitatea penitenciarelor. Deloc întîmplător, Curtea Europeană a Drepturilor Omului a reținut că condiția definirii clare prin lege a unei infracțiuni este îndeplinită atunci cînd individul poate să știe, pornind de la prevederea normei pertinente și, la nevoie, cu ajutorul interpretării ce-i este dată în jurisprudență, ce acte și omisiuni sînt de natură să-i angajeze răspunderea penală.²⁵

Cu această ocazie, menționăm că nu există o hotărîre explicativă a Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova consacrată practicii de aplicare a răspunderii pentru infracțiunea prevăzută la art.286 CP RM. În schimb, există Hotărîrea Plenului Judecătorei Supreme a URSS „Cu privire la practica judiciară în cauzele despre răspunderea penală pentru acțiunile care dezorganizează activitatea instituțiilor de corectare prin muncă”, nr.10 din 21.07.1985 (cu modificările operate prin Hotărîrea Plenului Judecătorei Supreme a URSS, nr.1 din 2.03.1989).²⁶ În acest sens, **considerăm de o necesitate stringentă elaborarea proiectului unei hotărîri a Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova consacrate practicii de aplicare a răspunderii penale pentru acțiunile care dezorganizează activitatea penitenciarelor.**

Referințe:

¹ *A se vedea:* Л.П. Амелин, В.К. Пинчук, А.П. Романов. *Борьба с действиями, дезорганизующими работу ИТУ.* – Москва, 1963, p.8.

- ² Указ Президиума Верховного Совета СССР «О мерах по усилению борьбы с особо злостными проявлениями бандитизма среди заключенных в исправительно-трудовых лагерях» от 13 января 1953 г. // Ведомости Верховного Совета СССР, 1953, №3.
- ³ Указ Президиума Верховного Совета СССР «Об усилении борьбы с особо опасными преступлениями» от 5 мая 1961 г. // Ведомости Верховного Совета СССР, 1961, №19.
- ⁴ Указ Президиума Верховного Совета СССР от 18 мая 1961 г. о дополнении Закона СССР «Об уголовной ответственности за государственные преступления» от 25 декабря 1958 г. // Ведомости Верховного Совета СССР, 1961, №19.
- ⁵ Закон СССР «Об уголовной ответственности за государственные преступления» от 25 декабря 1958 г. // Ведомости Верховного Совета СССР, 1959, №1.
- ⁶ Вештиле Советулуй Супрем ал РССМ, 1961, №16.
- ⁷ *A se vedea:* C.Bulai. *Manual de drept penal. Partea Generală.* – București: ALL, 1997, p.86.
- ⁸ D.Bărcănescu. *Conținutul infracțiunii și principiul legalității.* – București: ALL Beck, 2005, p.17.
- ⁹ *Noul Cod penal comentat. Vol.I / Sub red. lui G.Antoniou.* – București: C.H. Beck, 2006, p.368.
- ¹⁰ *A se vedea:* А.В. Наумов. *Источники уголовного права // Уголовное право: новые идеи.* – Москва, 1994, p.18.
- ¹¹ *Российское уголовное право. Общая Часть / Под ред. Л.В. Иногамовой-Хегай, В.С. Комиссарова, А.И. Рапога.* – Москва, 2003, p.33.
- ¹² Monitorul Parlamentului Republicii Moldova, 1994, nr.1.
- ¹³ Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1997, nr.15.
- ¹⁴ Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1997, nr.74-75.
- ¹⁵ Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2004, nr.13-15.
- ¹⁶ Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2005, nr.34-35.
- ¹⁷ *A se vedea:* А.В. Щербаков. *Уголовно-правовые и криминологические аспекты дезорганизации деятельности учреждений, обеспечивающих изоляцию от общества:* Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. – Москва, 2007, p.15.
- ¹⁸ Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2005, nr.107-109.
- ¹⁹ ГСИН ПМР. Главная страница // www.guinpmr.narod.ru/main.htm
- ²⁰ Уголовный кодекс Приднестровской Молдавской Республики. – Тирасполь: Флотилия, 2005.
- ²¹ Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2006, nr.91-94.
- ²² Culegere de acte naționale și internaționale în domeniul penal. Vol.I // Revista de științe penale. – Supliment, 2007, p.81-88.
- ²³ Culegere de acte naționale și internaționale în domeniul penal. Vol.I // Revista de științe penale. – Supliment, 2007, p.260-264.
- ²⁴ Culegere de acte naționale și internaționale în domeniul penal. Vol.I // Revista de științe penale. – Supliment, 2007, p.332-353.
- ²⁵ Case of Kokkinakis versus Greece // hudoc.echr.coe.int
- ²⁶ Постановление Пленума Верховного Суда СССР «О судебной практике по делам об уголовной ответственности за действия, дезорганизующие работу исправительно-трудовых учреждений», №10 от 21 июля 1985 г. (с изменениями, внесенными Постановлением Пленума Верховного Суда СССР, №1 от 2 марта 1989 г.) // Сборник постановлений Пленумов Верховных Судов СССР и РСФСР (Российской Федерации) по уголовным делам. – Москва: Спарк, 2000, p.559.

Alexandru SPOIALĂ
doctor în drept
audient INJ

IMPLEMENTAREA INSTITUȚIEI PROBAȚIUNII ÎN LEGISLAȚIA REPUBLICII MOLDOVA: PROPUNERI DE LEGE FERENDA

Probation is a new institution for Republic Moldova. Unfortunately, our laws contain some references to probation like penal punishments and like activity of specialized bodies, but these references are not enough for implementing probation in punishment practice. This work is based on rather broad audience of references and given to the judicial practice, combining, thus, the theory with law activity. Alongside with the national legislation, the author has covered the research and criminal-law institutions of other countries that testify to package approach to a problematic of probation. The present work is concerned to some changes which will allow realizing probation at good level.

Scopul prezentei lucrări rezidă în a formula unele propuneri *de lege ferenda* cu privire la implementarea instituției probațiunii în Republica Moldova. Totodată, menționăm că propunerile înaintate nu formează o listă exhaustivă, însă considerăm că modificările propuse vor facilita, într-o oarecare măsură, realizarea instituției probațiunii.

Examinînd legislația autohtonă, putem concluziona că instanța de judecată are relativ puține posibilități de a aplica măsura probațiunii. Considerent din care **propunem includerea probațiunii în Codul penal în calitate de pedeapsă penală**. Modificarea respectivă este în concordanță cu Recomandarea nr.22(2000) a Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei către statele membre cu privire la ameliorarea implementării Regulilor Europene asupra sancțiunilor și măsurilor comunitare. Totodată, asemenea modificare va permite stabilirea probațiunii, în unele cazuri, și pentru concursul de infracțiuni. În același timp, menționăm că denumirea acestei pedepse poate fi și alta (de exemplu, libertatea sub supraveghere, limitarea libertății etc.). Ceea ce considerăm esențial este conținutul pedepsei respective. Deci, recomandăm modificarea alin.(1), (2) art.62 ale Codului penal după cum urmează:

Articolul 62. Categoriile pedepselor aplicate persoanelor fizice

(1) Persoanelor fizice care au săvîrșit infracțiuni li se pot aplica următoarele pedepse:

- a) amendă;
- b) privare de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate;
- c) retragerea gradului militar, a unui titlu special, a gradului de calificare (clasificare) și a distincțiilor de stat;
- d) munca neremunerată în folosul comunității;
- e) **probațiune;**
- f) închisoare;
- g) detențiune pe viață.

(2) Munca neremunerată în folosul comunității, **probațiunea**, închisoarea, detențiunea pe viață se aplică numai în calitate de pedepse principale.

(3) Amenda, privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate se aplică atît ca pedepse principale, cît și ca pedepse complementare.

(4) Retragerea gradului militar, a unui titlu special, a gradului de calificare (clasificare) și a distincțiilor de stat se aplică numai în calitate de pedeapsă complementară.

(5) **Amenda și munca neremunerată în folosul comunității se aplică și în calitate de obligații în cadrul pedepsei de probațiune. Amenda nu poate fi aplicată concomitent în calitate de obligație în cadrul probațiunii și în calitate de pedeapsă complementară.**

În scopul asigurării unei continuități referitor la problematica introducerii probațiunii în calitate de sancțiune principală, propunem introducerea unui nou articol, și anume: art.67/1 Cod penal „Probațiunea”:

Articolul 67/1. Probațiunea

(1) Probațiunea constă în impunerea în sarcina condamnatului a unor obligații în scopul corectării și reeducării sale și în scopul reintegrării lui în societate.

(2) Probațiunea se stabilește pe un termen de la 1 la 5 ani. În cazul înlocuirii sumei neachitate a amenzii cu probațiune, termenul respectiv poate fi mai mic de 1 an.

(3) În cadrul sancțiunii de probațiune instanța de judecată dispune una sau mai multe obligații prevăzute la alin.(6) art.90 și poate dispune una sau mai multe obligații prevăzute la alin.(7) art.90. În cazul stabilirii sancțiunii de probațiune față de un minor, instanța de judecată dispune una sau mai multe obligații prevăzute în art.104.

(4) În caz de eschivare cu rea-voință a condamnatului de la executarea obligațiilor stabilite în cadrul probațiunii, instanța de judecată poate să înlocuiască, la propunerea organului împuternicit cu executarea probațiunii, partea neexecutată cu închisoare în limitele termenelor prevăzute la art.68 sau 70, calculându-se o zi de probațiune pentru o zi de închisoare.

Nu poate fi pus la îndoială faptul că aplicarea alternativelor, în general, și a probațiunii, în special, într-o societate educată în spiritul unei lupte dure cu criminalitatea va fi anevoioasă. Este motivul din care ar fi necesare unele prevederi ce ar determina judecătorii să opteze, în limite accesibile, pentru asemenea măsură cum este probațiunea. În acest context propunem următoarele modificări:

- a) completarea art.385 Cod de procedură penală „Chestiunile pe care trebuie să le soluționeze instanța de judecată la adoptarea sentinței” cu alineatul (5) care ar avea următorul conținut: „La adoptarea sentinței în cazul infracțiunilor ușoare sau nu prea grave instanța de judecată urmează să argumenteze, în mod obligatoriu, neaplicarea în conformitate cu prevederile Codului penal a liberării persoanei de răspundere penală sau de pedeapsa penală”. În opinia noastră, asemenea prevedere ar atrage atenția judecătorilor la asemenea măsuri și, totodată, ar spori periodicitatea dispunerii lor. De menționat că așa prevedere există deja în Codul de procedură penală al Republicii Moldova (art.485), însă se referă doar la procedura în cauzele privind minorii;
- b) completarea art.87 Cod penal „Modul determinării termenului pedepsei definitive în cazul cumulării diferitelor pedepse” cu alineatul (3) care ar avea următorul conținut: „La cumularea pedepselor în cazul concursului de infracțiuni ușoare sau nu prea grave, dintre care cel puțin una fiind sancționată cu probațiune, instanța va aplica, în mod prioritar, probațiunea. În acest caz, unei zile de probațiune îi corespunde: a) o zi de deținere într-o unitate militară disciplinară sau o zi de închisoare; b) 2 ore de muncă neremunerată în folosul comunității; c) o unitate convențională de amendă”. Dorim să menționăm că modificarea respectivă va fi actuală doar în cazul în care probațiunea va fi acceptată ca sancțiune principală și va fi susceptibilă de a spori frecvența sentințelor cu asemenea sancțiune, chiar și în cazurile unui concurs de infracțiuni;
- c) prevederea unor posibilități de înlocuire a unei pedepse nonprivative cu altă pedeapsă nonprivativă, de exemplu:

Articolul 64. *Amenda*

(7) În cazul în care condamnatul nu este în stare să plătească amenda stabilită ca pedeapsă principală sau

complementară, instanța de judecată poate, potrivit prevederilor art.67 și 67/1, să înlocuiască suma neachitată a amenzii cu muncă neremunerată în folosul comunității, calculându-se 60 de ore de muncă neremunerată în folosul comunității pentru 50 unități convenționale de amendă **sau cu probațiune, calculându-se 30 de zile de probațiune pentru 50 unități convenționale de amendă.**

Considerăm că ar fi logic ca instanța de judecată să fie competentă a dispune un cerc mai larg de obligațiuni minorilor și unor altor categorii de persoane. Astfel, propunem următoarele modificări care, în opinia noastră, necesită a fi operate în art.104, 96 Cod penal.

Articolul 104. *Aplicarea măsurilor de constrângere cu caracter educativ*

(1) Persoanelor liberate de răspundere penală în conformitate cu art.54, instanța de judecată **aplică** una sau mai multe din următoarele măsuri de constrângere cu caracter educativ:

- a) avertismentul;
- b) încredințarea minorului pentru supraveghere părinților, persoanelor care îi înlocuiesc sau organelor specializate de stat;
- c) obligarea minorului să repare daunele cauzate. La aplicarea acestei măsuri se ia în considerare starea materială a minorului;
- d) obligarea minorului de a urma un curs de tratament medical de reabilitare psihologică;
- e) obligarea minorului de a continua studiile sau munca;
- f) obligarea de a urma un tratament în caz de alcoolism, narcomanie sau toxicomanie, sau de a se abține de la consumul substanțelor alcoolice, narcotice sau psihotrope;
- g) să nu frecventeze anumite locuri sau localuri;
- h) să se prezinte la organul competent cu executarea măsurii de constrângere sau la alt organ indicat de instanța de judecată.

Articolul 96. *Amânarea executării pedepsei pentru femeii gravide și femeii care au copii în vârstă de pînă la 8 ani*

(5) În cazul amînării executării pedepsei, instanța de judecată **stabilește** una sau mai multe obligații prevăzute la alin.(6) art.90 și poate stabili una sau mai multe obligații prevăzute la alin.(7) art.90.

Astfel, modificarea unor sancțiuni ale articolelor Părții Speciale a Codului penal este necesară în scopul de a majora numărul cazurilor pentru care ar fi posibilă stabilirea pedepsei de probațiune. După părerea noastră, în unele cazuri sancțiunile sînt exagerate, iar stabilirea unor sancțiuni mai blînde ar putea determina: a) majo-

rarea numărului de infracțiuni pentru care probațiunea ar fi prevăzută în calitate de pedeapsă penală (aceasta va fi posibil doar în cazul în care probațiunea va fi acceptată în calitate de sancțiune principală); b) extinderea cazurilor în care va fi posibilă liberarea de răspundere penală sau de pedeapsa penală (chiar și nefiind acceptată probațiunea în calitate de sancțiune principală). Dorim să atenționăm că nu optăm pentru atenuarea tuturor sancțiunilor din Codul penal, dar numai pentru anumite infracțiuni. Nu propunem o listă exhaustivă a infracțiunilor sancțiunile pentru care ar trebui reduse, deoarece pentru aceasta sînt necesare studii separate, ci ne limităm doar la recomandarea generală de a fi revizuite unele sancțiuni. Acestea ar putea fi sancțiunile pentru unele forme ale sustragerilor (furt și jaf), pentru infracțiunile legate de consumul de substanțe narcotice și psihotrope, pentru huliganismul neagrav, pentru multiple infracțiuni săvîrșite din imprudență etc.

Analizînd trăsăturile sancțiunii de probațiune, am constatat că este necesară extinderea, în cadrul termenului de probă, a unor obligații care au drept scop reintegrarea persoanei în societate. Asemenea obligații sînt prevăzute în art.90, 104 Cod penal și în art.511 Cod de procedură penală, însă considerăm că lista lor ar putea conține mai multe obligații (de exemplu, de a se prezenta, cel puțin o dată în lună, în fața organului de executare a probațiunii, de a nu purta arme de foc, de a presta munci în folosul comunității, de a plăti amendă, de a se abține de la consumul băuturilor alcoolice și a substanțelor narcotice sau psihotrope, de a se afla la domiciliu în anumite perioade ale zilei, de a participa sau de a se abține de la participarea la anumite acțiuni etc.). Stabilirea mai multor obligații ce pot fi impuse nu va crea piedici în implementarea probațiunii, ci, dimpotrivă, va face ca pedeapsa respectivă să fie mult mai flexibilă și ușor adaptabilă la necesitățile diferitelor grupuri și categorii de infractori. În această ordine de idei, propunem modificarea art.90 Cod penal, după cum urmează:

Articolul 90. Condamnarea cu suspendarea condiționată a executării pedepsei

(3) În cazul condamnării pentru o infracțiune prin care s-au cauzat daune, instanța de judecată, **trebuie să dispună**, dacă circumstanțele cauzei permit aceasta, suspendarea condiționată a executării pedepsei cu stabilirea obligatorie a reparării integrale a daunelor cauzate prin infracțiune.

(6) Aplicînd condamnarea cu suspendarea condiționată a executării pedepsei, instanța de judecată îi stabilește una sau mai multe din următoarele obligații:

- a) să nu-și schimbe domiciliul fără consimțămîntul organului competent;

- b) să se prezinte la organul care exercită controlul asupra comportării sale;
- c) să repare daunele cauzate prin infracțiune, dacă asemenea daune au fost pricinuite.

(7) Aplicînd condamnarea cu suspendarea condiționată a executării pedepsei, instanța de judecată poate stabili suplimentar una sau mai multe din următoarele obligații:

- a) să nu frecventeze anumite locuri;
- b) să urmeze un tratament în caz de alcoolism, narcomanie sau toxicomanie, sau să se abțină de la consumul substanțelor alcoolice, narcotice sau psihotrope;
- c) să continue lucrul sau studiile;
- d) să nu poarte arme de foc;
- e) să presteze munci în folosul comunității. Obligația respectivă se stabilește în volumul prevăzut de art.67, dar nu poate depăși în timp durata termenului de probațiune;
- f) să plătească amenda stabilită;
- g) să se afle la domiciliu în anumite perioade ale zilei. (Alineatele 7, 8, 9, 10, 11 devin, respectiv, 8, 9, 10, 11, 12.)

Respectiv, necesită a fi operate modificări și în Codul de procedură penală.

Articolul 511. Procedura de suspendare condiționată a urmăririi penale

(1) În cazul în care procurorul constată că în privința învinutului pot fi aplicate prevederile art.510, el, prin ordonanță, suspendă condiționat urmărirea penală pe un termen de 1 an, stabilindu-i una sau mai multe din următoarele obligații:

- 1) să nu părăsească localitatea unde își are domiciliul decît în condițiile stabilite de procuror;
- 2) să comunice organului de urmărire penală orice schimbare de domiciliu;
- 3) să nu săvîrșească infracțiuni sau contravenții;
- 4) să continue lucrul sau studiile;
- 5) să plătească amenda;
- 6) să repare prejudiciul cauzat prin infracțiune;
- 7) să urmeze un tratament în caz de alcoolism, narcomanie sau toxicomanie sau să se abțină de la consumul substanțelor alcoolice, narcotice sau psihotrope.

(3) Suspendarea condiționată cu stabilirea obligațiilor sus-menționate poate fi dispusă doar cu acordul persoanei puse sub învinuire.

În rezultatul analizei efectuate, recomandăm ca lista obligațiilor ce pot fi stabilite în cadrul probațiunii să fie exhaustivă, adică instanța de judecată să fie în drept să stabilească doar măsurile ce vor fi stipulate expres în legislație (art.90, 104 Cod penal și art.511 Cod de procedură

penală). Dorim să atenționăm asupra faptului că, la momentul intrării în vigoare, Codul penal prevedea expres că lista de obligații din alin.(6) art.90 nu este exhaustivă, iar în art.104 Cod penal era prevăzut că instanța poate limita în orice alt mod timpul liber al minorului, judecătorul avînd opțiunea de a stabili unele obligații ce nu sînt prevăzute expres. Însă, prin Legea nr.211-XV din 29.05.2003 aceste prevederi au fost înlăturate, iar lista obligațiilor „a devenit” exhaustivă. Salutăm asemenea modificare, cu atît mai mult că ea este în conformitate cu Recomandarea nr.22(2000) a Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei către statele membre cu privire la ameliorarea implementării Regulilor Europene asupra sancțiunilor și măsurilor comunitare.

Recomandăm divizarea obligațiilor ce pot fi impuse în cadrul probațiunii în: *obligatorii* – una sau mai multe obligații ce vor fi impuse de fiecare dată cînd se va dispune probațiunea (de exemplu, de a se prezenta, cel puțin o dată în lună, în fața organului de executare a probațiunii, de a nu săvîrși infracțiuni sau contravenții, de a nu-și schimba domiciliul fără consimțămîntul organului competent, de a repara daunele cauzate în termenul stabilit de judecată etc.) și *opționale* – una sau mai multe obligații a căror impunere va fi la discreția judecătorului (de exemplu, de a nu purta arme de foc, de a presta munci în folosul comunității, de a plăti amendă, de a se abține de la consumul băuturilor alcoolice și a substanțelor narcotice sau psihotrope, de a se afla la domiciliu în anumite perioade ale zilei etc.). Sîntem de părere că existența listei de obligațiuni a căror dispunere este obligatorie va facilita reintegrarea socială a infractorului și prevenirea recidivei din partea acestuia. Totodată, vom evita situația prin care au trecut un șir de țări, și anume: o perioadă de timp probațiunea era privită ca o neglijare a faptului săvîrșirii unei infracțiuni, deoarece, stabilindu-se termenul de probă, nu era prevăzută nici o obligație și, în final, sancțiunea respectivă nu mai avea nici un efect asupra condamnatului.

În cadrul recomandării anterioare au fost propuse în calitate de obligații opționale plata amenzii și prestarea muncii în folosul comunității, iar în Codul penal al Republicii Moldova aceste obligații, la momentul actual, sînt prevăzute în calitate de sancțiuni separate. Considerăm că ar fi optimal ca aceste pedepse să fie prevăzute atît ca sancțiuni principale, cît și ca obligațiuni în cadrul probațiunii (lit.e) și f) alin.(7) al proiectatului art.90 Cod penal). Atenționăm asupra faptului că ipostaza dublă a acestor pedepse există în legislația mai multor țări (de exemplu, în Marea Britanie, în majoritatea statelor SUA). Totodată, conform pct.8.2 al Regulilor minime standard ale ONU cu privire la pedepsele nonprivative (Regulile de la Tokyo), aceste pedepse sînt recunoscute ca alternative independente. Dar, conform aceluiași Reguli, ca sancțiune separată poate fi orice îmbinare de

măsuri alternative. Astfel, propunerea respectivă coincide cu o practică deja stabilită. În această ordine de idei, propunem completarea art.87 Cod penal cu un alineat care ar prevedea evitarea stabilirii amenzii sau a muncii neremunerate în folosul comunității, concomitent, atît în calitate de obligații, cît și în calitate de sancțiune independentă în cazul cumulării pedepselor. În viziunea noastră, în asemenea caz volumul amenzii și al muncii neremunerate ca obligații în cadrul probațiunii nu trebuie să depășească volumul stabilit pentru acestea în calitate de sancțiuni principale:

Articolul 87. Modul determinării termenului pedepsei definitive în cazul cumulării diferitelor pedepse

(1) La cumularea diferitelor pedepse principale aplicate în cazul unui concurs de infracțiuni sau al unui cumul de sentințe, unei zile de închisoare îi corespunde:

- a) o zi de deținere într-o unitate militară disciplinară;
- b) 2 ore de muncă neremunerată în folosul comunității;
- c) **o zi de probațiune.**

(3) **La cumularea pedepselor în cazul concursului de infracțiuni ușoare sau nu prea grave, dintre care cel puțin una fiind sancționată cu probațiune, instanța va aplica, dacă este posibil, în mod prioritar, probațiunea. În acest caz, unei zile de probațiune îi corespunde:**

- a) **o zi de deținere într-o unitate militară disciplinară sau o zi de închisoare;**
- b) **2 ore de muncă neremunerată în folosul comunității;**
- c) **o unitate convențională de amendă.**

Referitor la faptul că, conform alin.(3) art.90 Cod penal și art.510 Cod de procedură penală, nu pot fi liberate de răspundere penală sau de pedeapsa penală persoanele care nu au reparat paguba cauzată în urma infracțiunii, dorim să ne exprimăm dezacordul. Pe de o parte, înțelegem grija legiuitorului față de interesele victimei infracțiunii, însă, pe de altă parte, această prevedere limitează accesul unor persoane la asemenea măsuri. Accesul inculpatului la unele măsuri de politică penală neprivative de libertate, la care el este îndreptățit din punctul de vedere al politicii penale și al dreptului penal, nu îi poate fi interzis pe criterii străine justiției penale, cum ar fi acoperirea integrală a prejudiciului. Inculpatul, care nu are posibilitatea obiectivă de a acoperi prejudiciul pînă la pronunțarea hotărîrii de condamnare, nu poate avea acces la condamnarea cu suspendarea executării pedepsei, ceea ce determină o discriminare pe criteriul averii. Totodată, art.90 Cod penal stipulează, pe de o parte, repararea prejudiciului drept un temei necesar de liberare condiționată de

executarea pedepsei, iar, pe de altă parte, repararea daunei este o condiție ce poate fi impusă după liberarea condiționată de la executarea pedepsei. În acest context, **propunem**: adoptarea alin.(3) art.90 Cod penal în următoarea redacție: „**În cazul condamnării pentru o infracțiune prin care s-au cauzat daune, instanța de judecată, dacă circumstanțele cauzei permit aceasta, trebuie să dispună suspendarea condiționată a executării pedepsei cu stabilirea obligatorie a reparării integrale a daunelor cauzate**”; **excluderea lit.e) din alin.(6) art.90 Cod penal; excluderea pct.5) din alin.(2) art.510 Cod de procedură penală; excluderea prevederii „și care au reparat integral daunele cauzate de infracțiunea pentru care sînt condamnate” din alin.(1) art.91 Cod penal.**

În prezent, unul dintre multiplele modele de probațiune aplicate pe larg în unele țări este modelul medical. O caracteristică definitorie a acestui model constă în stabilirea obligației de a urma un tratament contra consumului de droguri sau substanțe narcotice și abținerea de la consumul acestor substanțe. Sîntem de părere că ar fi binevenită aplicarea probațiunii și față de persoanele dependente de alcool sau droguri care au săvîrșit infracțiuni ușoare sau nu prea grave (îndeosebi, pentru infracțiunile legate de această dependență). Asemenea practică există aproximativ în toate statele care au reglementat instituția probațiunii. În Republica Moldova, față de categoria respectivă de persoane nu poate fi aplicată liberarea condiționată de răspundere penală. În scopul evitării acestei situații, **propunem excluderea pct.2) din alin.(2) art.510 Cod de procedură penală.**

Liberarea de răspundere penală este o modalitate a probațiunii. Menționăm că, potrivit legislației autohtone, liberarea de răspundere penală poate fi dispusă fără a se cere acordul persoanei care la momentul respectiv nu este recunoscută vinovată. Totodată, conform art.510, 511 Cod de procedură penală, persoana poate fi impusă la una sau la mai multe obligațiuni. Deci, o persoană nerecunoscută încă vinovată este supusă de către procuror unor măsuri restrictive de libertate. În asemenea situație are loc încălcarea art.6 al Convenției Europene a Drepturilor Omului, care stipulează dreptul la apărare în cadrul unui proces. Desigur, este binevenit faptul că persoana este supusă la probațiune pînă la un proces în fața instanței de judecată, deoarece se reușește o operativitate a înlăturării justiției. Însă, acest fapt nu înlătură situația încălcării dreptului la apărare. În scopul evitării situației respective, **propunem completarea art.511 Cod de procedură penală cu următorul alineat: „Urmărirea penală poate fi suspendată condiționat doar cu acordul persoanei puse sub învinuire. În caz contrar, procedura va continua în ordine generală”.** Stabilirea unor obligații restrictive de drepturi față de o persoană nevinovată, dar cu acordul acesteia, nu constituie

încălcarea dreptului la apărare și este în concordanță cu practica Curții Europene a Drepturilor Omului.

Sancțiunea de probațiune este o măsură penală specifică. Analizînd practica multor state în acest domeniu, putem concludiona că pentru atingerea scopurilor specifice este nevoie de stimulări permanente ale infractorului pentru comportamentul său „pozitiv”. Asemenea stimulare este prevăzută și în Codul penal autohton. Astfel, conform alin.(8) art.90 Cod penal, după expirarea a cel puțin jumătate din termenul de probă poate fi dispusă anularea suspendării condiționate și stingerea antecedentelor penale. Considerăm că ar fi util dacă vom obliga organul competent să examineze, la expirarea termenului respectiv, posibilitatea și oportunitatea înaintării unei propuneri instanței de judecată. Deci, **propunem completarea alin.(8) art.90 Cod penal cu următoarea dispoziție: „După expirarea termenului indicat în prezentul alineat, organul care exercită controlul asupra comportării celui condamnat cu suspendarea condiționată a executării pedepsei este obligat să examineze posibilitatea și oportunitatea înaintării propunerii instanței de judecată de a anula suspendarea condiționată și antecedentele penale”.** Sîntem de părere că asemenea modificare ar determina aplicarea pe larg a stimulărilor, iar persoana va avea încă un motiv de a respecta cerințele probațiunii, ceea ce va condiționa eficientizarea acestei sancțiuni.

Liberarea condiționată de pedeapsă înainte de termen de asemenea constituie o modalitate a probațiunii. În scopul aplicării mai frecvente a acestei modalități de liberare de pedeapsa penală, **propunem completarea art.91 Cod penal cu un alineat care ar avea următorul conținut: „La expirarea termenelor indicate în alineatele (4) și (6) ale prezentului articol, organele abilitate cu executarea pedepsei cu închisoare sau cu trimitere într-o unitate militară disciplinară sînt obligate să examineze posibilitatea și oportunitatea înaintării unui demers instanței de judecată pentru dispunerea liberării condiționate de pedeapsă înainte de termen”.** Considerăm că asemenea prevedere va avea efect benefic atît în ce privește aplicarea probațiunii, cît și în ce privește executarea pedepsei cu închisoare.

În rezultatul examinării sentințelor și a dosarelor penale, s-a constatat că, deseori, în cazul aplicării art.90 și art.91 Cod penal, nu sînt stabilite obligațiile condamnatului. Însă, este imposibil a li se impune judecătorilor să stabilească asemenea obligații. În această ordine de idei, am propune implicarea Curții Supreme de Justiție, care, printr-o hotărîre a Plenului său, ar recomanda judecătorilor ca aceștia să indice expres obligațiile stabilite. Totodată, ar fi binevenit dacă judecătorilor li s-ar recomanda să analizeze mai profund eficiența unei asemenea măsuri în fiecare caz în parte.

Considerăm oportun ca implementarea probațiunii în Republica Moldova să fie precedată de un experiment pe plan local, urmat la scară națională. Următorul pas ar fi analiza faptului dacă modificările propuse potențază sau reduc eficiența acestei instituții și, apoi, dacă va fi necesar, operarea altor modificări legislative, mult mai reformatoare, printre care: implementarea monitoringului electronic și reformarea serviciilor competente cu executarea probațiunii.

În Republica Moldova, executarea liberării de pedeapsa penală ține de competența Direcției executare a pedepselor nonprivative a Departamentului de executare a deciziilor judiciare. Considerăm că executorii judiciari nu dispun la moment de un spectru necesar de împuterniciri efective pentru supravegherea condamnaților în comunitate. În această ordine de idei, propunem acordarea unor drepturi mai largi acestor funcționari, îndeosebi: posibilitatea de a sancționa, în baza Codului cu privire la contravențiile administrative, condamnații care nu execută unele cerințe legale ale executorului, posibilitatea de a controla nemijlocit comportamentul condamnaților, precum și acordarea dreptului de a evalua riscul de recidivare a persoanelor supravegheate.

Propunem crearea unui sistem de participare a membrilor comunității în procesul executării probațiunii. Prin această participare vor putea fi obținute, cel puțin, următoarele rezultate: a) vor crește semnificativ șansele unei reintegrări sociale reușite a persoanelor supuse probațiunii; b) prin atragerea voluntarilor s-ar putea evita, într-o măsură oarecare, supraîncărcarea executorilor judiciari, ceea ce în condițiile Republicii Moldova este foarte actual. Pentru a cointeresa persoanele particulare de a participa în asemenea activități, statul le-ar putea acorda unele facilități (de exemplu, la plata impozitelor, stimularea materială pentru activitate fructuoasă, includerea timpului respectiv în vechimea în muncă etc.).

CĂRȚI NOI DE SPECIALITATE

Maria STRULEA

Delincvența juvenilă. *Suport de curs.* – Chișinău: CEP USM, 2008. – 224 p.

Pe parcursul ultimilor ani, persistența delincvenței minorilor se datorează nivelului scăzut de trai, diminuării sistemului de valori, lipsei unui sistem de justiție juvenilă clar detașat, stabil și calificat, ce ar contribui la protecția minorilor defavorizați și la stabilirea garanțiilor în cazul tragerii lor la răspundere. Grija pentru cei care mîine vor deveni forța motrice a procesului de dezvoltare a umanității este o constantă a vieții sociale, o garanție a viitorului, de aceea devianța și delincvența minorilor nu este de neglijat și se impune a fi cercetată.

Prezentul suport de curs familiarizează destinatarii săi cu unele concepte ce vizează delincvența juvenilă, personalitatea minorului delincvent, cauzalitatea delincvenței minorilor; modalități de prevenire a flagelului, însoțite de date statistice care reflectă starea și dinamica delincvenței minorilor în Republica Moldova.

Este de notat că, fiind o disciplină limitrofă dintre științele juridice și cele nejuridice, cercetarea delincvenței juvenile nu se poate priva de investigațiile și rezultatele cercetărilor realizate în domeniul altor științe, cum ar fi criminologia, psihologia, psihiatria, sociologia etc. Iată de ce în studiul respectiv au fost utilizate și izvoare doctrinare de ramură. Cercetarea delincvenței juvenile se conturează în calitate de conținut prin prisma lucrărilor științifice ale autorilor M.Born, J.-F.Renucci, Ch.Courtin, G.Bonnemaison, T.Amza, N.Mitrofan, F.Grecu, Ig.Ciobanu etc. În aceeași ordine de idei, studiul materiei presupune și cercetarea rapoartelor, a datelor statistice emise de instituțiile guvernamentale sau de organisme nonguvernamentale cu activitate în domeniul delincvenței juvenile, făcîndu-se referire și la cercetările realizate în urma amplei activități a Institutului de Reforme Penale din Republica Moldova.

Materia studiată se bazează atît pe doctrină, cît și pe reglementările legale naționale și internaționale. Evident, orice domeniu al vieții cotidiene nu poate fi izolat de relațiile interstatale sau de reglementările impuse de organismele internaționale, fapt relevat și în lucrarea de față, prin prezentarea și analiza actelor normative sau a celor de recomandare din cadrul Organizației Națiunilor Unite, al Consiliului Europei sau al Uniunii Europene.

Evident, orice abordare a unei tematici poate implica conotații conceptuale diferite. Prin prezentul suport de curs se face o încercare de a soluționa unele chestiuni problematice, care poate că nici nu au o soluție unică, dar care tind a constitui o finalitate și un obiectiv de cercetare a comunității în general. Printre domeniile ce ar forma obiect de cercetare ar fi: originea delincvenței juvenile; modalități oportune de minimizare a devianței minorilor; perspectivele justiției juvenile restaurative; politici de resocializare a delincvenților minori etc.

În urma examinării temelor propuse ținem să subliniem importanța societății și rolul familiei în soarta și în devenirea oricărui copil, precum și rolul culturii în evoluția fenomenului delincvențial. De aceea, fără a intenționa de a oferi soluții exhaustive în combaterea delincvenței juvenile, susținem necesitatea dezvoltării unei ambianțe educaționale adecvate pentru orice minor.

Oricare dintre măsurile luate de comunitatea internațională sau de legiuitorul național trebuie să se facă din perspective fundamentale generale avînd legătură cu politica socială globală. Se urmărește, în general, favorizarea protecției sociale a minorilor, și chiar a tinerilor, în vederea evitării intervenției sistemului de justiție represiv pentru minori, precum și a prejudiciului cauzat uneori de această intervenție. Aceste măsuri de protejare socială a minorilor trebuie aplicate înainte de trecerea la actul delincvent.

Studiul se bazează pe date statistice actuale, grație cărora autorul a realizat imaginea de ansamblu a stării, structurii și dinamicii fenomenului delincvența juvenilă în Republica Moldova. Este o lucrare destinată studenților instituțiilor de învățămînt superior, fiind de un real folos și pentru cei implicați nemijlocit în combaterea acestui flagel.

Sergiu BRÎNZĂ,
doctor habilitat în drept, profesor universitar,
șeful Catedrei Drept Penal și Criminologie, USM

RECENZII LA CĂRȚI DE SPECIALITATE

Rodica Ion ROȘCA

Cercetarea interdisciplinară ca metodologie a științelor (Cazul filosofiei dreptului). – Iași: Lumen, 2007. – 185 p.

Prin titlul formulat de autor lucrarea sugerează încercarea de a pune în relație de coerență cercetarea interdisciplinară și metodologia științelor în calitate de metalimbaj, pe de o parte, și filosofia dreptului în calitate de limbaj-obiect, pe de altă parte. O astfel de abordare, prin amplitudinea sa, propune o cercetare complexă a problemelor de metodologie, probleme puțin abordate și cercetate în arealul științific al Republicii Moldova. Potrivit paradigmei pe care o susține în mod explicit în lucrare, autorul a preferat să realizeze o lucrare de sinteză, considerată mai profitabilă prin perspectiva de analiză și prin concluziile sale. Căci, după cum se menționează în conținut, metodologia științelor juridice este rezultatul unui concurs de paradigme, metode general-științifice care iau forme specifice de manifestare.

Cu intenția de a-și argumenta încă de la bun început complexitatea cercetării realizate, Rodica Roșca construiește lucrarea ca pe o implicită semioză justificativă, vorbind despre: contextul epistemic al elaborării lucrării, evidențiat prin menționarea câtorva contribuții de referință, începînd de la cele ale antichității (Platon, Aristotel ș.a.) pînă la cele ale modernității clasice (Kant, Hegel) și ale contemporaneității (Apostel, Bachelard, Piaget ș.a.); limbajul – obiect, reprezentat de analiza specificului metodologic al științelor, în general, și a distincției metodologice a științelor juridice, în special. Într-un final, prin corelarea factorilor de originalitate (analiza factorială, evidențierea schimbărilor din interiorul științelor contemporane și soluțiile impuse de probleme etice și legislative, analiza schemelor cognitive de integrare a științelor etc.) – pe de o parte, cu valorile aplicative manifestate la nivel antropologic, normativ, pragmatic etc. – pe de altă parte.

Prin această coerență introducere în discursul lucrării autorul dovedește o responsabilă asumare a domeniului supus cercetării, o evaluare obiectivă a problemelor de natură metodologică cu care se confruntă societatea contemporană și a nivelului de așteptare cu privire la soluționarea lor. Toate aceste aspecte sînt urmărite amplu în cele trei compartimente ale lucrării.

Dat fiind faptul că contemporaneitatea denotă un interes tot mai mare față de problemele de metodologie și filosofia științelor, în lucrarea se tratează și aceste probleme, care au o semnificație deosebită în cercetarea și dezvoltarea modificărilor ce se produc în interiorul științelor, în general, și în cadrul științelor juridice, în special. Procesul real de dezvoltare a științelor, ca sistem unitar de cunoaștere, conduce spre stabilirea conexiunilor și punctelor de tangență între științe. În contextul respectiv se cere abordată problema integrării științelor și a implicațiilor sale în soluționarea celor mai acute probleme ale umanității.

Fenomenul integrării domină toate disciplinele și implică necesitatea unei analize profunde a schimbărilor ce se produc în structura științei, în metodele de cercetare, în stabilirea obiectivelor științei, precum și o evaluare a aplicării în practică a inovațiilor științifice. Toate aceste momente denotă caracterul complex și profund al procesului. În particular, autorul își propune cercetarea procesului de integrare a științelor și a modului în care acesta poate fi depistat și aplicat în diverse domenii, cum ar fi, spre exemplu, științele juridice.

Investigarea acestui subiect, de un înalt grad de complexitate, a determinat-o pe Rodica Roșca să ia în calcul cîteva aspecte care la o primă privire par a fi arhicunoscute, dar care în realitate au un caracter profund prin aspectele lor de natură, în cele dintîi, metodologică, filosofică, socială și, în final – juridică.

Drept consecință, lucrarea propune un nou model de tratare a proceselor ce caracterizează dezvoltarea științelor contemporane și demonstrarea acestora în cadrul domeniului filosofiei dreptului prin analiza fenomenului juridic, care cuprinde axele fundamentale ale interdisciplinarității.

Întru argumentarea acestui model metodologic, în lucrare se face o analiză retrospectivă a problemelor puse în discuție, după care se stabilesc și se analizează valențele ce servesc punți de legătură între filosofie și drept, domenii care au semnificații majore în cadrul societății contemporane.

În tratarea subiectelor enunțate se evidențiază ideea că integrarea științelor este un fenomen complex, care, pentru a fi explicat cât mai deplin, trebuie abordat din perspectiva convergentă și nu din cea divergentă. Ținând cont de principiul convergenței și cel al analizei sistemice, prezenta lucrare cuprinde în conținutul său o analiză științifică complexă, interdisciplinară atât din punct de vedere teoretic, cât și practic. La nivel teoretic sînt analizate orientările fundamentale din care se deduce esența modelului de cercetare propus, fiind analizați și factorii fundamentali pentru realizarea acestuia. La nivel practic se menționează viabilitatea modelului propus prin aplicarea acestuia asupra științelor juridice.

Or, domeniul dreptului poate fi caracterizat printr-un anumit grad de specificitate, dar și de diversitate. Specificitatea jurisprudenței este determinată de realitatea la care se referă acest domeniu și de raporturile care îl caracterizează. În ceea ce privește diversitatea, aceasta este determinată de faptul că întregul sistem social (și nu numai acesta) își aduc contribuția la formarea dreptului.

În cele trei compartimente ale lucrării sale Rodica Roșca tratează procesul de integrare, care devine o metodă de cercetare, conform modelului ce se relevă din conținutul ei.

Prima parte a lucrării este construită sub semnul distincției dintre metafizic și științific, cele două orizonturi prin care spiritul uman s-a raportat treptat realității lumii. Ca o mediere posibilă între aceste orizonturi, autorul vizează hermeneutica, avînd în vedere faptul că „orice filosofie este un mod de interpretare a realului”. În același compartiment al lucrării se urmărește valoarea socială a activității științifice, manifestată la nivelul orizonturilor metodologic, gnoseologic și praxeologic.

Astfel, se dezvăluie esența integrării științelor, evoluția procesului, corelația între diferențiere și integrare, nivelurile de integrare, aspectele metodologice și factorii ce contribuie la integrarea științelor. Analizînd specificul proceselor ce au însoțit evoluția științelor, autorul conchide că un rol important în dezvăluirea esenței acesteia îl are filosofia prin funcția sa metodologică. Din această perspectivă, raportul filosofie – știință este actual. Acest raport cu atât mai mult contează dacă luăm în considerație noile orientări epistemologice determinate de teorii și probleme ale complexității științelor.

În continuare este dezvoltată ideea că filosofia completează științele, indicînd posibilitatea de subzistență a acestora. Reieșind din faptul că științele naturale și cele socioumanistice sînt orientate spre integrare, filosofia este cea care e interesată de analiza procesului respectiv și a modului de desfășurare a lui.

Procesul integrării și diferențierii științelor poate fi explicat doar în corelație cu contextul social, pentru că aceste fenomene sînt atestate nu doar în știință, ci și în celelalte componente ale vieții spirituale.

Analiza etapelor istorice ale dezvoltării științei argumentează faptul că odată cu încercarea de a sistematiza și clasifica cunoștințele științifice integrarea ca concept intră în drepturi. În acest context se dezvoltă opinia, potrivit căreia dacă diferențierea științelor se realizează de la sine, atunci integrarea solicită eforturi exterioare, de natură teoretico-metodologică. Spre deosebire de diferențiere, integrarea recunoaște nu doar existența enunțurilor analitice și logice, ci și a celor empirice. Deci, istoria științei stabilește existența anumitor modele de integrare a științelor în dependență de raporturile, existente și posibile, între științe. Pentru a exemplifica și demonstra concepțiile de natură teoretică, autorul invocă statutul epistemic al științelor juridice auxiliare, cum ar fi criminalistica, medicina legală, psihiatria ș.a.

Al doilea compartiment al lucrării urmărește în primul rînd activitatea subiectului uman raportat cadrului normativ. În acest scop, se face distincție între două tipuri de raționalitate – raționalitate teoretică și raționalitate practică. La interferența celor două forme de raționalitate se definește procesul istoric al generării valorilor, în măsură să contribuie la transformarea realității însăși și la evidențierea rolului fundamental al normelor morale și de drept.

Concluzia pe care o formulează autorul este că, din punct de vedere moral, cunoașterea științifică pură nu este nici negativă, nici pozitivă, ea avînd doar un caracter constatativ, dar – sub aspectul cunoașterii valorizante – bivalența morală a științei deschide spațiu pentru activitatea umană raportată unui cadru legislativ. Pentru modul pozitiv sau negativ către care această activitate se orientează doar voința subiectului uman pare a fi responsabilă.

Or, utilitatea practică a teoriilor dezvoltate anterior se argumentează în soluționarea diverselor probleme, luîndu-se în calcul, în special, factorii antropologic și normativ. Un accent deosebit se pune pe interdependența factorilor, negîndu-se viziunea dispersată și analiza separată. Se cercetează rolul normelor și al valorilor morale în activitatea

subiectului, contribuția lor la integrarea științelor, valoarea socială a activității științifice, problema libertății, dar și a responsabilității savantului.

Partea a treia a lucrării particularizează concluziile primelor două secțiuni, cu caracter preponderent teoretic, în planul valențelor aplicative ale jurisdicției. Încercînd stabilirea unor trăsături definitorii ale gândirii filosofico-juridice, autorul ia în seamă diversele atitudini istorice ale juristului în raport cu filosofia. Reciproc, sînt consemnate puncte de vedere ale filosofilor cu privire la drept, acceptat ca o activitate socială (Aristotel), ca o expresie a legilor naturale (Cicero, Kant, Comte etc.).

Prevalîndu-se de sugestiile istorice, Rodica Roșca încearcă să contureze din perspectivă ontologică și epistemologică bazele filosofice ale dreptului. În acest scop sînt puse în relație de corespondență criteriile definitorii ale faptelor sociale cu modalitățile de asumție a lor. Înțelegă ca un gen de reflecție care nu mai speculează cu idealuri abstracte de dreptate, ci abordează principii de drept din perspectiva realității istorice, filosofia dreptului se deschide către o serie de probleme specifice pe care autorul le ia, implicit sau explicit, în atenție: teoria generală a dreptului, filosofia morală, metodologia dreptului cu metode specifice ale cunoașterii etc.

În fond, tratînd în conținutul său interdisciplinaritatea ca metodă de cercetare, lucrarea *Cercetarea interdisciplinară ca metodologie a științelor (Cazul filosofiei dreptului)*, ar putea fi considerată într-un final un exemplu de aplicare în practică a metodei de cercetare interdisciplinară.

Prin concluziile cu care se încheie lucrarea autorul dovedește o dată în plus că aceasta a fost construită sistemic, trecînd, în funcție de necesitate, de la general la particular și invers, într-o manieră aptă să permită aplicarea discursului filosofic la nivelul celui științific.

În lucrare sînt detaliat examinate probleme fundamentale din cadrul Metodologiei științelor și Filosofiei juridice, probleme ce au trezit interes și discuții în cercurile științifice din Franța, Germania, SUA, România etc. Autorul tratează explicit orientările științifice de bază din acest domeniu, tangențe esențiale dintre domenii de cercetare, indicînd perspectivele dezvoltării analizelor de natură teoretică, dar și de aplicare practică.

Concluziile ce rezultă din conținutul lucrării sînt foarte bine argumentate, iar cititorul rămîne convins de autor și fără dubii, în ceea ce privește utilitatea teoretică și practică a acestei lucrări.

În fine, aș menționa că domeniul metodologiei științelor și filosofiei dreptului pînă în prezent nu este îndeajuns studiat și tratat în lucrările cercetătorilor autohtoni. Prin conținutul său care denotă o incontestabilă valoare științifică lucrarea recenzată vine să acopere, pe cît este posibil, acest gol.

Generalizînd *supra*, deduc importanța majoră a lucrării pentru cercetarea științifică din Moldova. Căci, societățile contemporane sînt caracterizate de probleme complexe care se cer a fi soluționate. Soluții eficiente pot fi oferite de domenii ce colaborează, prin diferite metode, la diverse niveluri. Cercetarea interdisciplinară este capabilă să ofere rezultate dintre cele mai eficiente. Este unul dintre motivele ce determină investigarea interdisciplinarității ca o metodă distinctă de celelalte, dar care implică un areal deosebit ce unește într-un tot domenii, probleme, subiecte distincte ale societății, dar care își aduc contribuția în egală măsură la găsirea soluțiilor.

Vasile CREȚU,
doctor în drept,
conferențiar universitar (USM)

MAXIME ȘI EXPRESII JURIDICE LATINE

NON FATĒTUR QUI ĒRRAT =

Nu mărturisește cine se înșeală.
Este, deci, revocabilă mărturisirea
făcută din eroare.

PRĪOR TĒMPORE – PŌTIOR IŪRE =

Primului după timp – prioritate în drept,
adică dreptul primului venit.
Principiu juridic.

A PRIŌRI =

(Dedus) din ceea ce a
fost înainte. Pe baza cu-
noașterii pur raționale.

VIGILĀNTIBUS LĒGES SUNT SCRIPTAE =

Legile sunt scrise pentru cei treji. Pentru a-ți apăra
drepturile, trebuie să fii vigilent

VŌTUS SEPARĀTUM =

O părere separată.

SĪNE IŪRE =

Fără drept, ilegal.

A POSTERIŌRI =

(Dedus) din cele ce urmează.
Pe baza experienței.

MĒUM EST =

Este al meu. Formulă prin care se
subliniază dreptul de proprietate.

HŌMO (PERSONA) SŪI IŪRIS =

Omul dreptului său,
adică om cu drepturi depline, indepen-
dent, în raporturi de drept.

REFORMĀTIO IN PĒIUS =

Schimbare spre mai rău.
Aplicarea de către instanța judecătorească supe-
rioară a unei pedepse mai aspre în cazul exami-
nat la cererea condamnatului.

PŪNCTUM SĀLIENS =

Punctul care sare (Aristoteles).
Miezul problemei.

NON EXĒMPLIS, SED LĒGIBUS

IUDICĀNDUM EST =

Trebuie să se judece nu după exemple, ci
după legi.

IŪS STRĪCTUM =

Drept strict (riguros). Formulă a
dreptului roman ce permite a opune
utilizării normelor juridice formale
o interpretare mai profundă, ținând
cont de cerințele *bona fides* (de bună-
credință).

NĒMO PŌTEST AD IMPOSSĪBILE OBLIGĀRI =

Nimeni nu poate fi obligat la ceva imposibil.
Principiu juridic.

EX CONSĒNSU =

Cu consimțământul.

ÁNTE FÁCTUM =
Înainte de faptului.

POST FÁCTUM =
După cele făcute.

EX FÁCTO =
Din acțiune; din fapt.
Din cauza sau în rezultatul
acțiunii sau evenimentului.

MÉUM EST =
Dreptul de a delibera.
În dreptul roman, dreptul de a
avea timp de gândire înainte de a
accepta sau nu o moștenire.

ÉRROR IN NEGÓTIO, ÉRROR IN CÓRPORE =
Eroare în afacere (în natura juridică a contractului),
eroare în obiect (în identitatea obiectului).

FIDEIÚSSIO =
Fideiusiune. Contract prin care o
persoană se angajează să fie garant al
executării obligației altei persoane.

SI ÓMNES =
Dacă toți. Formulă în diplomația medievală prin
care se desemna consensul tuturor părților impli-
cate, drept garanție a valabilității unui tratat.

A MÍNIMA =
Prea puțin (blind). Apel făcut de
procuror împotriva unei pedepse
prea ușoare dată inculpatului.

ÚTI LÍNGUA NUNCUPÁSSIT, ÍTA IÚS ÉSTO =
Cum limba va zice, așa și va fi dreptul, adică să se con-
sidere angajament de drept ceea ce a spus omul, dar nu
ceea ce a gândit.

**MÁXIME IN IÚRE AÉQUITAS
SPECTÁNDA EST =**
În drept, trebuie să fie luată în seamă
mai ales egalitatea (în fața legii).

UT (ÚBI) IÚDICAT QUÍ ACCÚSAT, VIS, NON LEX VÁLET =
Când judecă cel care acuză, domnește forța, nu legea (Publius Syrus).

DÍES INTERPÉLLAT PRO HÓMINE =
Ziua amintește în locul omului, adică relativ
la timpul calendaristic avizul nu e strict obli-
gatoriu.

ÚLTIMA RÁTIO =
Ultimul argument.
(sau ultima încercare).

INTÚITU PERSONÁE =
În vederea unei anumite persoane;
cu referire la cineva anume.

**CÓNTRA LÉGEM FÁCIT QUÍ ID FÁCIT
QUÓD LEX PROHÍBET; IN FRAÚDEM VÉRO
QUÍ, SÁLVIS VÉRBIS LÉGIS, SENTÉNTIAM
ÉIUS CIRCUMVÉNIT =**
Cel care face cele interzise de lege, acționează contra
legii; cel care, respectând litera legii, eludează, oco-
lește conținutul ei, comite un delict.

ÎN CURÎND!

În ianuarie 2009 va fi lansat site-ul oficial al Institutului Național al Justiției www.inj.md.

Este realizat în cadrul Proiectului *Consolidarea capacității instituționale a INJ* susținut de Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare – PNUD Moldova.

Variantă de lucru

Institutul Național al Justiției

Intranet
Nume
Parola
Ați uitat parola?
[Acces în intranet](#)

Română English Français Русский 22 Decembrie 2008

- ▶ Despre INJ
- ▶ Cadrul legal și normativ
- ▶ Formare inițială
- ▶ Formare continuă
- ▶ Formare formatori
- ▶ Biblioteca
- ▶ Parteneriate
- ▶ Galerie foto
- ▶ Linkuri utile
- ▶ Contacte

Evenimente

26.11
INJ consolidează cooperarea cu instituțiile de profil din Franța

La 25 noiembrie INJ a fost vizitat de Silvain ITTÉ, Director General al Agenției guvernamentale France Coopération Internationale din cadrul Ministerului de Afaceri Externe și Europene din Franța și Emmanuel SKOULIOS, Consilier de cooperare și acțiune culturală a Ambasadei Franței în Republica Moldova, director al Alianței Franceze din Chișinău.

25.11
Judecătorii și procurorii și-au evaluat activitatea în cadrul unei „mese rotunde”

În cadrul unei „mese rotunde” organizate la INJ în zilele de 24 și 25 noiembrie, judecătorii și procurorii și-au evaluat activitatea pe care o desfășoară.

Agenda întrunirii poate fi consultată [aici](#).

25.11
Litigiile electorale

Acest subiect a fost în centrul dezbaterilor seminarului pentru judecători, desfășurat în incinta INJ la 24 și 25 noiembrie. Evenimentul a fost organizat de Consiliul European, Comisia Electorală Centrală, Comisia Europeană pentru democrație prin lege (Comisia de la Veneția) și Institutul Național al Justiției.

Inaugurarea INJ

Vladimir Voronin, Președintele Republicii Moldova, și Terry Davis, Secretarul General al Consiliului European la inaugurarea oficială a INJ (9 noiembrie 2007).

[Informația...](#)

Publicații INJ

Curriculum Suporturi de curs

Galerie foto

Parteneriate

Proiectul PHARE
Institutul Național al Magistraturii
OSCE

[Alte parteneriate](#)

Linkuri utile

Consiliul European
ABACEELI
OSCE
Procuratura Generală

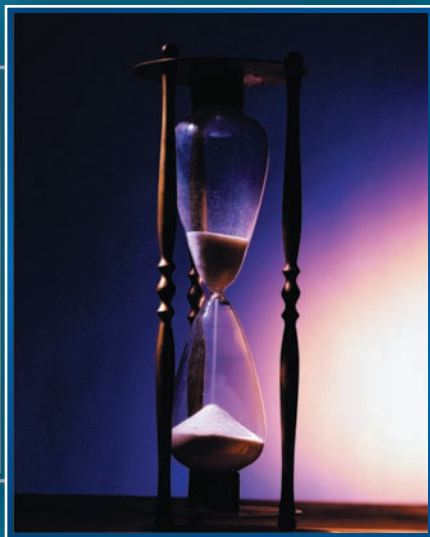
[Toate linkuri utile](#)

Institutul Național al Justiției.
MD 2004, Republica Moldova, Chișinău, str. S. Lazo, 1
tel./fax: +373 22 232755
e-mail: inj@inj.md

[Scrieți on-line](#)

Council of Europe
European Commission

Conseil de l'Europe
Commission Européenne

Prezenta publicație este finanțată de Comisia Europeană și Consiliul Europei. Opiniile expuse în publicație nu reflectă poziția oficială a Consiliului Europei sau a Uniunii Europene. Consiliul Europei și Comisia Europeană nu-și asumă responsabilitatea pentru conținutul publicației.